

שיעור ראשון: מבוא

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שמות שפות

- "אנשינו": Bantu, נאש דיידאן, Carib (קולומביה) בדרום ומרכז אמריקה בידי בני השבטים עצמם:
  - "אויבים" Tapuya
  - "אנשי היער" Macu
  - "שושלת-יוחסין של כלבים" Chichinecatl
  - "זרים" Chontali
  - "ברברים" popoloca

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שמות שפות (המשך)

בשפות אבוריגי'ני באוסטרליה, במשמעות "זה":

Dhuwala
Dhuwal
Dhiyakuy
Dhangu
Dhay'yi
Djangu
Djinang
Djining
Nhangu

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שמות שפות (המשך)

שם אחר בשפות שונות:

למשל לשבטים אינדיאניים בדרום אמריקה:

"אנשי המזרח" Puelche

אך בפורטוגזית...

"אנשי הכתר" Corado

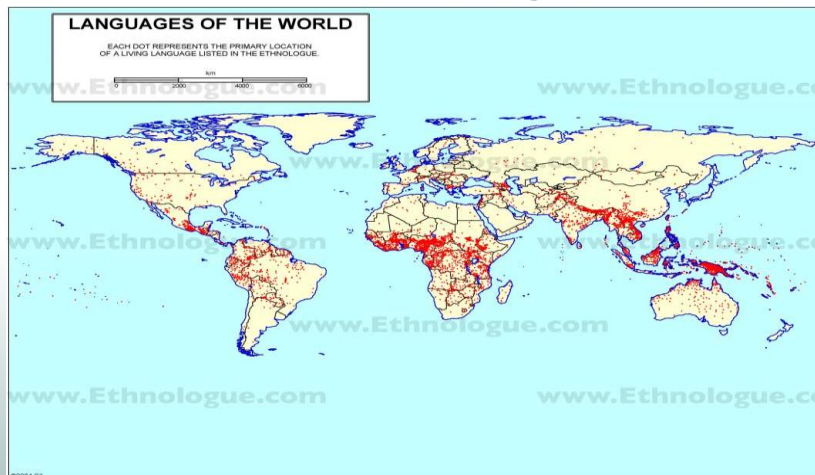
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שמות (המשך)

- לעתים האנתרופולוגים נותנים שם לקבוצה כמו "זאת שבמעלה ההר" או "זאת שבמורד הנהר" למשל קבוצת האסקימו באלסקה המכונים Upper Tanana
- כתיב שונה של שמות שפות למשל לשפות בברזיל: Maxakari : Maxakali
- שם אחד לשתי שפות שונות Mexicano:
- לספרדית של מקסיקו (אספניול או קסט(ל)יאנו) לעומת שפת האינדיאנים העקרית במקסיקו Nahuatl
- לעתים הדוברים לא מודעים לקרבה, דוברי Luri באיראן סבורים ששפתם קרובה לפרסית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מפה עולמית – Ethnologue

Ethnologue, Languages of the World 2005, pp. 674-5.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מפה עולמית – שפות בסכנת כליה באירופה

Wurm, Stephen A. Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing. Barcelona: UNESCO Publishing, 2001

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

Kormakiti

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תיאוריות לאובדן שפה

Crystal, David. *Language death*. Cambridge: Cambridge University press, 2000, p. 20-21.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

1. התיאוריה של קינקייד (1991)

Kincade ("Safe and Not Safe").

א- שפות חיות (Viable): אוכלוסיית דוברים רחבה דיה, ללא סכנת-קיום נראית לעין.

ב-ב. שפות חיות, אך קטנות (Viable but small): מספר דוברי השפה הינו יותר מ-1000 והשפה איננה מבודדת. הדוברים מודעים לכך ששפתם מסמנת זהות.

ג- שפות בסכנה (Endangered): לשפה יש די דוברים המאפשרים את קיומה. קיים סיוע תוך קהילתי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

1. התיאוריה של קינקהיד (1991)...

- ד- שפות כמעט נכחדות (Nearly extinct): נחשבות מתחת לרף של יכולת הישרדות ורוב הדוברים מבוגרים או קשישים.
- ה- שפות נכחדות (Extinct): הדובר (או המידען) האחרון, שדבר את השפה באופן שוטף, נפטר. אין כל סימן לתחייה מחודשת של השפה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

2. התיאוריה של וורם (1998)

Wurm ("Moribund").

- א- שפות בפוטנציה של סכנה (Potentially endangered): שפות, שמבחינה חברתית וכלכלית הן במצב לא תקין והן תחת לחץ כבד של שפות, שמספר דובריהן גדול הרבה יותר. בשפות אלו ניתן לשפות להתחלה של העלמות דוברים בגיל צעיר.
- ב- שפות בסכנה (Endangered): מעט דוברים צעירים, או אף ילד הלומד את השפה. הדוברים הצעירים ביותר של השפה הם בבחינת "מבוגרים צעירים".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

2. התיאוריה של וורם (1998)...

- ג- שפות בסכנה נכרת (Seriously endangered):
האנשים, המסוגלים לדבר את השפה בצורה שוטפת
וטובה הם בגיל 50 ומעלה.
- ד- שפות גוססות (Moribund): מספר הדוברים שנשארו,
מצומצם ורובם מבוגרים מאד.
- ה- שפות נכחדות (Extinct): לא נותרו כל דוברים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רשימת עשר השפות המדוברות ביותר בעולם

1. מנדרין
2. הינדי
3. ספרדית
4. אנגלית
5. ערבית
6. פורטוגזית
7. בנגלית
8. רוסית
9. יפנית
10. גרמנית

בהתבסס על כמה מקורות ביניהם Ethnologue וכן The Cambridge Encyclopedia of Language (1997), p. 289
(Languages of the World) 2005

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות לפי יבשות

Continent	Living languages		Number of speakers			
	Count	Percent	Count	Percent	Mean	Median
Africa	2,092	30.3	675,887,158	11.8	323,082	25,391
Americas	1,002	14.5	47,559,381	0.8	47,464	2,000
Asia	2,269	32.8	3,489,897,147	61.0	1,538,077	10,171
Europe	239	3.5	1,504,393,183	26.3	6,294,532	220,000
Pacific	1,310	19.0	6,124,341	0.1	4,675	800
Totals	6,912	100.0	5,723,861,210	100.0	828,105	7,000

Source: Ethnologue.com

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות "גדולות" ושפות "קטנות"

Population range	Living languages			Number of speakers		
	Count	Percent	Cumulative	Count	Percent	Cumulative
100,000,000 to 999,999,999	8	0.1	0.1%	2,301,423,372	40.20753	40.20753%
10,000,000 to 99,999,999	75	1.1	1.2%	2,246,597,929	39.24969	79.45723%
1,000,000 to 9,999,999	264	3.8	5.0%	825,681,046	14.42525	93.88247%
100,000 to 999,999	892	12.9	17.9%	283,651,418	4.95560	98.83807%
10,000 to 99,999	1,779	25.7	43.7%	58,442,338	1.02103	99.85910%
1,000 to 9,999	1,967	28.5	72.1%	7,594,224	0.13268	99.99177%
100 to 999	1,071	15.5	87.6%	457,022	0.00798	99.99976%
10 to 99	344	5.0	92.6%	13,163	0.00023	99.99999%
1 to 9	204	3.0	95.5%	698	0.00001	100.00000%
Unknown	308	4.5	100.0%			
Totals	6,912	100.0		5,723,861,210	100.00000	

Source: Ethnologue.com

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

יחסי שפה - להג

קהילה 2	←	מובנות אחת על ידי השנייה היסטוריה תרבותית משותפת אותה שפה	→	קהילה 1	מודל 1
למשל: אנגלית-אמריקאית				למשל: אנגלית-בריטית	
קהילה 2	←	לא מובנות האחת על ידי השנייה היסטוריה תרבותית שונה שפות שונות	→	קהילה 1	מודל 2
למשל: הינדי				למשל: אנגלית	
קהילה 2	←	מובנות האחת על ידי השנייה היסטוריה תרבותית שונה ?	→	קהילה 1	מודל 3
למשל: דנית				למשל: נורבגית	
קהילה 2	←	לא מובנות האחת על ידי השנייה אותה היסטוריה תרבותית ?	→	קהילה 1	מודל 4
למשל: סינית - Hakka				למשל: סינית - קנטונזית	
קהילה 2	←	מובנות חלקית האחת על ידי השנייה היסטוריה תרבותית חופפת ?	→	קהילה 1	מודל 5
למשל: אוזבקית				למשל: תורכית	

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום

- ראינו, כי רוב שפות העולם מתרכזות באזורים סמוכים לקו-המשווה ובחנו את האפשרויות להסבר התופעה.
- ראינו דוגמאות לשפות נכחדות ואף דוגמא ללהג נכחד (קורמקיטי).
- בחנו שתי תיאוריות שונות לאובדנה של שפה (קינקייד לעומת וורם).
- מצאנו, מהן עשר השפות המדוברות ביותר בעולם והבנו – כי קיימת נייחות והשתנות בתוך קבוצה זאת בשנים האחרונות ואף צפוי שינוי בעתיד הנראה לעין.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום...

- למדנו, כי רק כ-5% משפות העולם מדוברות ע"י יותר ממיליון איש בעוד יותר ממחצית שפות העולם מדוברות ע"י פחות מעשרת אלפים איש.
- כן דנו בדוגמאות וביחסי הגומלין בין שפות.

שיעור שני: סיפור מגדל בבל, האומנם?

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיפור מגדל בבל, בראשית י"א, א'-ט':

וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים. וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְקִעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ, הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבָנִים וּנְשַׂרְפָּה לְשַׂרְפָּה; וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבָנָה לְאֶבֶן וְהַחֲמֵר הָיָה לָהֶם לְחֵמֶר. וַיֹּאמְרוּ, הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עֵיר וּמִגְדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוּץ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ. וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת אֶת הָעֵיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. וַיֹּאמֶר ה', הֵן עַם אֶחָד וּשְׂפָה אַחַת לְכָלָם וְזֶה, הַחֲלֹם לַעֲשׂוֹת; וְעַתָּה לֹא יִבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. הִבֵּה גֵרְדָה וּנְבִלָה שָׁם שִׁפְתֵם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ. וַיִּפֶץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעֵיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל, כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׁפְתֵי כָּל הָאָרֶץ, וּמִשָּׁם הִפִּיצָם ה', עַל-פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מגדל בבל הקטן: פיטר ברויגל האב P. Brueghel 1569- 1525

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Pieter_Bruegel_d._%C3%84_076.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

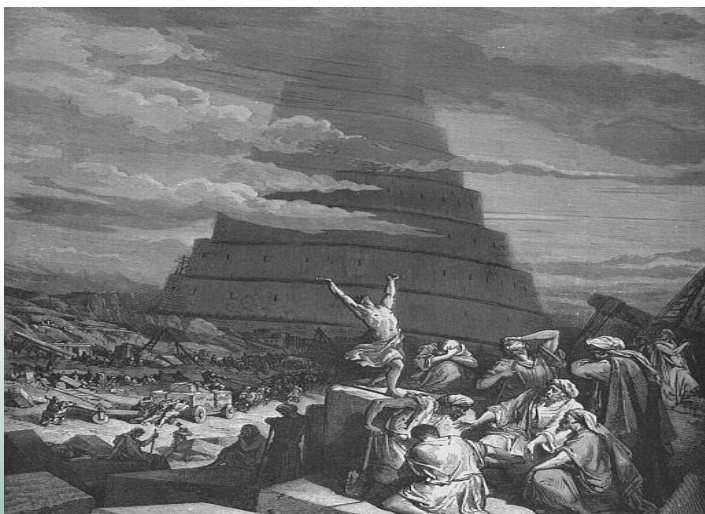
מגדל בבל (הרגיל): פיטר ברויגל האב P. Brueghel

<http://www.nrg.co.il/images/archive/300x225/507/832.jpg>

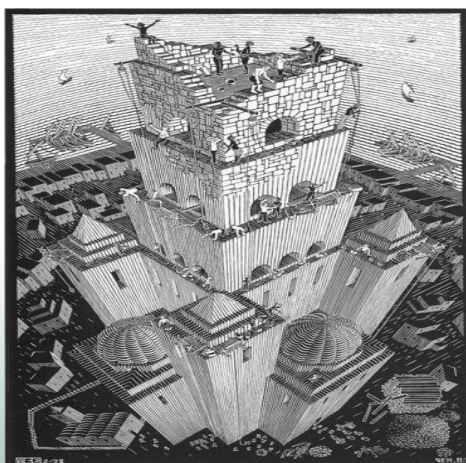
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ציור מגדל בבל, 1832-1883 Gustave Doré

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ציור מגדל בבל, אשר (Escher) 1928

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/he/4/4f/Babel-escher.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

פסאמטיק ה-1, 610-663 לפנה"ס

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/53/Psammetique_Ier_TPabasa.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ניסויו של ג'יימס-4, מלך סקוטלנד (1473-1513)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/69/James_IV_of_Scotland.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ילדי זאב (Wolf Children (I ancien Malson, 1972)

<http://imagecache5.art.com/p/LRG/17/1733/7SE3D00Z/rino-ferrari-ramu-wolf-child-found-near-lucknow-india.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

התיאוריה של אוטו יספרסן (Otto Jespersen) 1931-1860

- תיאורית bow-wow: לחיקוי אונומטופאי של קולות חיות.
- תיאורית pooh-pooh: קולות אינסטינקטיביים למשל להבעת כאב, צער, כעס.
- תיאורית ding-dong: בני-האנוש הקדומים הוציאו קולות באופן ספונטאני בדרך כלל בחזרה על הברה אחת פעמיים כמו mama, tata, papa
- תיאורית yo-he-yo: קולות בני-האנוש הקדומים צצו משום שבני-האדם עבדו יחדיו ונוצרו צלילים ריתמיים מקצביים דומים.
- תיאורית la-la: המילים הראשונות שצצו בקרב בני-האנוש קשורות לתחום האהבה והבעת אמוציות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דנמרק 1903 Holger Pedersen

• "Nostratic Languages"
במאמרו "Turkish phonology".

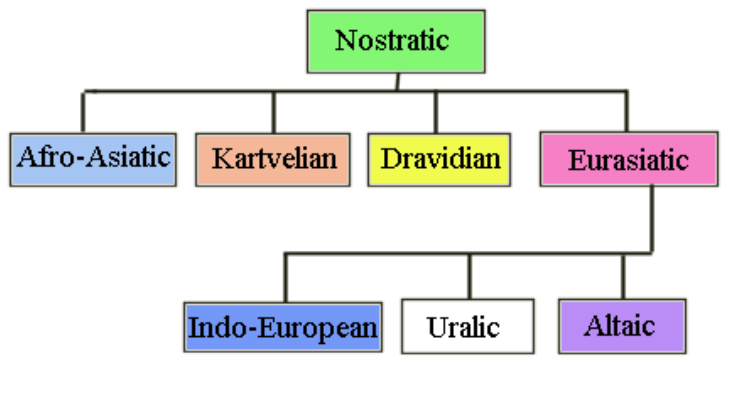
• בשנת 1931:

As a comprehensive designation for the families of languages which are related to Indo-European, from *Nostratian* we may employ the expression "our languages" from "*nostrās* Latin "countryman".

שפות העולם

שיעור שני

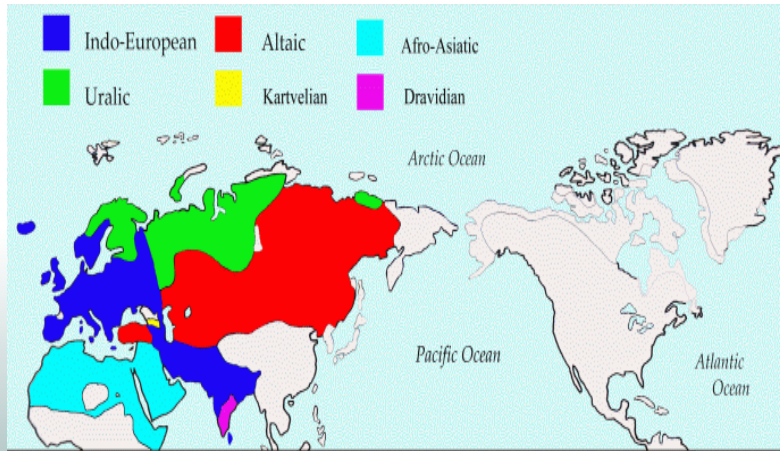
חלוקת המשפחה הנוסטראטית

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Nostratic_tree.PNG

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

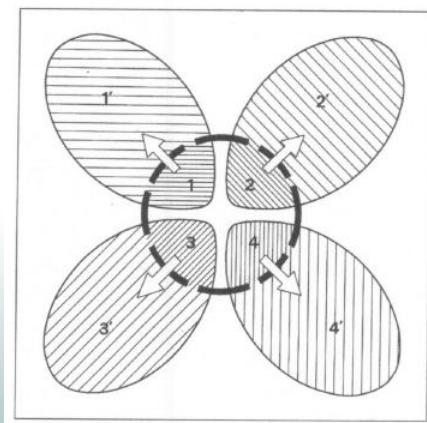
מפת תפוצת השפות הנוסטראטיות

<http://starling.rinet.ru/maps/maps/Nostratic.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

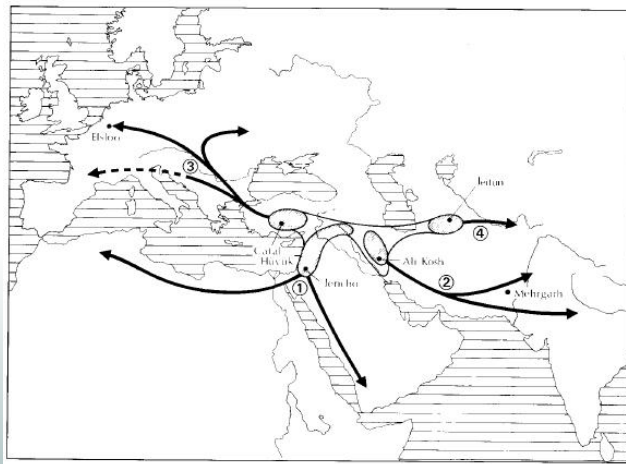
תיאורית Farming של דולגופולסקי

A. Dolgopolsky, *The Nostratic Macrofamily*, p. XIV.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

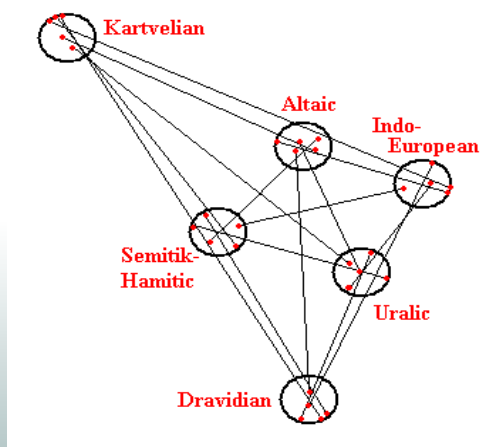
התפשטות משוערת של שפות המאקרו הנוסטראטיות

A. Dolgopolsky, *The Nostratic Macrofamily*, p. XV.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

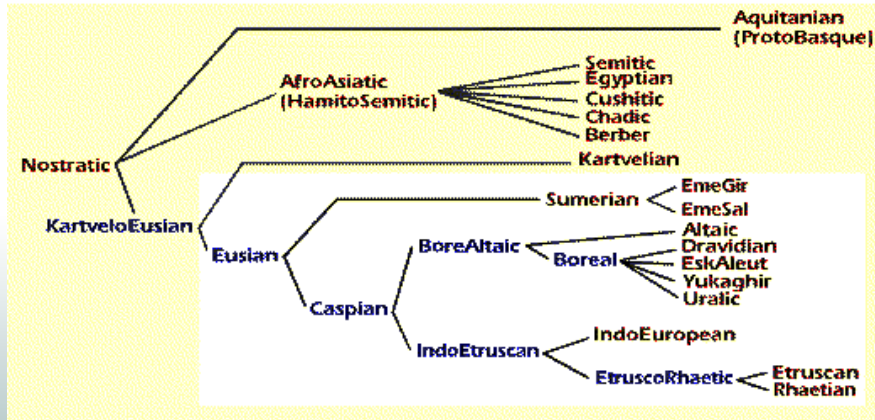
יחסים גיאוגרפיים של השפות הנוסטראטיות

<http://alterling2.narod.ru/English/GrafNostr.GIF>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

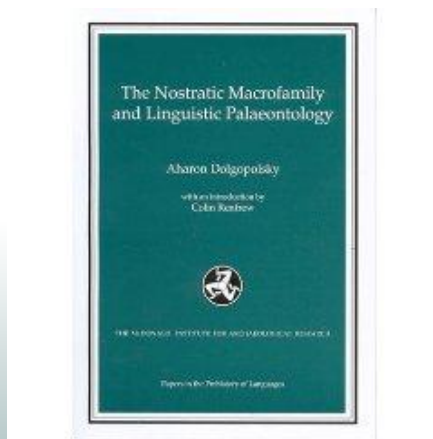
התפתחות עץ-השפות הנוסטרטיות

<http://grzegorz.w.interia.pl/images/nostratic.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיפרו של אהרון דולגופולסקי *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Palaeontology*

http://ecx.images-amazon.com/images/I/41ZSHYXXBHL_SL500_AA240_.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

המלה "שלג" כאטימולוגיה נוסטראטית

- [šingV*](#) :Eurasitic
- snow :Meaning
- [-sneig^wh*](#) :Indo-European
- [siuŋe*](#) :Altaic
- (šüŋe (Itkonen FUF 30, 48-49* :Uralic
- [\(-cin- \(*č*](#) :Dravidian
-
-
- [.šüŋU 'snow* 2161 ND ;366 MCCHЯ](#) :References

http://starling.rinet.ru/cgi-bin/method_proto=substring&ic_proto=on&text_meaning=&method_meaning=substring&ic_meaning=on&text_ier=&method_ier=substring&ic_ier=on&text_alt=&method_alt=substring&ic_alt=on&text_ura=&method_ura=substring&ic_ura=on&text_kart=&method_kart=substring&ic_kart=on&text_drav=&method_drav=substring&ic_drav=on&text_esk=&method_esk=substring&ic_esk=on&text_chuk=&method_chuk=substring&ic_chuk=on&text_notes=&method_notes=substring&ic_notes=on&text_reference=&method_reference=substring&ic_reference=on&text_any=snow&method_any=su&response.cgi?root=config&morpho=0&basename=%5Cdata%5Cnostr%5Cnostr&first=1&text_proto=&string&sort=proto&ic_any=on

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

המלה "אבא" כאטימולוגיה נוסטראטית

- [apV*](#) :Eurasitic
- [šingV*](#) :Eurasitic
- father :Meaning
- :Borean
- [pa-tēr*](#) :Indo-European
-
-
- [\(áp`a \(also \\*ép`V 'grandfather*](#) :Altaic
- [appe*](#) :Uralic
- [\(-páp*\)](#) :Kartvelian
- [-ap*](#) :Dravidian
- [еррѣ- дедушка, старший родственник*](#) :Chukchee-Kamchatkan
- [\(?.?aba ~ *?\)apa \(w/o Ur* 5 ND](#) :References

http://starling.rinet.ru/cgi-bin/method_proto=substring&ic_proto=on&text_meaning=&method_meaning=substring&ic_meaning=on&text_ier=&method_ier=substring&ic_ier=on&text_alt=&method_alt=substring&ic_alt=on&text_ura=&method_ura=substring&ic_ura=on&text_kart=&method_kart=substring&ic_kart=on&text_drav=&method_drav=substring&ic_drav=on&text_esk=&method_esk=substring&ic_esk=on&text_chuk=&method_chuk=substring&ic_chuk=on&text_notes=&method_notes=substring&ic_notes=on&text_reference=&method_reference=substring&ic_reference=on&text_any=father&method_any=substring&sort=proto&ic_any=on

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

המלה "אמא" כאטימולוגיה נוסטראטית

- Eurasianic: *ʔVmV * :Eurasianic
- Meaning: mother, woman
- Borean: _
- Indo-European: *mā-t-er-
- Altaic: *ǰme
- Uralic: *emā (cf. also *imV)
- Dravidian: *am-
- Eskimo-Aleut: *ama
- References: ND 39 *ʔemA, 1356 *mA(?)a(-yV).

http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=&basename=%5Cdata%5Cnostr%5Cnostr&first=1&text_proto=&method_proto=substring&ic_proto=on&text_meaning=&method_meaning=substring&ic_meaning=on&text_ler=&method_ler=substring&ic_ler=on&text_alt=&method_alt=substring&ic_alt=on&text_ura=&method_ura=substring&ic_ura=on&text_kart=&method_kart=substring&ic_kart=on&text_drav=&method_drav=substring&ic_drav=on&text_esk=&method_esk=substring&ic_esk=on&text_chuk=&method_chuk=substring&ic_chuk=on&text_notes=&method_notes=substring&ic_notes=on&text_reference=&method_reference=substring&ic_reference=on&text_any=mother&method_any=substring&sort=proto&ic_any=on

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

חיות המסתיימות בעברית באות ב'

• כלב	• ובערבית:	• כלב
• ذئب		• זאב
• غراب		• עורב
• أرنب		• ארנב
• ضب		• חגב
• دب		• דב
• سنجاب ...		• צב...

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מילות יחס בעברית, שמוצאן מאיברי גוף

• עם (מעיים)	
• אף-על-פי	ובערבית:
• ב (לב)	
• בין (בן)	
• عن (عين)	
• في (فم: فو-فا-في)	
• مع (أمعاء)	
• ب (قلب-לב-ب)	

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום

- נוכחנו, כי לסיפור מגדל בבל המקראי תימוכין בדמות התיאוריה הנוסטראטית.
- מימי-קדם הייתה התעניינות לגבי השפה האנושית הקדומה ביותר.
- קבוצה גדולה של שפות יכולות להשתייך לשפות הנוסטראטיות, אך ישנן קבוצות שפות רבות בעולם שאינן משתייכות לתיאוריה זאת.
- ישנן הוכחות מילונאיות לתיאוריה הנוסטראטית, המשותפות לשפות שונות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שיעור שלישי:
משפחות-שפות בעולם Families of Languages

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אוגוסט שלייכר (August Schleicher) 1868-1821
והמונח "משפחת-שפות" או "עץ-שפות"

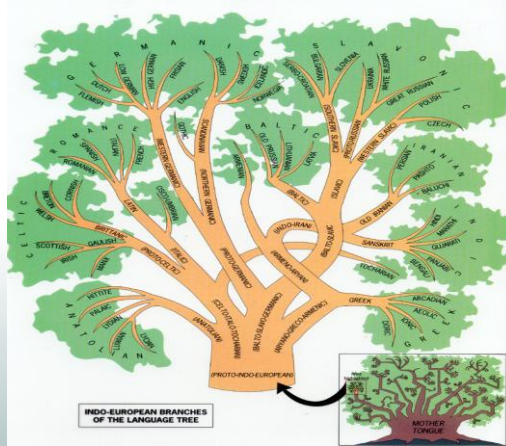

http://a2.att.hudong.com/83/53/01300000328622123454537812645_s.jpg

---

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמה ל "עץ-שפות" של הקבוצה ההודו-אירופאית:

<http://www.public.iastate.edu/~cifford/Indoeuropean%20language%20family%20tree.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שיטות מיון לשוניות של שפות:

- המיון הגנטי (Genetic Classification)
  - המיון הטיפולוגי (Typological Classification)
- אוגוסט וילהלם פון שליגל (1845-1767)
August Wilhelm von Schlegel

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/August_Wilhelm_von_Schlegel.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה שיטות מיון טיפולוגי:

- שפות סינתטיות (Inflecting or Synthetic Languages)
"אני אוהב" [לטינית]
amo

- שפות מדביקות (Agglutinative Languages)
"זה המביא מים בשבילי" [סוואהילית]
Anayenipatia maji
a-na-ye-ni-pat-i-a maji

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה שיטות מיון טיפולוגי:

a-na-ye-ni-pat-i-a maji

a: הוא
na: זמן הווה:
ye: זה אשר:
ni: לי:
pat: מביא:
i: תנועת-עזר:
a: עבור:
maji: מים:

"זה המביא מים בשבילי"

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא למילה התורכית הארוכה ביותר

Muvaffakiyetsizleştiricileştiriveremeyebileceklerimizdenmişsinizcesine

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תרגום:

" כאילו היית מאלו שאינם יכולים
בקלות ליצור מישהו, העושה
מעשים בלתי מוצלחים "

http://en.wikipedia.org/wiki/Longest_word_in_Turkish

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הקונטסט ותרגומו לעברית:

Kötü amaçların güdüldüğü bir öğretmen okulundayız. Yetiştirilen öğretmenlere öğrencileri nasıl muvaffakiyetsizleştirecekleri öğretiliyor. Yani öğretmenler birer muvaffakiyetsizleştirici olarak yetiştiriliyorlar. Fakat öğretmenlerden biri muvaffakiyetsizleştirici olmayı, yani muvaffakiyetsizleştiricileştirilmeyi reddediyor, bu konuda ileri geri konuşuyor. Bütün öğretmenleri kolayca muvaffakiyetsizleştiriverebileceğini düşünen okul müdürü bu duruma sinirleniyor, ve söz konusu öğretmeni makamına çağırıp ona diyor ki: "Muvaffakiyetsizleştiriveremeyebileceklerimizdenmişsinizcesine laflar ediyormuşsunuz ha?"

אנו נמצאים בבית-ספר להדרכת מורים, שיש לו מטרה נוראה והיא – כיצד להפוך לבלתי-מוצלחים והדבר מועבר בהדרכה למורים. כך המורים מחונכים כיצד להפוך לבלתי-מוצלחים. אחד המורים, על כל פנים, סרב לכך. הוא מדבר על כך ומעביר ביקורת. המנהל, הסבור שהוא יכול להפוך מישהו בקלות לעושה דברים בלתי מוצלחים מתמלא בכעס. הוא מזמין את המורה לחדרו ואומר: "אתה מדבר כאילו היית מאלו שאינם יכולים בקלות ליצור מישהו, העושה מעשים בלתי מוצלחים, הלא כן?"

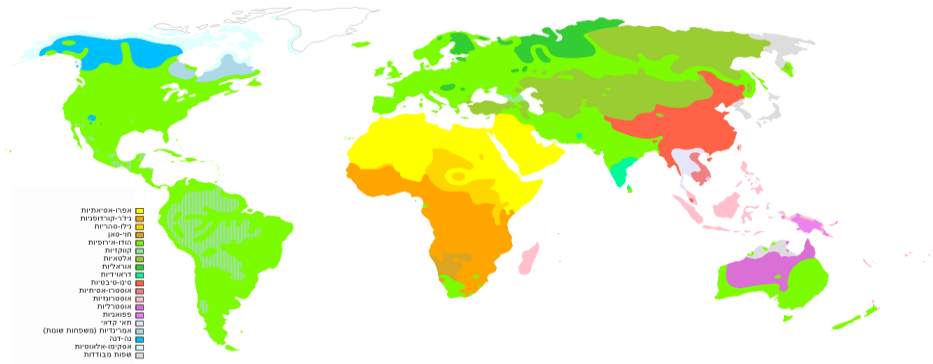
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מידע על חלק המרכיבים המדביקים בטכסט:

תורכית	עברית
Muvaffak	מוצלח
Muvaffakiyet	הצלחה
Muvaffakiytsiz	לא-יוצלח
Muvaffakiyetsizleş(-mek)	להיות בלתי-יוצלח
Muvaffakiyetsizleştir(-mek)	לעשות מישהו ללא-יוצלח

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

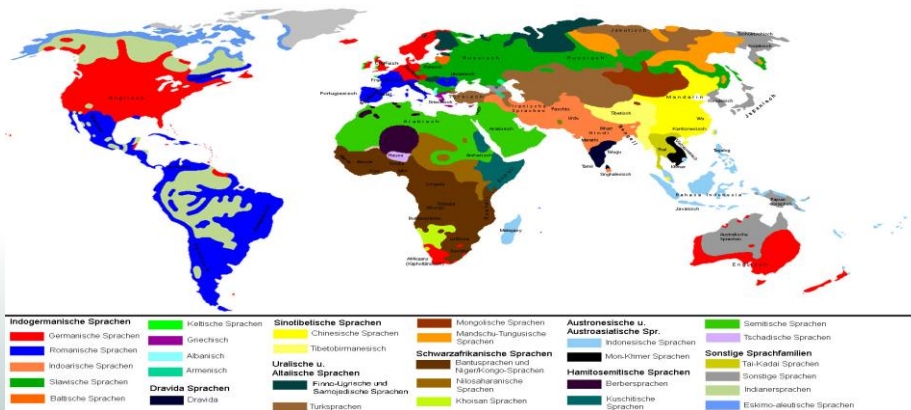
חלוקה בסיסית של משפחות-שפות בעולם

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Human_Language_Families-HE.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

חלוקה מפרטת יותר של משפחות-שפות בעולם

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Human_Language_Families-HE.png http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Sprachenkarte_der_Welt_Version_2.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

פירוט משפחות שפות בעולם לפי האתנולוג:

משפחת שפות	מספר שפות	משפחת-בל (Macrofamily)	מספר שפות
שפת אמה-אסיאתית	375	שפות אמה-אסיאתיות	375
שפת אלטיות	66	שפות אלטיות	66
שפות	12	שפות אלאוטיאל	12
שפות אסינדיות-שמיות	988	שפות אסינדיות	988
מובטאימה והלאפאק	5	שפות אסינדיות אום נגואן	5
שפות אוסטריות	263	שפות אוסטריות	263
שפות הודו-אירופיות	76	שפות אוסטרואסיית	76
שפות אוסטרואסייות	169	שפות אוסטרואסייות	169
שפות אוסטרונזיות	1268	שפות אוסטרונזיות	1268
שפות קווקזיות דרומיות	5	קווקזיות לבסוקול	5
שפות קווקזיות צפוניות	34	גובי-קווקזיות	34
שפות דראוידיות	73	שפות דראוידיות	73
שפות אסינו-אלאטיות	11	שפות אסינו-אלאטיות	11
שפות הודו-אירופיות	449	שפות הודו-אירופיות	449
שפות הודו-אסי	27	שפות הודו-אסי	27
שפות טלמאיות	3	שפות טלמאיות	3
בסקיות	3	לא רלוונטי	3
פיניכיות	1	לא רלוונטי	1
שפות יפאניות	86	לא רלוונטי	86
שפות סיביריות	121	לא רלוונטי	121
שפות טיבטיות (הודו-סיני)	21	לא רלוונטי	21
שפות טיבטיות	18	לא רלוונטי	18
פידג'ין	5	לא רלוונטי	5
שפות טיבטיות	78	לא רלוונטי	78
שפות מונדה	47	לא רלוונטי	47
שפות הודו-נילו-א	1514	שפות הודו-נילו-א (A, B) שפות בנגאל	1514
שפות ניו-קמרויות	204	שפות ניו-קמרויות	204
שפות צ'ו-טיבטיות-הודו-סיניות	5	שפות צ'ו-טיבטיות-הודו-סיניות	5
שפות מונדה (13 משפחות שונות)	840	שפות מונדה (13 משפחות שונות)	840
שפות סיביריות-הודו-סיניות	403	שפות סיביריות-הודו-סיניות	403
שפות טיבטיות	35	שפות טיבטיות או אוסטריות	35
שפות טיבטיות	2	שפות טיבטיות	2
לא ידוע	13	לא ידוע	13
שפות אורל-אסינדות	39	שפות אורל-אסינדות	39
שפות דראוידיות	2	שפות דראוידיות	2

http://the.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%AA_%D7%A9%D7%A4%D7%95%D7%AA

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

פירוט משפחות-הלשונית העיקריות:

- השפות ההודו אירופאיות (Indo-European Languages)
- השפות האורליות (Uralic Languages)
- השפות האלטיאיות (Altaic Languages)
- השפות הקאוקאזיות (Caucasian Languages)
- השפות הדראוידיות (Dravidian Languages)
- שפות מונדה (Munda languages)
- השפות הסינו-טיבטיות (Sino-Tibetian Languages)
- השפות המון-ח'מריות (Mon-Khmer Languages)
- השפות המלאיו-פולינזיות (Malayo-Polynesian Languages)
- השפות הפפואניות (Papuan Languages)
- השפות האוסטרליות (Australian Languages)
- השפות הפלאו-אסיאתיות (Paleo-Asiatic Languages)
- השפות האסקימו-אלאוטיות (Eskimo-Aleut Languages)
- שפות ניגר-קונגו (Niger-Congo Languages)
- השפות האפרו-אסיאתיות (Afro-Asiatic Languages): שפות שמיות, ברבריות וכושיות.
- שפות צ'ארי-נילוס (Chari-Nile Languages)
- השפות הח'וואיניות (Khoisan Languages)
- שפות האינדיאניות האמריקאיות (American Indian Languages)
- שפות מבודדות (Isolated or Independent Languages)
- שפות פידג'ין וקראול (Pidgin and Creole Languages)
- שפות מלאכותיות

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה פרטים מעניינים על משפחות-שפות מסוימות

- במשפחת-השפות האוראלית באירופה (פינו-אוגרית): פינית, לאפית, הונגרית (ושפות סאמויאדיות בסיביר).
- במשפחת-השפות הסינו-טיבטית נמצא סינית, טיבית, תאית, בורמזית, לאו.
- במשפחת-השפות המון-ח'מרית נמצא קמבודית, שפות רבות בבורמה, כמה שפות במדינת אסאם ההודית.
- במשפחת-השפות האוסטראלית, מדברים עדיין 50000 בני אבוריג'יני.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה פרטים מעניינים על משפחות-שפות מסוימות

- במשפחת-השפות הפלאו-אסיאתיות נמא למשל מאת שפת הצ'וקצ'י בסיביר. יש המחברים בין המשפחה הזאת למשפחת השפות האסקימו-אלאוטית.
- במשפחת-השפות המלאיו-פולינזית נמצא שפות רבות באינדונזיה, מיקרונזיה ופולינזיה, אך גם את שפת האי מדגסקר (מלאגשית) הנמצא באפריקה!

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

משפחות-שפות באפריקה

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/archive/3/35/200710171954221African_language_families.png

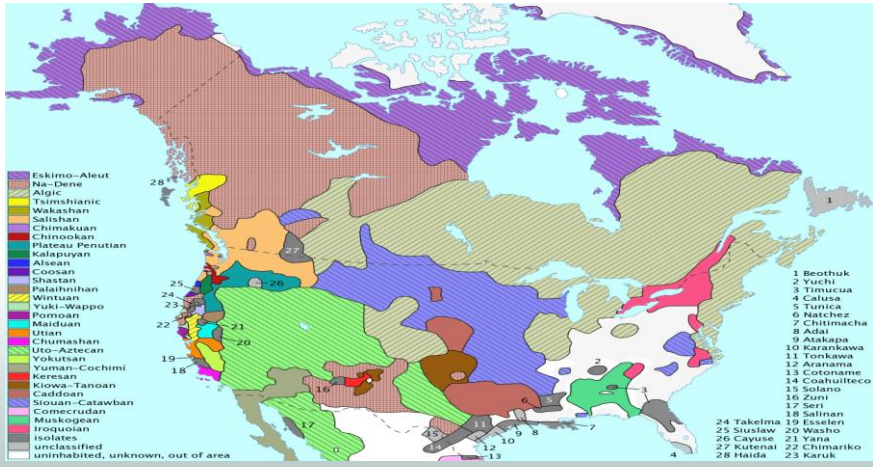
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה פרטים מעניינים על משפחות-שפות באפריקה:

- משפחת-השפות של ניגר-קונגו: בתוכה קיימת גם קבוצת הבנטו מקמרון ועד קניה. שפות אחרות חשובות של הבנטו הן: קיקיוו, גנדה (באוגנדה), רונדי (בבורונדי).
- משפחת-השפות צ'ארי-נילוס: רובן בסודאן, צ'אד, קניה ואוגנדה. אחת השפות החשובות במשפחה זאת נקראת דינקה. לעתים מקשרים אותם עם תת-המשפחה של שפות הסהרה.
- במשפחה הח'ואיסנית אחת הקבוצות החשובות הן שפות בושמנים. השם "ח'ואיסני" מורכב מ"ח'ואי" שפירושו "בן הוטנטוט" בהוטנטוטית ו"סן" שפירושו "בושמני" גם כן בשפה ההוטנטוטית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השפות האינדיאניות בצפון אמריקה טרם הגעת האירופאים

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/5/Langs_N.Amer.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

משפחות-שפות אינדיאניות עיקריות בצפון אמריקה:

- אלגונקיאן (Algonkian)
- וואקאשאן (Wakashan)
- סלישאן (Salishan)
- את'אפסקית (Athapascan)
- פנותי (Penutian)
- יומה (Yuman)
- אירוקי (Iroquian)
- סיאו (Sioan)
- קאדו (Cadoan)
- מוסקוגה (Muskogean)
- קרסה (Ceresan)
- אוטו-אצטקית (Uto-Aztecan)
- טאנו (Tanoan)
- זוני (Zuñian)
- אוטו-מנגואה (Oto-Manguan)
- זוקו (Zoquean)
- מאיה (Mayan)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה שפות אינדיאניות חשובות בצפון אמריקה:

- שפת הנבאחו (Navajo or Navaho) האינדיאנית בצפון אמריקה שייכת למשפחה האת'פסקית.

הסרטון [הבא](#) עוסק בשפת הנבאחו.

הסרטון הנוסף [הבא](#) עוסק בשימור שפת הנבאחו.

במשפחה זאת נמצא גם את השפות הבאות:

- אפצ'ה (Apache)
- צ'יפיווה (Chipewyan)
- קארייר (Carrier)
- צ'ילקוטין (Chilcotin)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

משפחות-שפות אינדיאניות עיקריות במרכז ובדרום אמריקה:

- משפחת מאקרו צ'יבצ'ה (Macro-Chibchan)
- המשפחה הקאריבית של שפות גה-פאנו (Ge-Pano-Carib)
- המשפחה האנדית-משוונית (Andean Equatorial)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות מבודדות (Isolated Languages)

לפי נתוני האתנולוג, קיימות בעולם שפות מבודדות בנתונים הבאים:

- בין 55-75 באמריקה הדרומית והצפונית.
- כ-20 באוסטרליה ופפואה (פפואה-גינאה החדשה)
- כ-10 באסיה (2 נכחדו: שומרית ועילמית).
- אירופה: 1 (בסקית).
- אפריקה: מספר לא ברור (לפחות 2: האדזה וסנדאוה).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמאות לשפות מבודדות

- איינו (צפון יפן, הוקאידו): פחות מאלף דוברים (בסכנת הכחדה).
- ברושסקי: (פקיסטן וכן בקשמיר וג'אמו בהודו): פחות מ-90 אלף דוברים.
- בסקית: (צפון ספרד) כ-700,000 דוברים.
- יפנית: כ-130 מיליון דוברים.
- ניבחית (כ-1000 דוברים, בצפון האי סחאלין ברוסיה).
- קוריאנית (כ-80 מיליון דוברים).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הבסקית, כדוגמא:

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A1%D7%A7%D7%99%D7%AA>

- הבסקית הינה שפה ארגטיבית (מבחינה בין נושא של פועל עומד לנושא של פועל יוצא).
- כ-15 יחסות (Cases)
- אוצר מילים ייחודי, למשל "צד שמאל": Izker שחדר גם לספרדית izquierda

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא לשפה הבסקית, שיעור בבסקית:

הסרטון [הבא](#) ימחיש בפניכם את השפה הבסקית בצעדיו הראשונים של התלמיד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות פידג'ין וקראול (Pidgin and Creole Languages)

- רוב שפות הפידג'ין נוצרו בעקבות סחר העבדים (מאות 16-19).
- העבדים נאלצו לתקשר עם הסוחרים והבעלים.
- קיים יסוד של שפת הבעלים או הסוחרים בשפה זאת, אך הוא מפוּשט.
- שפות הפידג'ין הן אפוא, פשוטות ביותר וכוללות מרכיבים בסיסיים של שפת הסוחרים והבעלים.
- שפות פידג'ין אחרות נוצרו על בסיס קולוניאליסטי ולפעמים בעקבות מסחר.
- למשל בהוואי נוצרה שפת פידג'ין, שהיא תערובת בין שפת המקומיים המקורית עם אנגלית, יפנית ופורטוגזית.
- אם נוצר דור שני ושלישי, ששפת הפידג'ין הופכת להיות שפת-אם, אזי נוצרת כאן שפת קראול, כמו למשל בהאיטי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא לשפת פיג'ין, בפואה-ניו גינאה, הנקראת Tok Pisin

- As ples bilong em" = "his birthplace "
- gat bel - *pregnant* (lit. "has belly"; pasin bilong givim bel = fertility (
- haus - *house*
  - haus meri - *female domestic servant*
  - haus moni - *bank*
  - haus sik - *hospital*
  - haus dok sik - *animal hospital* (from "house dog sick ("
  - sit haus (rarely used) - *toilet*, also :
  - liklik haus - *toilet*
- hevi - *heavy, problem*. "Em i gat bigpela hevi" = "he has a big problem ."
- hukim pis - *to catch fish* (from "hook ("
- meri - *woman* (from the English name "Mary"). Also means *female*, e.g. "Bulmakau meri" (lit. "bull cow female") = cow .

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא לשפת קראול, שפת האיטי (Haitian Creole)

הסרטון [הבא](#) ימחיש בפניכם את שפת הקראול של האיטי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות מלאכותיות (Artificial Languages)

- שפות סימנים: למשל של שבט א(ל)-סיד בנגב (יותר מ-3500 דוברים) שרוב תושביו חרשים (החוקרות וונדי סנדלר ואירית מאיר).
- שפות בינלאומיות שהומצאו למטרת תקשורת כלל עולמית כגון האינטרלינגואה (Interlingua) והאוקסידנטל (Occidental), אך החשובה שבהן היא שפת האספרנטו (Esperanto): ב-1887 הומצאה ע"י הרופא הפולני היהודי אליעזר לודוויג זמנהוף (Zamenhof).

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/1908-ki-t-zamenhof.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

כמה מילים באספרנטו:

- יש להגות אספרנטו בדיוק כפי שהיא נכתבת, והטעם הוא תמיד מלעילי (דומה יותר לאיטלקית מאשר לצרפתית).
- תקווה עולמית - Monda espero (מוֹנְדָה אֶסְפֶרו)
- אני אוהב אותך - Mi amas vin (מי אָמַס וִין)
- חבר יפה - bela amiko (בֵּלָה אַמִיקו)
- כוכב ירוק - Verda stelo (וֶרְדָה סְטֵלו)
- שלום (הברכה) - Saluton (סְלוּטוֹן)
- סליחה - Pardonon (פְּרָדוֹנוֹן)
- לילה טוב - Bonan nokton (בוֹנָן נוֹקְטוֹן)
- בתיאבון - Bonan apetiton (בוֹנָן אֶפֶטִיטוֹן)
- מלחמה ושלום - Milito kaj paco (מִילִיטו קַי פָּצו)
- חתול ועכבר - kato kaj muso (קָטו קַי מוּסו)
- "מגניב" - Mojosa (מוֹיֹסָה)

הסרטון [הבא](#)
ימחיש בפניכם
את שפת
האספרנטו.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום

- מלבד השפות הקשורות לתיאוריה הנוסטראטית (שיעור 2) קיימות משפחות שפות אחרות רבות בעולם, שאינן מתחברות עם התיאוריה הנוסטראטית.
- ניתן לחלק את שפות-העולם על-פי חלוקה גנטית (היסטורית) וטיפולוגית (של טיפוסים-שפות).
- קיימות שפות מבודדות בעולם, שאינן קשורות לשום משפחת שפות (כדוגמת הבסקית, איינו, ברושסקי וכיו"ב).
- בעולם קיימות גם שפות פידג'ין וקראול, שהן פשוטות במבן. הן נוצרו בעקבות המגע בין עמים אירופאים ושפות מקומיות, שהיה על בסיס היסטורי של אדונים-עבדים והפכו לשפות בפני עצמן.
- ראינו, כי קיימות גם שפות מלאכותיות: שפות סימנים (למשל בקרב חרשים) ושפות מלאכותיות בינלאומיות, כדוגמת האספרנטו.

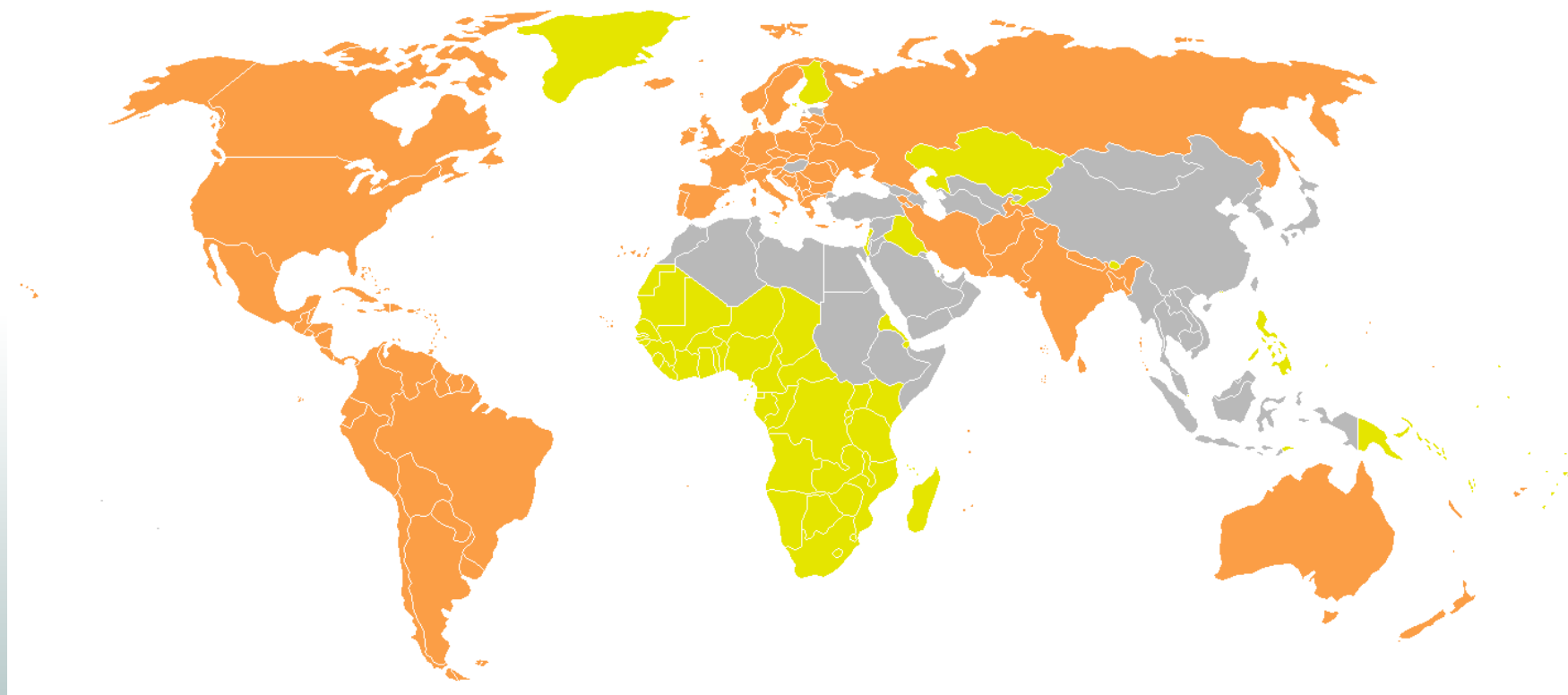
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שיעור רביעי: השפות ההודו-אירופאיות.

השפות ההודו-אירופאיות: כמה דוברים?

- כ-3 מיליארד דוברים!

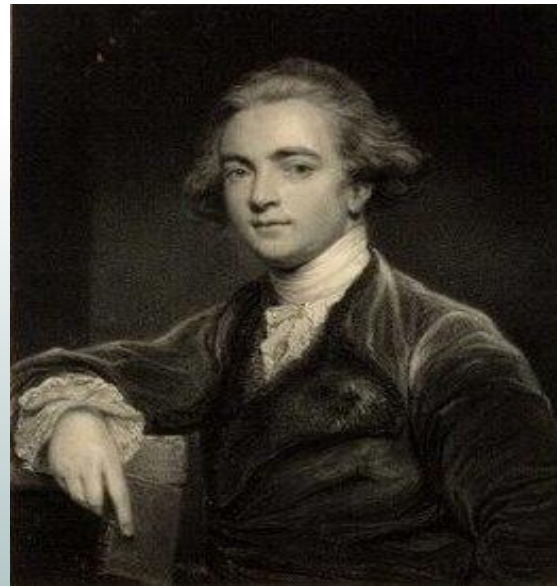
רוב העולם דובר שפות הודו אירופאיות!

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/IE_countries.png

ממציא המונח "שפות הודו אירופאיות":

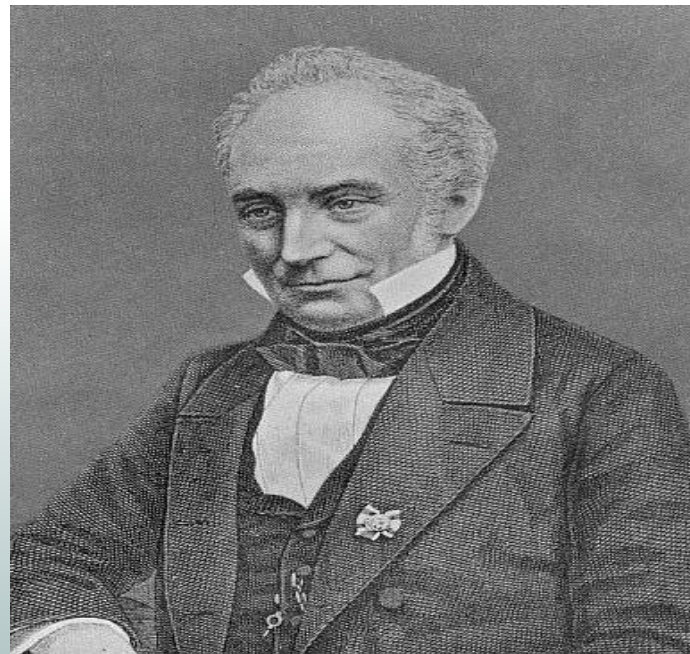
- ויליאם ג'ונס William Jones (1746-1794):
איש-משפטים בריטי, שמצא את הקשר בין שפות אירופאיות
ללשון ההודית העתיקה Sanskrit

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f7/Sir_William_Jones.jpg

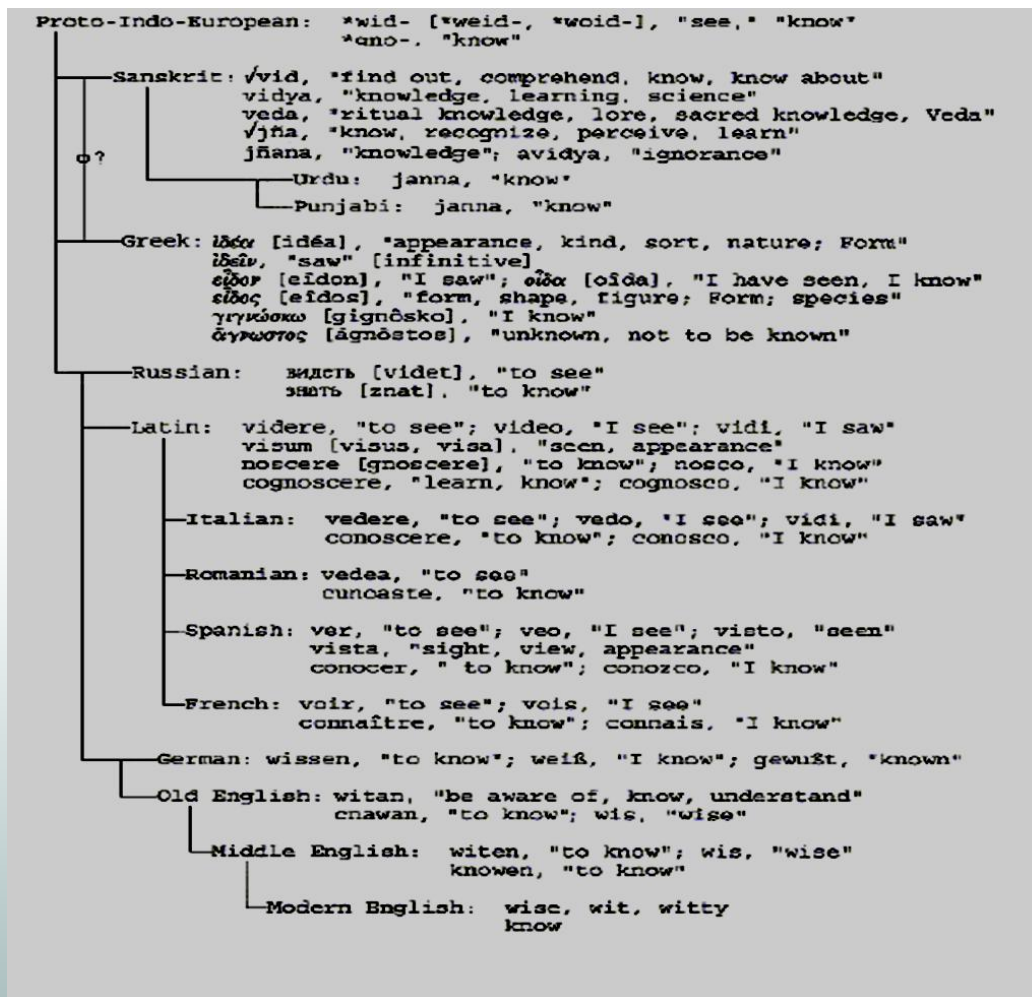
מחקר משווה בין השפות האירופאיות לסנסקריט:

- תוך התמקדות בשפות הגרמאניות, נעשה ע"י החוקר הגרמני פראנץ בופ Franz Bopp (1816)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Franz_Bopp.JPG

אוצר-מילים משווה מסנסקריט והשפות ההודו-אירופיות:

סנסקריט **संस्कृतम्** Sanskrit והשפות ההודו-אירופיות:

- ככל הנראה, השפה העתיקה ביותר מבין השפות ההודו אירופיות.
- התעצבה במאה השישית לפנה"ס.
- נכתבת בכתב הדוונגרי.
- איננה כמעט שפת דיבור.
- נחשבת למקבילה האסיאתית של הלטינית.

סנסקריט **संस्कृतम् Sanskrit** והשפות ההודו-אירופיות:

- ככל הנראה, השפה העתיקה ביותר מבין השפות ההודו אירופיות.
- התעצבה במאה השישית לפנה"ס.
- נכתבת בכתב הדוונגרי.
- איננה כמעט שפת דיבור.
- נחשבת למקבילה האסיאתית של הלטינית.

אוצר-מילים משווה בין סנסקריט לאנגלית (ועברית):

סנסקריט	אנגלית	עברית
matar	mother	אמא
pitar	father	אבא
bhratar	brother	אה
svasar	sister	אחות
duhitar	daughter	בת
deva	divine	אלוהי
gau	cow	פרה
thri	tree	עץ
danta	dental	שיני
na	no	לא
sarpa	serpent	שרף (נחש)

אוצר-מילים משווה בין סנסקריט לשפות הודו-אירופאיות:

אירית עתיקה	ארמנית	לטינית	יוונית עתיקה	אנגלית/ אנגלית עתיקה	סנסקריט	עברית
tu	du	tu	su	thou	tuvam	אתה
do	erku	duo	duo	two	duva	שתיים
athair	hayr	pater	pater	father	pitar	אבא
mathair	mayr	mater	mater	mother	matar	אמא
is	e	est	esti	is	asti	הינו (יש)

מהן השפות ההודו-אירופאיות? (Indo-European Languages)

- קיימת הערכה מבוססת בקרב הבלשנים וההיסטוריונים, כי הייתה שפת פרוטו, כלומר פרוטו הודו אירופאית (Proto Indo-European)
- השאלה היא איננה אם הייתה קיימת פרוטו הודו-אירופאית אלא היכן?

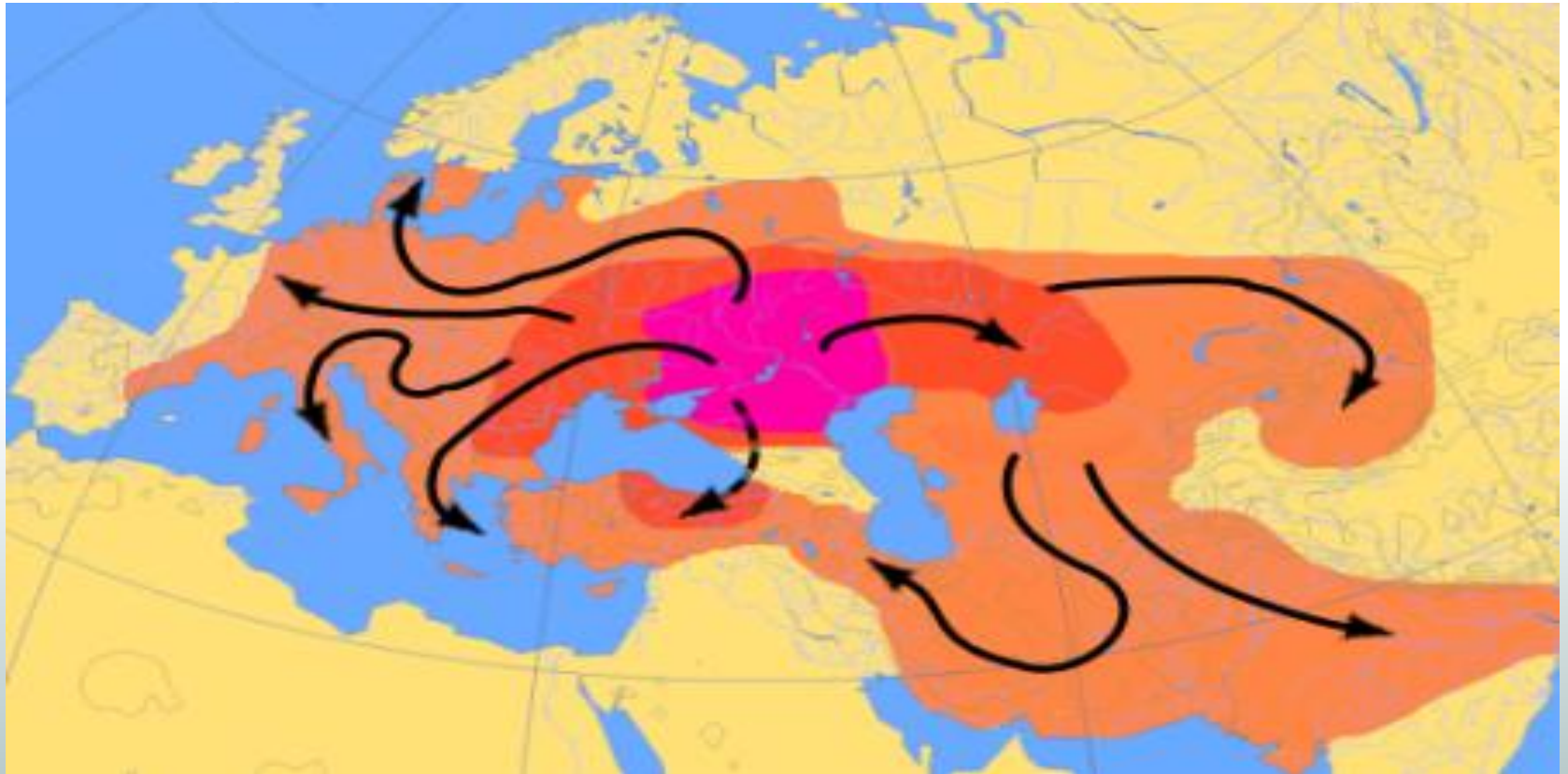
המקור הגיאוגרפי האפשרי למיקום הלשונות ההודו-אירופאיות

- הודו (עמק ההינדוס)?
- אירופה עצמה מקדמת דנא?
- ארמניה (או איזור אגם אורמיה)?
- האזור הבלטי? (התקופה הכלקוליתית 8000 לפנה"ס)
- אנטוליה (תקופת האבן החדשה המוקדמת 6000-7000 לפנה"ס)?
- הבלקן (תקופת האבן החדשה המוקדמת 5000 שנה לפנה"ס)
- ההיפותזה הקורגנית? (3500-4500 לפנה"ס)

ההיפותזה הקורגנית

- הומצאה על-ידי הארכיאולוגית האמריקאית מריה גימבוטאס בראשית שנות החמישים של המאה העשרים.
- על-פי תיאוריה זאת ניתן להחזיר את המקום הראשוני להתפשטות העמים ההודו-אירופאיים למישורים שבין הים השחור לוולגה, החל כאמור, מ-4500 לפנה"ס.
- על-פי תיאוריה זאת החל מסביבות 2000 לפנה"ס, מופצות השפות מקבוצה זאת במהירות בעקבות המצאת המרכבה.

מפת התפשטות הלשונות ההודו-אירופאיות ע"פ בהיפותזה הקורגנית:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/IE_expansion.png

ההיפותזה הקורגנית

- הומצאה על-ידי הארכיאולוגית האמריקאית מריה גימבוטאס בראשית שנות החמישים של המאה העשרים.
- על-פי תיאוריה זאת ניתן להחזיר את המקום הראשוני להתפשטות העמים ההודו-אירופיים למישורים שבין הים השחור לוולגה, החל כאמור, מ-4500 לפנה"ס.
- על-פי תיאוריה זאת החל מסביבות 2000 לפנה"ס, מופצות השפות מקבוצה זאת במהירות בעקבות המצאת המרכבה.

השפות ההודו-אירופאיות באלף השני לפנה"ס:

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/36/IE3500BP.png>

השפות ההודו-אירופאיות באלף הראשון לפנה"ס:

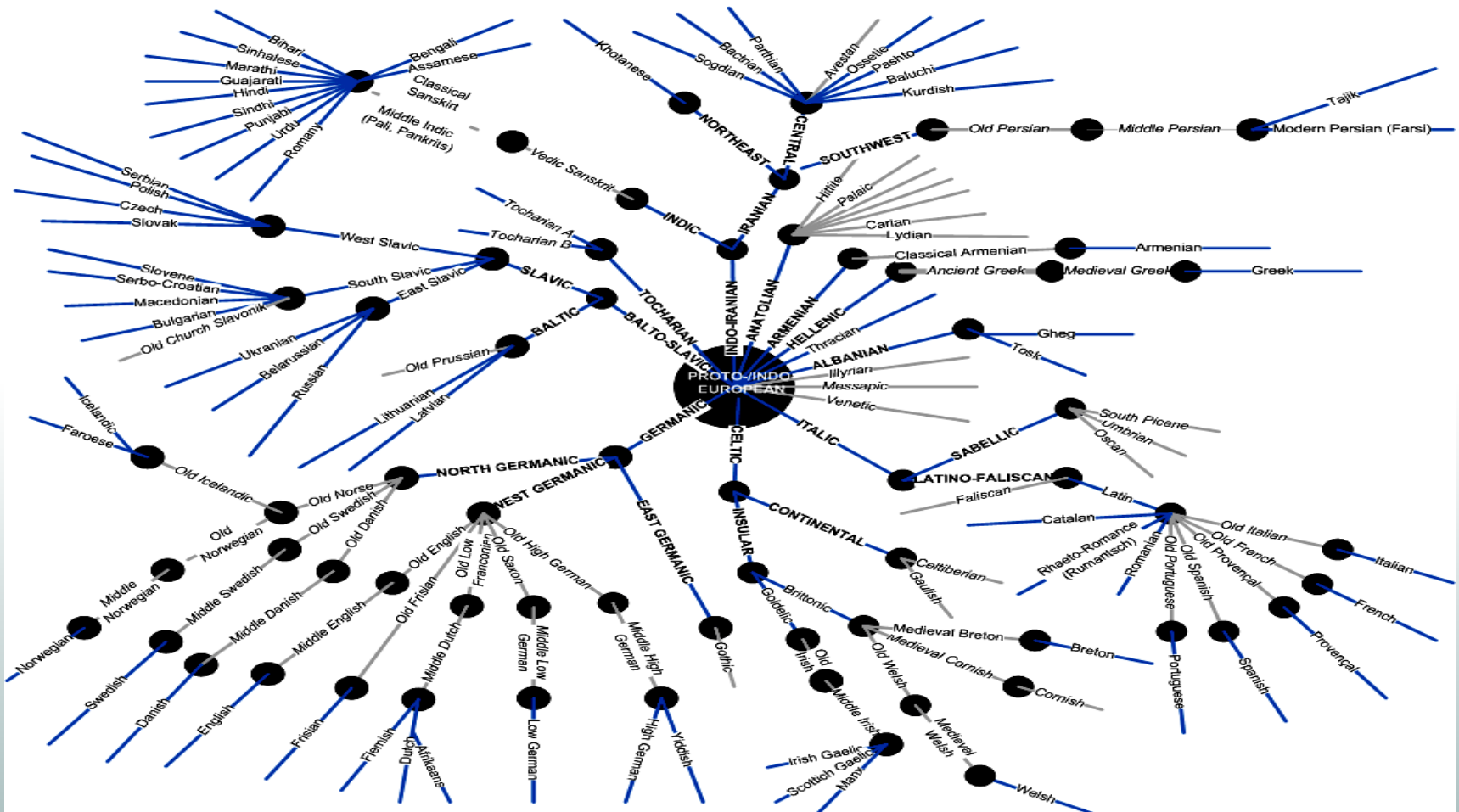
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/IE2500BP.png>

השפות ההודו-אירופאיות באלף הראשון לפנה"ס:

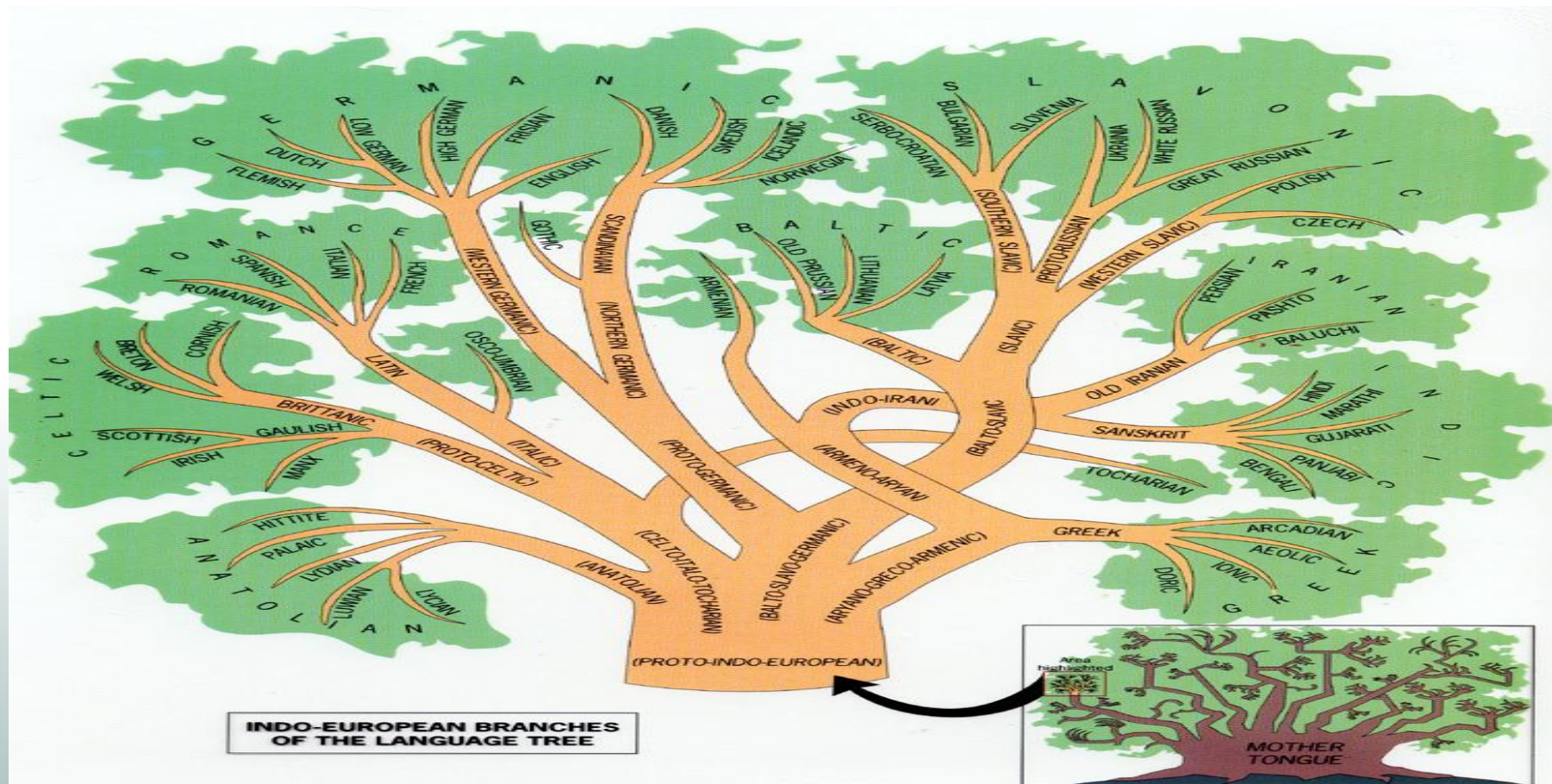
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/IE1500BP.png>

התפצלות עץ-השפות ההודו-אירופאיות:

<http://www.intersolinc.com/newsletters/images/Language%20Tree.gif>

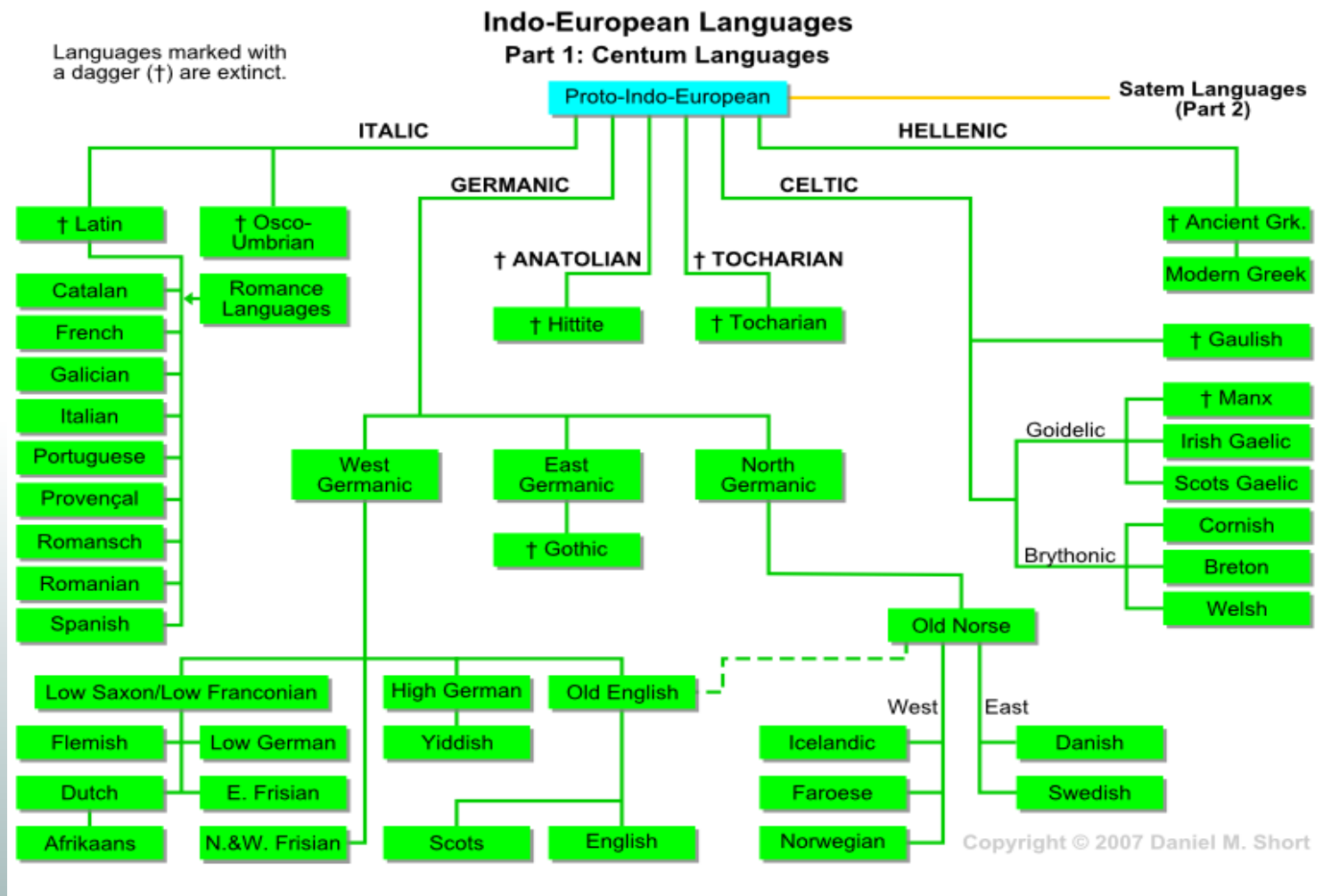
עץ-השפות ההודו-אירופאיות:

INDO-EUROPEAN BRANCHES OF THE LANGUAGE TREE

<http://savageminds.org/wp-content/image-upload/indoeuropean-language-family-tree.jpg>

השפות האירופאיות בעץ-השפות ההודו-אירופאיות:

<http://www.danshort.com/ie/trees/iecentum1.png>

një – one

dy – two

tre – three

katër – four

pesë – five

gjashtë – six

shtatë – seven

tetë – eight

nëntë – nine

dhjetë – ten

הענף האלבני

• שפה המרכיבה ענף בפני עצמו בקבוצת השפות ההודו-אירופאיות.

• באופן העתיק שלה נקראת "אילירית".

• יש בה שני להגים: *Ghegh*, *Tosk*

• שפה האלבנית נקראת באלבנית *shqip*

• שיעור ראשון באלבנית [[צפון](#)]

מקור: <http://www.youtube.com/watch?v=N1RvAKL7aDs>

הענף האנטולי

- מאז 1915 ידועים פרטים רבים יותר בעיקר לגבי החתית.
- הענף האנטולי כולל את השפות ההודו-אירופאיות העתיקות הבאות ברמת אנטוליה:
- חתית (Hittite), פלאית (Palaic), לודית (Lydian), ליקית (Lycian), לוויית (Luwian). שפה זאת נכתבה בכתב יתדות.
- השפה הפריגית, שהוזכרה בהקשר לניסוי שערך פסמטיק-1, היא שפה אנטולית אך לא הודו-אירופאית.

הענף הארמני Armenian

- חשוב להבדיל בין ארמנית (Armenian) לארמית (Aramaic).
- נולדה כנראה כאלף שנה לפנה"ס.
- הארמנית הקלאסית נקראת Grabar.
- טכסט הקדום ביותר הינו מהמאה החמישית.
- בארמנית 38 אותיות באלפבית.
- כיום יש כמה להגים ארמנים שנחלקים לשתי קבוצות עיקריות: ארמנית מערבית וארמנית מזרחית.
- נא האזינו למילים בארמנית מערבית. השוו למילים בשפות אירופאיות, שאתם מכירים. האם ישנה מילה שדומה לעברית [צפו]? מקור: <http://www.youtube.com/watch?v=ht30aMfo8zA>

הענף הבלטי-סלאבי **Balto-Slavic**:

- השפות הבלטיות (לטבית וליטאית) נחשבות על-פי רוב כשייכות לענף הסלאבי.
- השפות הסלאביות הן רבות הרבה יותר: תת-ענף דרומי: בולגרית, מקדונית, סרבית (Serbic), קרואטית, סלובנית.
- תת-ענף מערבי: צ'כית, סלובאקית, פולנית, סורבית (Sorbic).
- תת-ענף מזרחי: רוסית, בלארוסית, אוקראינית.
- שפת הכנסייה בסלאבונית העתיקה (Old West Slavonic) מתועדת מהמאה התשיעית לספירה ומשמשת עדיין כשפה ליתורגית.
- הכתב הקירילי משמש ברוסית, אוקראינית, בולגרית, סרבית, ביילורוסית, מקדונית (ועוד שפות ברוסיה שלא שייכות לקבוצה זאת).

הענף הגרמאני Germanic [1]:

- חוזר היסטורית לאלף הראשון לפני הספירה.
- אנגלו-סאכסונית וגרמנית עתיקה גבוהה מתועדות מהמאה השמינית ואילו השפות הסקנדינאביות מתועדות מהמאה ה-12.
- נחלקות לשלוש קבוצות.
- הקבוצה הראשונה, השפות הגרמאניות המזרחיות: כל השפות כאן נכחדו ורק גותית (Gothic) מתועדת.

הענף הגרמאני Germanic [2]:

- הקבוצה השנייה, השפות הגרמאניות הצפוניות: השפות הסקנדינאביות: שבדית, דנית (סקנדינאבית מזרחית), נורבגית, איסלנדית, שפת איי פארו (Faroese) שהיא סקנדינבית מערבית. יש קשר בין איסלנדית עתיקה ונורבגית עתיקה (Old Norsk).
- הקבוצה השלישית, תת-הענף הגרמאני המערבי: אנגלית, פריזית Frisian, גרמנית, יידיש, הולנדית, פלמית, אפריקנס (Afrikaans).

דוגמאות לאוצר-מילים משווה בענף הגרמאנית בתחום המשפחה:

<i>English</i>	<i>German</i>	<i>Dutch</i>	<i>Swedish</i>
family	die Familie	familie	familj
mother	die Mutter	moeder	moder
mom	Mutti	mamma	mamma
father	der Vater	vader	fader
dad	Vati	pappa	pappa
parents	die Eltern	ouders	föräldrar
daughter	die Tochter	dochter	dotter
son	der Sohn	zoon	son
children	die Kinder	kinderen	barn
sister	die Schwester	zuster	syster
brother	der Bruder	broeder	broder
wife	die Frau	vrouw	hustru
husband	der Mann	man	man
grandmother	die Großmutter	grootmoeder	mormor/farmor
grandfather	der Großvater	grootvader	morfar/farfar

לימדו שיעור ראשון ביידיש:

- יידיש נקראת גם אידיש או אידית והיא שייכת כאמור לענף הגרמאני המערבי של משפחת השפות ההודו-אירופיות.
- יידיש נכתבת באותיות עבריות, הכוללות כמה סימנים נוספים.
- יידיש היא עדיין שפה דבורה בעולם ואיננה בסכנה.
- ביידיש כמה להגים עיקריים: יידיש-ליטאית, יידיש מזרחית והיידיש המערבית שנכחדה היסטורית.

צפו בשיעור הראשון ביידיש [צפון]:

מקור: <http://www.youtube.com/watch?v=ip91OtUJQAo>

הענף היווני:

- מכיל שפה אחת, מהמאה ה-14 לפנה"ס ולה להגים רבים.
- התיעוד הראשוני מכרתים, קנוסוס.
- היצירה של האיליאדה והאודיסאה כיצירה אפית שירית.
- Koine: יוונית מהמאה הרביעית לפנה"ס ובמשך קרוב לאלף שנה, כפי שדוברה האגן המזרחי של הים התיכון.
- היוונית המודרנית מדוברת בעיקר ביוון וקפריסין.

הענף ההודו-איראני (Indic), Indo-Aryan, Indo-Iranian, [1]:

- כמאתיים שפות בקבוצה זאת.
- כמיליארד נפש דוברים כשפת-אם.
- כמה קבוצות:
- השפות המרכזיות: הינדו (Hindu) ו-אורדו (Urdu), ביהארי, רג'אסטאני.
- השפות המזרחיות: אסאמית, בנגאלית, אורייה (Oriya).
- השפות המערביות והדרום-מערביות: גוג'אראתי, קונקאני, מלדיבית, מראתי (Marathi), סינהאלזית.
- השפות הצפון-מערביות: פונג'אבי, פאהארי, סינדהי, לאהנדה, דארדית (Dardic).

הענף ההודו-איראני Indo-Iranian, Indo-Aryan :[2] (Indic)

- השפות הצועניות (Romani, Domani).
- טכסטים מוקדמים בסנסקריט מתועדים מאלף לפני הספירה (Veda) ואילו הטכסטים המאוחרים (Prakrit) נמשכו כאלף שנה.
- השפות האיראניות, דוברו גם באיזור אפגאניסטאן (פרסית עתיקה ואבסטיית (Avestan) : השפה העתיקה של הזורואסטרים (תיעוד חוזר למאה השישית לפנה"ס).
- השפות העיקריות בקבוצה זאת:
- פרסית, טאג'יקית, פשטו (Pashtu), כורדית, אוסטית, בלוצ'י.

שפות בתת-היבשת ההודית:

www.mapsofindia.com

<http://www.mapsofindia.com/maps/india/india-map-languages.jpg>

Copyright (c) Compare Infobase Pvt. Ltd. 2001-02

הקבוצה הטוצ'ארית/טוקארית (Tocharian)

- קבוצה שנעלמה. דוברה בחלקים הצפוניים של החלק הסיני של טורקיסטאן.
- ב-1890 התגלתה בתעודות עתיקות מסחריות ובודהיסטיות.

הקבוצה האיטלית-לטינית (**Italic Languages**):

- השפה העיקרית היא בענף זה הלטינית, מתועדת מהמאה השישית לפנה"ס. בתקופה קדומה היו גם שפות נוספות בקבוצה זאת כמו האומבריאנית, פליסקאנית והאוסקנית.
- מהענף המדובר של הלטינית באימפריה הרומאית צמחו השפות הרומאניות (**Romance Languages**): איטלקית, צרפתית, ספרדית, פורטוגזית, רומנית, סרדינית, אוקסיטאנית (**Occitan**) בדרום צרפת, ראהטית/רומאנץ' (**Rhaetian**) שהם כמה להגים בצפון איטליה ושוויץ, גליסיאנית (**Galician**) בצפון-מערב ספרד והקטאלנית (**Catalan**) בצפון-מזרח ספרד. השפה הדלמאטית בקרואטיה דוברת עד 1898.

כמה דוגמאות למשפטים מחיי היומיום בקבוצה רומאנית:

<i>English</i>	<i>French</i>	<i>Italian</i>	<i>Spanish</i>	<i>Portuguese</i>
Good day/afternoon	Bonjour	Buongiorno	Buenos días	Bom dia
Good evening	Bonsoir	Buona sera	Buenas tardes	Boa tarde
Good night (going to bed)	Bonne nuit	Buona notte	Buenas noches	Boa noite
Hello	Bonjour	Salve	Hola	Olá
Hi / Bye	Salut / Coucou	Ciao	Chao	Tchau
Goodbye	Au revoir	Arrivederci	Adiós	Adeus
Thank you (very much)	Merci (beaucoup)	Grazie (mille)	(Muchas) gracias	(Muito) Obrigado
You're welcome	De rien / Je vous en prie	Prego	De nada / Se lo ruego	De nada / Se faz favor
Don't mention it	Il n'y a pas de quoi	Non c'e di che	No hay de qué	Não há de quê
Please	S'il vous plaît	Per favore	Por favor	Por favor
How are you? (formal)	Comment allez-vous?	Come sta?	Cómo está Usted?	Como o senhor está?
How are you? (informal)	Ça va?	Come stai?	Cómo estás?	Como vai?
I'm (really) good.	Je vais (très) bien.	Sto (abbastanza) bene.	Estoy (muy) bien.	(Muito) Bem

<http://www.ielanguages.com/romlang.html>

שפת רומאנש Rumantsch [2]

- אנא האזינו למילים בשפת הרומאנש שבשוויץ. חשבו על שפות רומאניות שאתם מכירים ונסו להשוות לרומאנש. מה השוני לדעתך [צפן]?

מקור: <http://www.youtube.com/watch?v=xtuhgjDOxUY&feature=related>

סיכום [1]

- בשיעור זה עסקנו במשפחת השפות ההודו-אירופאית.
- ראינו, כי בקבוצה זאת יש כמה מאות שפות וכשלושה מיליארד דוברים!
- השפות ההודו-אירופיות פזרות כיום באזורים נרחבים בעולם.
- ההבנה, כי יש קשר בין השפות בקבוצה זאת, התבססה על היכרות עם השפה ההודית העתיקה סנסקריט.
- קיימות תיאוריות שונות ומשונות לגבי המקום בו נוצרו השפות ההודו אירופיות.

סיכום [2]

- ראינו, כי יש תשע (9) תת-קבוצות של שפות חיות ומתות בעץ-השפות ההודו-אירופיות: הענף האלבני, האנטולי (הקדום והנכחד), הארמני, הבלטו-סלאבי, הגרמאני, היווני, ההודו-איראני, הטוצ'ארי (טוקארי, שנכחד אף הוא) והאיטאלי-רומאני.
- אנו מבינים, כי יש קשר בין שפות בהודו, איראן, רוסיה ורוב שפות אירופה!

A revair!

שיעור חמישי: השפות האפרו-אסיאתיות Afro-asiatic Languages

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השפות האפרו-אסיאתיות

- מונות כ-400 שפות
- כמה מאות מיליונים של דוברים (מספר שהולך וגדל, כיום כחצי מיליארד דוברי שפת-אם).
- בעבר כונתה משפחת-שפות זאת: משפחת-השפות השמיות-חמיות.
- ישנן שפות שמיות שנכחדו.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מיקומן של השפות האפרו-אסיאתיות [1]

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/Afro-Asiatic.png>

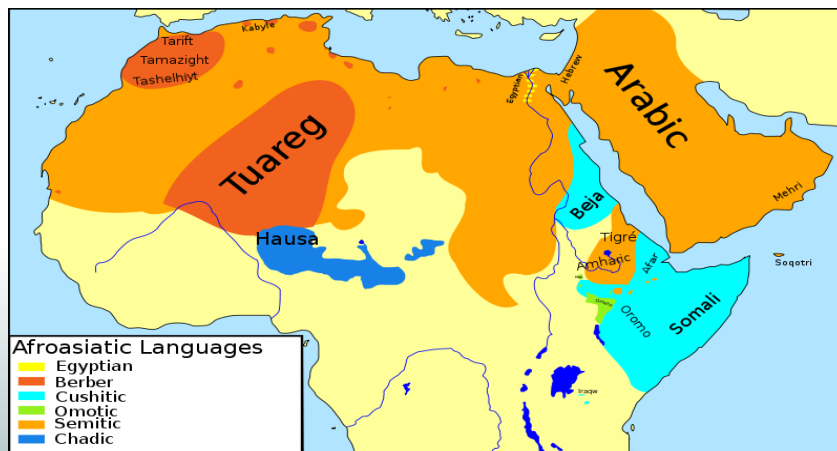
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

חלוקה פנימית של השפות האפרו-אסיאתיות

- שפות שמיות
- שפות כושיות
- שפות ברבריות
- שפות צ'אדיות
- שפות מצריות
- שפת בז'ה (מיון שנוי במחלוקת; לעתים נחשבת לענף בלשונות הכושיות)
- שפות אומוטיות (הכללתן במשפחת הלשונות האפרו-אסיאתיות שנויה במחלוקת)
- היו הצעות לקשר את שפת ההאוסה (Hausa) האפריקאית לשפות השמיות (התאוריה של ניומן).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

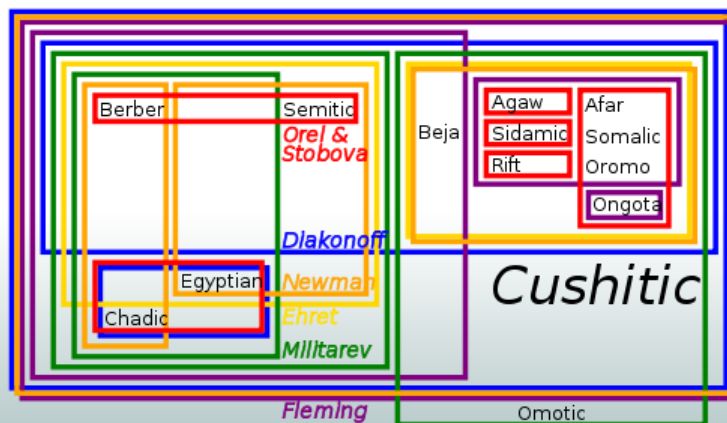
מיקומן של השפות האפרו-אסיאתיות [2]

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/87/Afroasiatic-en.svg/800px-Afroasiatic-en.svg.png>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מודל לקשר בין השפות האפרו-אסיאתיות

<http://wpcontent.answers.com/wikipedia/commons/thumb/6/61/Afroasiatic.svg/500px-Afroasiatic.svg.png>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ענף השפות השמיות

- ענף צפון-מזרחי במשפחת-השפות האפרו-אסיאתיות.
- וְלִשָּׁם יֵלֵד גַּם הוּא, אָבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר, אָחִי יִפֶּת הַגְּדוֹל. בְּנֵי שָׁם: עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלוֹד וְאַרְם. וּבְנֵי אָרָם: עוּץ וְחוּל וְגִתָּר וְמִש. וְאַרְפַּכְשָׁד יֵלֵד אֶת שָׁלַח, וְשָׁלַח יֵלֵד אֶת-עֵבֶר. (בראשית: י', כ"א-כ"ד)
- אמנם קיימות כמה חלוקות שונות, אך בד"כ מחלק ענף השפות השמיות לתת-הענפים הבא במסגרת משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות:
תת-הענף הדרומי, תת-הענף המרכזי, תת-הענף המזרחי, תת-הענף הצפון-מערבי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הפרוטו-שמית, אם-הלשונות השמיות [1] (Proto Semitic)

- שפות פרוטו הוא מונח מוכר עבורנו, גם מתוך משפחת-השפות ההודו-אירופאיות.
- גם בקרב הענף השמי של משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות משחזרים את הפרוטו-שמית.
- התיאוריה של Georg Krotkoff משנת 1969, בה קשר בין המאכל הראשי של עמי שמיים והשורש ל-ח/ח'-מ: בעברים ל-ח-ם מורה, כי לחם היה המאכל העיקרי והמוערך של העברים הקדמונים בעוד אצל הערבים ה"בשר" (لحم), "כריש" (לח'ים) בתאווה אצל המהרים ו-לאם(היסטורית ל-ח-ם) הוא "בקר" אצל עמים אתיופיים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ענף השפות השמיות

- ענף צפון-מזרחי במשפחת-השפות האפרו-אסיאתיות.
- וילשם ילד גם הוא, אבי כל בני עבר, אחי יפת הגדול. בני שם: עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם. ובני ארם: עוז וחול וגתר ומש. וארפכשד ילד את שלח, ושלח ילד את-עבר. (בראשית: י', כ"א-כ"ד)
- אמנם קיימות כמה חלוקות שונות, אך בד"כ מחלק ענף השפות השמיות לתת-הענפים הבא במסגרת משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות:
תת-הענף הדרומי, תת-הענף המרכזי, תת-הענף המזרחי, תת-הענף הצפוני.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הפרוטו-שמית (Proto Semitic) [2]

English	Proto-Semitic	Akkadian	Arabic	Aramaic	Hebrew	Ge'ez	Mehri
father	*ab-	ab-	ab-	ab-a	āb	ab	ḥa-yb
heart	*lib(a)b-	libb-	lubb-	lebb-o	leb(āb)	libb	ḥa-wbēb
house	bayt-	bītu, bētu	bayt-	beyt-o	báyit, bēt	bet	beyt, bēt
peace	*salām-	šalām-	salām-	šlām-o	šālóm	salām	səlóm
tongue	*lišān- /*lašān-	lišān-	lišān-	leššon-o	lišōn	lissān	awšēn
water	*may- /*māy-	mū (root *mā- /*māy-)	mā- /māy	mayy-e	māyīm	māy	ḥa-mō

http://en.wikipedia.org/wiki/Semitic_languages

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השפות השמיות הנפוצות ביותר

- ערבית – יותר מרבע מיליארד דוברים.
- אמהרית – למעלה משלושים מיליון דוברים.
- עברית – כששה מיליון דוברים (כשפת-אם).
- טיגרינית – למעלה מששה מיליון דוברים.
- ארמית – כשני מיליון דוברים ואולי יותר.
- טיגרה – כמיליון דוברים.
- מלטית - 410,000 במלטה ואולי כחצי מיליון בכל העולם.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תת-הענף המזרחי של השפות השמיות

- כולו נכחד
- כולל את השפות: אכדית לִישָׁאָנִם אַכְדִיָּתָם (בבלית ואשורית).
- הייתה בשימוש במסופוטמיה בקרב האשורים והבבלים בין השנים 100-2500 לפני הספירה.
- אם דעיכת הדיבור בה, היא המשיכה להיות Lingua Franca וכן להיות כתובה (כתב יתדות).
- האבלאית – צפון סוריה, בין אכדית לשמית הצפון מערבית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תת-הענף המרכזי של השפות השמיות

- כולל את הערבית (العربية) (צפון ערבית קדומה שנכחדה וכן ערבית קלאסית וערבית של ימי-הביניים)
- בשפה הערבית קיימת דיגלוסיה: הלשון הערבית הספרותית (פצחא) והלהגים הרבים השונים המשתייכים לתת-ענפים הבאים:
- הענף הצפון אפריקאי
- הענף המצרי-סודאני
- הענף של חצי האי ערב
- הענף של עיראק
- הענף של הלבנט
- להגי שוליים

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אתר חשוב לשמיעת להגים ערביים

- אתר Semarch (Semitisches Archiv) כולל הקלטות בשפות שמיות שונות, אך בעיקר הוא מצטיין בהקלטות האותנטיות לגבי להגים בעולם הערבי.
- תוכלו להאזין להקלטות שערכתי באתר הבא:
- http://www.semarch.uni-hd.de/bearbeiter.php4?UH_ID=6&lang=de

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

המלטזית (Maltese) כדוגמא ללהג ערבי שהתפתח לשפה נפרדת [1]

נא הביטו בתמונה שצילמתי במלטה:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

המלטזית (Maltese) כדוגמא ללהג ערבי שהתפתח לשפה נפרדת [2]

נא הביטו בתמונה נוספת שצילמתי במלטה:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מילות ההמנון של מלטה L'Innu Malti

Lil din l-art ħelwa, l-Omm li tatna isimha,
 Ħares, Mulej, kif dejjem Int ħarist:
 Ftakar li lilha bl-oħla dawl libbist.
 Agħti, kbir Alla, id-dehen lil min jaħkimha,
 Rodd il-ħniena lis-sid, saħħa 'l-ħaddiem:
 Seddaq il-għaqda fil-Maltin u s-sliem.

<http://users.atw.hu/szbszig/malta.mp3>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תת-הענף הדרומי של השפות השמיות [1]

כולל את הקבוצות הבאות:

- שפות אתיופיות שמיות (אתיופיות צפוניות ואתיופיות דרומיות)
- שפות דרום-חצי האי ערב (שפות שנכחדו ושפות חיות)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השפות האתיופיות השמיות

- געז (האתיופית הקלאסית)
- טיגרינית (אחת משתי השפות הרשמיות של אריתריאה)
- טיגרה (אריתריאה המערבית וחלקים של סודאן)
- (אמהרית)
- (שפות אחרות כמו גוראגה, הרארי, צ'חה)
- אנא האזינו לשיעור ראשון באמהרית:
- <http://www.youtube.com/watch?v=512Y81UG71E>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

צורות הריבוי השבור בגעז

faras	āfrās	סופ
bet	ābyāt	בית
səm	āsmāt	שב
hagar	āhgur	עיר
rə's	Ar'əst	ראש
gbr	āgbərt	עבד
əzn	əzan	אזן
əd	ədaw	יד
ab	ābaw	אב

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תת-הענף הדרומי של השפות השמיות [2]

- שפות שמיות דרומיות שנכחדו הקשורות למשפחה השבאית (Sabaic): שבאית, מינאית, קתבאנית, חצ'רמותית.
  - שפות שמיות דרומיות חיות, הנקראות "שפות דרום-ערביות מודרניות" או בקיצור (Modern South MSAL Arabian Languages)
- בקבוצה זאת כמה שפות בתימן (וכן באי סוקוטרה), עומאן וסעודיה והן: מהרי, סוקוטרי, שחרי, ג'באלי, הוביות, חרצוצי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מפת השפות מודרניות של דרום-ערב:

/mundo/mehri1.gif

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הקלטה בלשון מהרי

- להלן הקלטה בלשון מהרי של שיר, אותו הקלטתי ממידען. לשיר קוראים "חום לא-סומע ולאמר" ("ברצוני לשיר ולומר")

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תת-הענף הצפוני של השפות השמיות

- כולל שפות מתות שנכחדו ושפות חיות שעדיין דבורות. מבין השפות שנכחדו בתת-ענף זה:
  - אוגריתית, אמורית, שפות כנעניות (מואבית, עמונית, אדומית, פיניקית, פונית, נבטית).
  - מבין השפות החיות (עברית, ארמית (טורויו ולהגים אחרים, מעלולה, מנדעית).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא לשפה המדוברת של מעלולה

- וות' אחד' ח'לף תלות'ה פסון והאן ביסינו – אמת' אבוהון ומית'ת אמון.
  - תרגום: היה (איש) אחד שהוליד שלושה ילדים והבנים הללו – אביהם מת ואמם מתה.
- אנא האזינו לטכסט:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ענף הכושיתית במשפחת השפות האפרו-אסיאתיות

- אין המונח "כושיתית" גזעני אלא לשוני.
- ענף זה כולל את השפות הבאות:
- סומאלי Somali נכתבת מ-1972 בכתב לטיני.
- בדאוויה Bedaue שהיא שפת שבט בג'ה.
- איראקו Iraqw מדוברת גם בצפון דודומה בטנזניה.
- אורומו Oromo בשפת שבט גלה באתיופיה.
- בוראנה Borana מדוברת באתיופיה, קניה וסומאליה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הענף הברברי (Berber) במשפחת השפות האפרו-אסיאתיות

- נקראת בברברית "תמאזיגת" ומדוברת בעיקר במרוקו ובאלג'יריה ומעט בתוניסיה, לוב, מצרים, מאוריטניה, מאל, ניז'ר ובורקינה פאסו.
- קשר בין שפת שבטי הטוארג לענף הברברי.

במרוקו כמה להגים:

- תאריפית (ניב צפוני) - כשני מיליון דוברים.
- תמאזיגת של האטלס התיכון (ניב מרכזי) – כארבע מיליון דוברים.
- תשלק'ית (ניב הדרומי) – כארבע מיליון דוברים.

ובאלג'יריה:

- קבילית (באלג'יריה) – כארבע מיליון דוברים.
- שאוויה (באלג'יריה) – כשני מיליון דוברים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הענף הצ'אדי (Chadic) במשפחת השפות האפרו-אסיאתיות

- ענף המכיל 195 שפות המוזכרות כולן באתנולוג.
- שפות אלו נפוצות גם בניגריה, ניז'ר, הרפובליקה המרכז אפריקנית וקמרון.
- הקבוצה הגדולה ביותר בענף זה היא הביו-מנדרה (Biu Mandara).
- בחלקן מרכיב שמי עתיק (שיש המקשרים בינו לבין הפרוטו שמית) ולכן:
- תיאוריה הרואה באגם צ'אד את מקום ההולדת של השפות השמיות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ענף השפות המצריות במשפחת השפות האפרו-אסיאתיות

- כולל רק את המצרית העתיקה על התפתחויותיה היסטוריות.
- השפה המצרית שייכת למשפחת-השפות האפרו-אסיאתיות ויש קשרים בינה ובין השפות השמיות וכן בינה ובין השפות החמיות של צפון אפריקה, כמו הברברית.
- מצרית הייתה בשימוש לפני 3000 לפנה"ס.
- במשך תקופה ארוכה זאת, היו שינויים רבים בהגייה שלה והיא דוברת בלהגים שונים.
- דמוטית הינה התפתחה של מצרית מאוחרת ושרדה עד למאה החמישית.
- קופטית הינה שפת הקודש של הכנסייה הקופטית, היא הגלגול המאוחר ביותר של המצרית העתיקה.

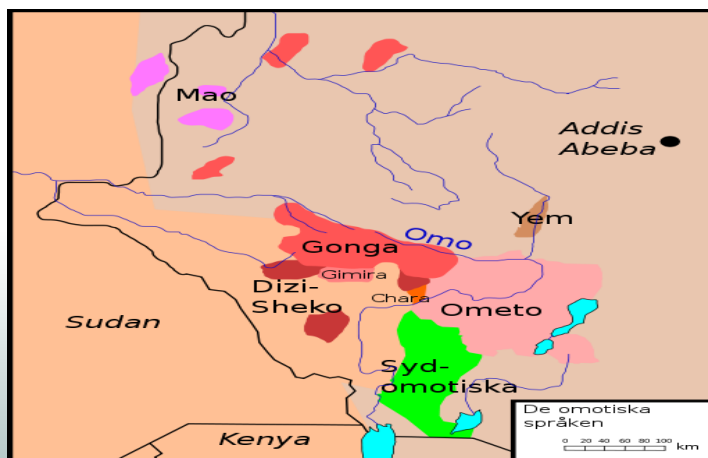
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ענף השפות האומוטיות במשפחת השפות האפרו-אסיאתיות

- רובן שפות בדרום-מערב אתיופיה, אזורים מסויימים בקניה וחלק מצומצמים ביותר בסודאן.
- הייתה הצעה של גרינברג (Greenberg 1963) לשייך את הענף האומוטי לענף הכושיתי המערבי.
- ב-2006, הייתה הצעה לשייך לקבוצת-שפות נפרדת ת'איל (Theil).
- רוב השפות בקבוצה זאת מדביקות (אגלוטינטיביות).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מפת ענף השפות האומוטי בתוך משפחת השפות האפרו-אסיאתיות

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/82/Omotic_languages_sv.svg/513px-Omotic_languages_sv.svg.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות נמצאת באפריקה ובאסיה.
- היא כונתה בעבר משפחת-השפות השמיות-חמיות.
- ישנן תיאוריות שונות לגבי המקום הגיאוגרפי בו נולדו שפות אלו.
- במשפחת-השפות האפרו-אסיאתיות קיימות שפות חיות וכאלו שנכחדו.
- העברית (ענף שמי צפון-מערבי), ערבית (ענף מרכזי) וארמית (ענף שמי צפון-מערבי) שייכות למשפחת השפות הזאת בתוך הענף השמי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[2] סיכום

- יש לזכור, כי הארמית הינה שפה חיה עדיין ויש לה להגים שונים חיים (ארמית מערבית חיה בסוריה ולהגים מזרחיים, בעיקר טורויו בתורכיה, עראק, סוריה ואיראן, אך גם מעט בארץ ובלבנון).
- שפות שמייות חיות רבות ינקו משפות שמייות שנכחדו (כך למשל הקשר בין עברית לאכדית או בין עברית לאוגריתית).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[3] סיכום

- ראינו, כי משפחת השפות האפרו-אסיאתיות כוללת כמה ענפים חשובים: הענף השמי, הכנף הכושית, הענף הברברי, הענף הצ'אדי, הענף של המצרית העתיקה וכן הענף האומוטי.
- קיימות תיאוריות שונות לגבי הקשרים בין הענפים השונים בתוך המשפחה האפרו-אסיאתית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שיעור ששי: דיאלקטים ודיאלקטולוגיה

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו דיאלקט?

"שפה היא דיאלקט שיש לו צבא וצי"
מי שתוה הגדרה זאת הוא מקס ויינרייך. וביידיש:
"אַ שפּראַך איז אַ דיאַלעקט מיט אַן אַרמיי און פֿלאַט".
אם כך, מה ההבדל בין "דיאלקט" (כלומר "להג") ל"שפה"?

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיאלקט או שפה?

- המונח דיאלקט (יוונית δίαλεκτος) קשור לגיאוגרפיה אזורית (רגיונאלית) לזהות גיאוגרפית ולמגע בין לשונות (Language Contact)
- אם הינך באותה ארץ ושואלים אותך מאיזה איזור הגעת, סימן שזה דיאלקט ולא שפה.
- דיאלקט אם כך, ניתן להבנה (Mutual intelligibility) (ולו במידה מוגבלת יחסית) יותר מאשר שפה אחרת.
- חלק מהדיאלקטים נכתבים.
- ישנם דיאלקטים עיחניים ודיאלקטים כפריים.
- יש להבדל בין "דיאלקט" למבטא, שיכול להיות מבטא של שפה זרה אחרת.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיאלקט או מבטא (Accent)?

- יש להבדיל ולהפריד בין שני המונחים הללו בצורה חדה.
- המבטא מתייחס רק לדרך ביטויים הצלילי של מילים מסוימות בעוד הדיאלקט קשור גם לאוצר-מילים אך גם לכל תחומי התחביר והלשון האחרים.
- ההבדלים, אם כך, בין דיאלקטים הם גדולים יותר, מאשר סתם מבטא ולכן ההבנה תהיה קשה יותר, אך עדיין קיימת מבחינת הבנת הקונטקסט.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ממתי קיימת הדיאלקטולוגיה?

- נא הכירו את גיאורג ונקנר , (Georg Wenkner 1852-1911)
- בשנת 1876 הוא שלח שאלונים לשוניים לרחבי צפון גרמניה.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/24/Georg_Wenkner_Georg_Wenkner_%281852-1911%29_%28Alter_Fritz%29.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

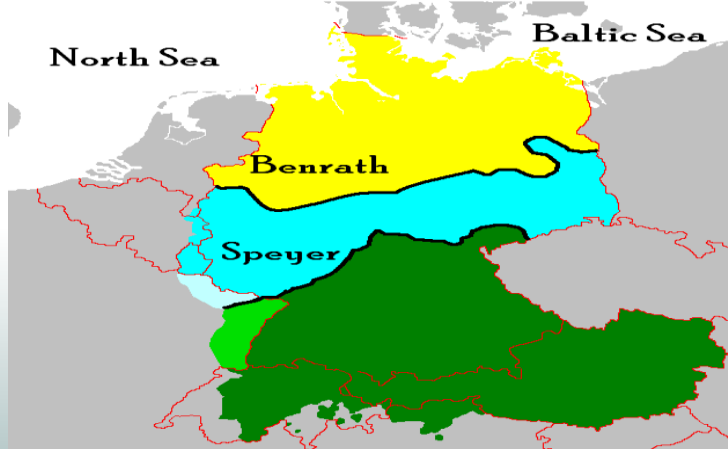
מפת מאקרו של הדיאלקטים הגרמניים עם עריכת המחקר

http://upload.wikimedia.org/glu/wiki/dia/commons/f/8/Brockhaus_1894_Deutsche_Mundarten.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

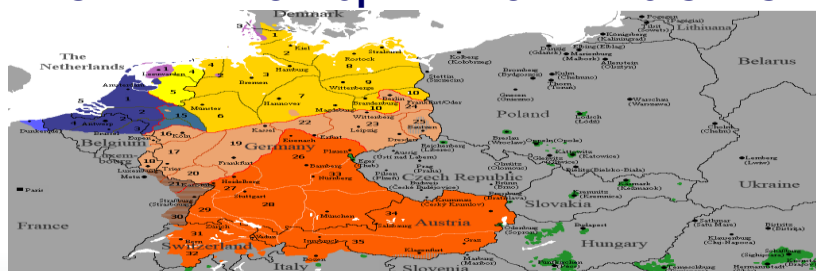
מפת מאקרו של הדיאלקטים של הגרמנית כיום

http://upload.wikimedia.org/gw/ikipe:dia/commons/9/97/German_dialectal_map.PNG

© ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה

מפה מפרטת יותר של הדיאלקטים של הגרמנית כיום

Although the Alsatian German dialect has seen a strong decline since the Second World War, a reasonable amount of people still claim to speak the dialect. Generally some 45% of the population claims to speak it.

Area in which Dutch is spoken. Like German dialects in France, the Dutch dialects also suffered reasonably if one compares the modern situation to the 17th century, when the area was nearly completely Dutch speaking.

- Region where German has no official status, and/or is spoken by a very small minority.
- (German dialects)**
- Low**
    - A. Low Saxon
      - 1 = Saxe-Vealand
      - 2 = Helldien
      - 3 = North Low Saxon
      - 4 = Gronings-East Frisian
      - 5 = Westphalian
      - 6 = Westphalian
      - 7 = Eastphalian
    - B. East Low German
      - 8 = Pomeranian
      - 9 = North Mecklenburgian
      - 10 = Central Mecklenburgian
  - Central**
    - West Central German
      - 11 = Rhinelandic
      - 12 = Moselle Franconian
      - 13 = Luxembourgish
      - 14 = Moselle Franconian
      - 15 = Moselle Franconian
      - 16 = Moselle Franconian
      - 17 = Moselle Franconian
      - 18 = Moselle Franconian
      - 19 = Moselle Franconian
      - 20 = Moselle Franconian
      - 21 = Moselle Franconian
    - East Central German
      - 22 = Upper Saxon
      - 23 = Upper Saxon
      - 24 = Upper Saxon
      - 25 = Lower Saxon
  - Upper**
    - North Upper German
      - 26 = East Franconian
      - 27 = South Franconian
    - West Upper German
      - 28 = Swabian
      - 29 = Low Alemannic
      - 30 = Alemannic
      - 31 = High Alemannic
      - 32 = Highest Alemannic
    - East Upper German
      - 33 = Upper German
      - 34 = North Bavarian
      - 35 = Southern Bavarian
- (Dutch dialects)**
- 1 = West Frisian
  - 2 = East Frisian
  - 3 = North Frisian
  - 4 = Flemish
  - 5 = Low Flemish

http://upload.wikimedia.org/gw/ikipe:dia/commons/5/5b/Continental_West_Germanic_languages.png

© ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה

האזינו ללהג הגרמני של לוכסמבורג

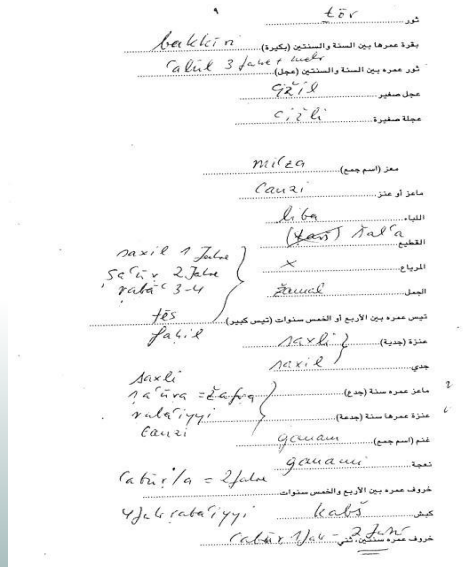
להג זה מכונה לצבורגיש (Letzebürgish)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו שאלון לשוני?

- שאלון לשוני (Linguistic questionnaire) הוא למעשה חוברת, הכוללת כמה עשרות עמודים, שאלות על מילים בתחומי חיים שונים.
- לעתים כללה בעבר החוברת גם משפטים.
- כל החומר הלשוני נכתב בתעתיק פונטי מדויק.
- הקלטות באמצעות רשם-קול קיימות למעשה רק מראשית המאה העשרים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמא לשאלון לשוני

- לפניכם דוגמא לשאלון לשוני לגבי דיאלקטים ערביים בצפון הארץ.

מחקר-שדה דיאלקטולוגי ראשון מסוגו (Dialectological Fieldwork)

- התבצע לראשונה בצרפת בשנת 1896 וכלל צוות מיומן לעבודה זאת, בניגוד למחקר הראשון בגרמניה של חומר שנשלח בדואר.
- ראש המחקר היה ז'ול גילירון (Jules Gilliéron, 1926-1854), שמינה את אדמונד אדמונט (Edmond Edmont), שהיה חנווני, בעל אוזן חדה להבחנה פונטית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האטלס של G. Bergsträsser [1915]

- איזוגלוסה (Isogloss): איזור תחום בקו של אותו להג.
- איזולקס (Isolex): איזור תחום בקו של שימוש באותה מילה.
- ישנם גם איזומורף (Isomorph) שהוא מונח צורני תחום וכן איזוסם (Isoseme) שהוא מונח סמנטי תחום גיאוגרפית על מפה לשונית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

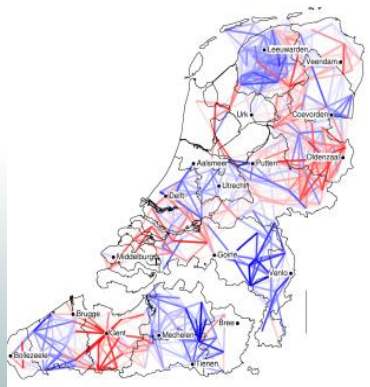
פרויקטים מודרניים לדיאלקטולוגיה

- החל מ-1950, מיפוי של להגים אנגליים, באוניברסיטת לידס (Leeds) באנגליה.
- פרויקט Semarch באוניברסיטת היידלברג גרמניה, לגבי להגים שמיים (וקן שפות שמיות, ראו שיעור חמישי).
- פרויקטים בשבדיה, צרפת, יפן והולנד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

פרויקט למיפוי להגים הולנדיים (1)

פרויקט באוניברסיטה ההולנדית של Groeningen.

Comparison of Dutch Dialects

Master Thesis

by

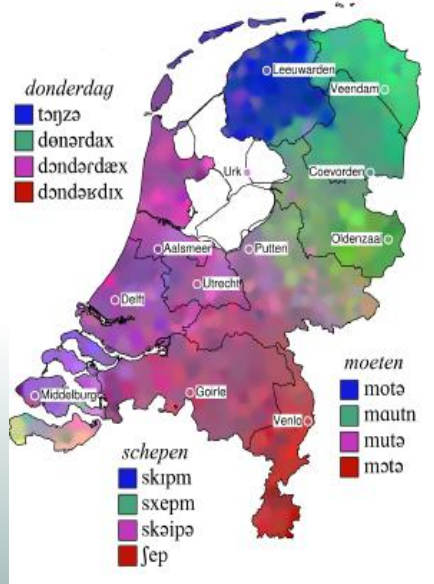
Martijn B. Wieling

University of Groningen

June 2007

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

פרויקט למיפוי להגים הולנדיים (2)

Comparison of Dutch Dialects

Master Thesis

by

Martijn B. Wieling

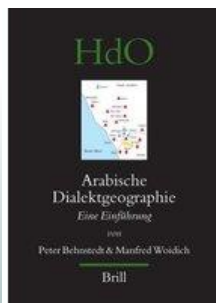
University of Groningen

June 2007

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תרומתו של Peter Behnstedt לתחום מיפוי הדיאלקטים

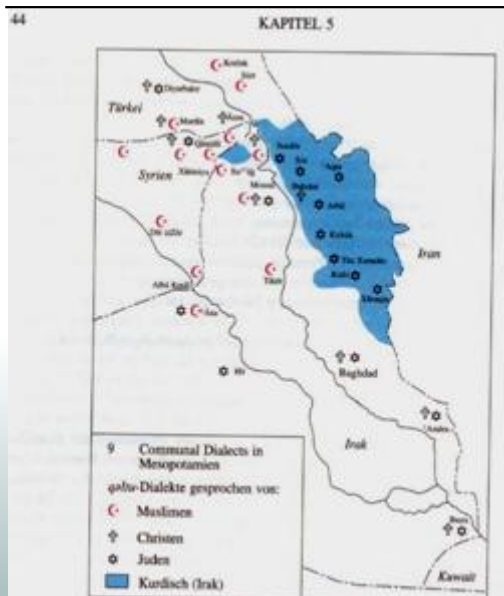
- Die Ägyptisch-Arabischen Dialekte, 1985
- Sprachatlas von Syrien, 1997
- Arabische Dialektgeographie, 2005

<http://static.findbook.tw/image/book/789004141308/large>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דוגמה מספרו של Behnstedt, 2005:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הדיאלקטים של הערבית בימינו:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו לקט? (lect)

- שונות או הבדל חברתי או רגיונאלי (גיאוגרפי), שיש לו תפקיד מזהה סוציו-לינגוויסטי בתוך קהילת דוברים.

קיימים כמה סוגי לקט:

- סוציולקט
- רגולקט
- אידיולקט.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו רגיולקט/טופולקט? (Regiolect/Topolect) [4]

אלו הם אזורי הפורטוגזית באנגולה:

http://upload.wikimedia.org/g/wikipedia/commons/d/d4/Portuguese_languages_in_Angola.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו רגיולקט/טופולקט? (Regiolect/Topolect) [5]

אלו הם אזורי להגי-הפורטוגזית בברזיל:

http://upload.wikimedia.org/g/wikipedia/commons/0/04/Portuguese_languages_in_Brazil.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו רגיולקט/טופולקט? (Regiolect/Topolect) [6]

הבדל בהגיית המספרים 1-10 בפורטוגזית:

צפו בסרט להגיה בפורטוגל ומייד אחר-כך צפו בסרט להגיה בברזיל:

אלו הבדלים נוספים למצוין בשיעור מצאת?

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו רגיולקט/טופולקט? (Regiolect/Topolect) [7]

צפו בסרט על הלהגים של הספרדית, בעולם:

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הדיאלקטים של הסינית [1]

הביטו בתרשים של קבוצת הדיאלקטים הגדולת של הסינית:

The language labeled 北 (běi) is the one that includes the language of instruction in both mainland China and Taiwan, called Pǔ tōng huà or Guó yǔ.

Subdialects of Mandarin:
Beijing, Sichuan, Yun-nan, etc.
(Language of Instruction)

http://www.bigpedia.com/encyclopedia/upload9/Be/Mandarin_su_b-dialects.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

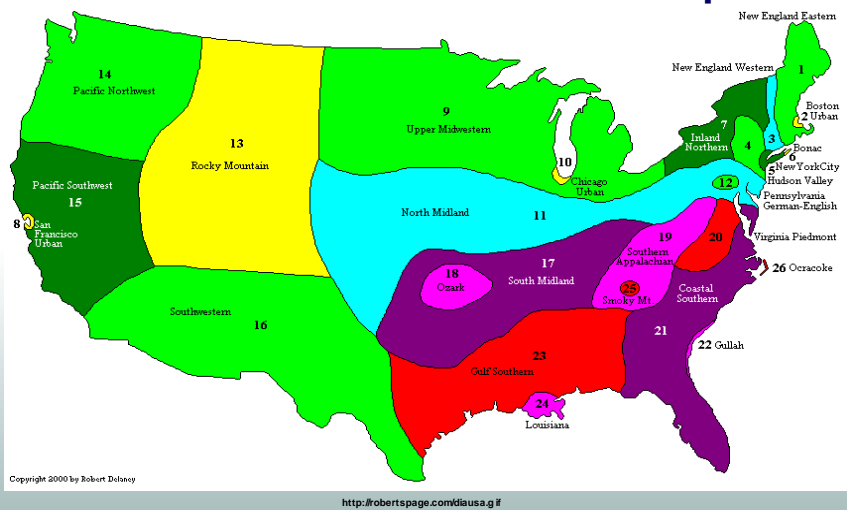
הדיאלקטים של הסינית [2]

http://www.rohan.sdsu.edu/dept/chi/ese/images/china_ling_90_000.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הדיאלקטים של האנגלית בארה"ב

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הדיאלקטים בשבדיה

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b2/b2c/Swed-ish_dialects.PNG/350px-Swed-ish_dialects.PNG

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו אידיולקט? (Idiolect)

הדיאלקט – כפי שהוא משתקף בדיבורו של אדם אחד ספציפי: המילים שהוא בוחר להשתמש (אוצר המילים), הדקדוק והתחביר שלו, דרך הבעתו ודרך כתיבתו.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מהו מידען? מהו מחקר שטח?

- במחקר-השדה ובהקלטה, יש להיזהר מלחרוץ מסקנות לגבי דיאלקט מסוים, בהתבסס על מידען (Informant) אחד בלבד.
- המידען הוא האדם אותו אנו מקליטים או מסתמכים עליו במחקר-הלשוני בשטח (Fieldwork).
- ישנן דרכים אחרות ללמוד, כיצד לערוך הקלטה במחקר-שדה עם המידען.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

התעתיק הפונטי (Transcription)

- בהקלטות כלי חשוב ביותר הינו התעתיק הפונטי, לשם דיוק בהגייה. תעתיק זה מותאם לכללי הארגון המוכר לנו קורס זה והוא ה-IPA (International Phonetic Association)
- קטע מהקלטה שערכתי של מידענית יהודיה דוברת ערבית מבורמה:

4. plēj, mātət bi-lplēj, zimmi, huniki bi-IMandli, huniki kân (sēmitRi) mal yihūd S. hh! huniki kân, w kân zawādəm šwəyya, waqt mātət huniki dafnət. [2:00] 6. Mandli, dafnət huniki bi-Mandli... zana kintu, zoxti, isnən zoxti kānu wiyāyī w zabūyī (and)... w zaxūyī, (but) zaxūyī wāhid-lāx kân b-Rangūn, mā zaḡafna wēn, huwwe (zewakuzēyšn zōfficer), huniki kân, (but) zimmi mātət w... dafnāha, zaxūyī jā, mā zayyanna zimmi.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- בשיעור הששי, למדנו כי ה"דיאלקט" (= "להג"), שונה באבחנתו מ"שפה" ומ"מבטא". הוא שונה משפה אחרת, בכך שהוא אזורי, אך בכל אופן קיימת עמו מידת מובנות. הוא שונה ממבטא, כי הוא כולל מרכיבים לשוניים נוספים השונים בין דיאלקט אחד למשנהו.
- הדיאלקטולוגיה החלה במאה ה-19 ראשית בגרמניה ואח"כ בצרפת, ארצות בהן להגים רבים.
- בראשית חקר הלהגים, לא הייתה אפשרות להקלטה ולכן השתמשו בעיקר במילוי שאלונים לשוניים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [2]

- בראשית חקר הלהגים, לא הייתה אפשרות להקלטה ולכן השתמשו בעיקר במילוי שאלונים לשוניים.
- אטלסים לשוניים הם כלי מקובל היום לרישום ממצאים של הלהגים.
- המפות כוללות איזוגלוסות, איזולקסים וכן פרטים לשוניים וחברתיים אחרים.
- מרכזים ופרויקטים חשובים לחקר דיאלקטולוגיה קיימים היום בגרמניה, שבדיה, צרפת, יפן והולנד.
- דנו במונחים לקט(שונות להגית), סוציולקט(להג בהקשר לחברה), רגיולקט(להג אזורי) ואידיולקט(להג אישי).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [3]

- ראינו דוגמאות מארצות שונות בהן קיימת שונות להגית או תפרושת להגית גדולה, כמו: איטליה, פורטוגל, שבדיה, ארה"ב, סין, ארצות-ערב והארצות הדוברות ספרדית.
- הבנו, כי שוני בין הלהגים יכול להיות באותה כבדת-ארץ או אפילו באי נפרד (כדוגמת האיטלקית), או אפילו ביבשת אחרת (כדוגמת הפורטוגזית בפורטוגל=אירופה, ברזיל=דרום-אמריקה ואנגולה=אפריקה).
- ההקלטות של הלהגים יכולות לשמר גם מסורות ולרשום היסטוריה שבע"פ (Oral History).
- הרישום מתבצע לאחר השיקלוט באמצעות תעתיק פונטי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [4]

- בסיכומו של דבר: חקר הדיאלקטולוגיה קשור נוסף לתחום הלשון גם לתחומים הבאים:
  - סוציולינגוויסטיקה
  - אנתרופולוגיה
  - גיאוגרפיה רגיונאלית
  - זהות
- יוצא איפוא, כי חקר הלהגים הוא בינתחומי (Interdisciplinary field)

שיעור שביעי: ממה מורכבת שפה? טיפולוגיה משווה

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ממה מורכבת שפה?

בשיעור השביעי נבחן באופן משווה וטיפולוגי את התחומים הבאים בשפות העולם:

- תורת ההגה (צלילים) Phonology and Phonetics
- תורת הצורות (מבנה השפה) Morphology
- תחביר (מבנה המשפט) Syntax
- אוצר-מילים משווה Lexicon

לא נוכל להתעכב בכל תחום על כל המצאי הקיים, שכן כל תחום ותחום יכול להיות מורחב לקורס בפני עצמו ואי-לכך נקודת-המוצא תהא "השונה" בקרב שפות העולם.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תורת ההגה Phonology and Phonetics

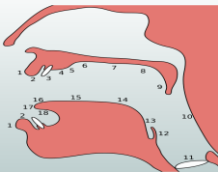
תורת ההגה נחלקת לכמה תחומים. מבחינה משווה בין שפות העולם נבקש לדון בתחומים הבאים:

- עיצורים Consonants
- תנועות Vowels
- טונים Tons
- מקום הטעם Accent
- מבנה ההברה Syllable

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

העיצורים

- העיצורים נוצרים על-פי מקום-החיתוך (בחלל הפה) ואופן הביצוע (למשל: עיצור רוטט או צידי).
- ישנם שפות מאנפפות (כגון צרפתית ופורטוגזית).
- ישנן שפות נחציות (כגון חלק מן השפות השמיות).
- ישנו גם מנגנון העירור (מנגנון זרימת האויר, הכולל עיצורים ריאתיים ולא ריאתיים). חשוב גם להכיר את המונח "קולי" ו"אטום". על קוליות צפו בסרט [הבא](#)

redactions.wikispaces.com/file/view/480px-Places_of_articulation.svg.png/32197861/480px-Places_of_articulation.svg.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ייחודיות של עיצורים בשפות העולם

- שפות בסהרה (כולל ערבית) אין בהם *p*. כך גם הדבר בכמה שפות אינדיאניות בצפון אמריקה, כגון שפת Mohawk שבה גם לא קיים העיצור השפתי *m*. לעומת זאת למשל, בפינית אין למעשה *b*. (צמדים מינימאליים)
- אלופונים: בכמה שפות במערב אפריקה, למשל בשפת Lju לא קיים העיצור *m* והוא למעשה רק אלופון של *l*.
- העיצור הנפוץ ביותר בעולם הוא *k*.
- השונות הגדולה ביותר בשפות-העולם היא לגבי העיצורים *ʃ* ו-*ʒ*.
- ישנן שפות עם מעט עיצורים אחרות עם עיצורים רבים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

טבלת העיצורים ע"פ ה-IPA

CONSONANTS (PULMONIC)

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap				ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/ipa-chart-consonants-pulmonic.png>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

לימוד טבלת העיצורים ע"פ ה-IPA

הבה ונצפה יחדיו ביעור ללימוד טבלת העיצורים על-פי ה-IPA:

חלק ראשון - [קישור](#)

חלק שני: [קישור](#)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

העיצורים המצוצים Clicks

- הם עיצורים סותמים לא ריאתיים שבמהלך הגייתם זרם האוויר איננו מווסת באמצעות תנועת הסרעפת.
- בשלב הראשון נסתם בסיס החיתוך, בשלב השני תנועת הווילון יוצרת לחץ אוויר שלילי בחלל הפה מאחורי הסתימה, בשלב השלישי נפתחת הסתימה ומאפשרים לאוויר לחדור פנימה בצליל של מציצה.
- הקליקים מצויים בשפע באפריקה בקבוצה הח'ויסאנית וכמה שפות כושיות.
- הבה נאזין למילה "יד שמאל" בשפת הזלו.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

העיצורים ההדופים [1] Ejective Consonants

- העיצורים ההדופים הם עיצורים סותמים לא ריאתיים שבמהלך הגייתם זרם האוויר מווסת באמצעות פיקת הגרון ולא באמצעות הריאות.
- עיצורים הדופים הם לרוב גרסאות לא ריאתיות של עיצורים פוצצים אטומים או עיצורים חוככים אטומים.
- בשלב הראשון יורדת פיקת הגרון ומאפשרת לאוויר לחדור לחלל הפה, בשלב השני נסתם בסיס החיתוך, בשלב השלישי עולה פיקת הגרון ויוצרת לחץ בתוך חלל הפה מאחורי הסתימה ובשלב הרביעי נפתחת הסתימה בבסיס החיתוך ומאפשרת לזרם האוויר לפרוץ החוצה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

העיצורים ההדופים [2] Ejective Consonants

- עיצורים אלו קיימים במשפחות-שפות רבות בעולם: שפות שמיות דרומיות, שפות כושיות, שפות אינדיאנים רבות, שפות אוסטרונזיות.

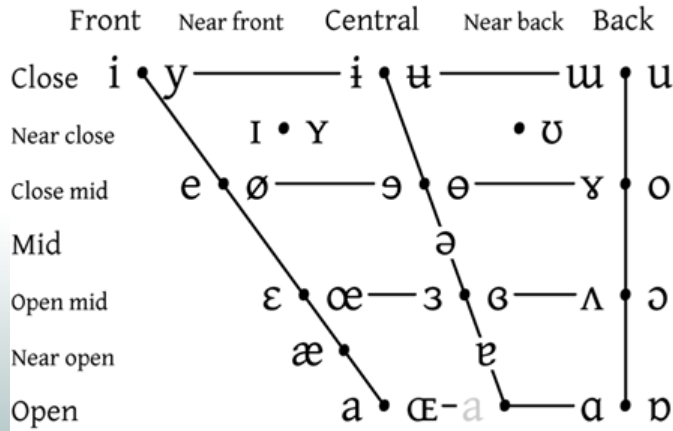
ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ייחודיות של תנועות בשפות העולם

- ישנן שפות שיש בהן Umlaut.
- ישנן שפות שיש בהן הרמוניה ווקאלית (Vocal Harmony) כגון השפה התורכית.
- ישנן שפות שיש בהן תנועות קצרות בלבד ואחרות בהן קצרות-ארוכות וארוכות מאגד.
- על-פי תנועת ההיסוס בדיבור – ניתן להבחין בין שפות!?
- ישנן שפות הכוללות מעט תנועות (כמו הערבית הספרותית) לעומת אחרות הכוללות תנועות רבות מאד, כגון שפות בורמזיות והשפה הדנית. הבה נצפה בסרטון מבוא לגבי 32 התנועות השפה התאית (קישור)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

טרפז התנועות

http://www.staff.ncl.ac.uk/s.p.boneham/ipa/images/IPA_vowel_chart_2005.png

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הטונים Tons

- טון (הנגנה) הוא תכונה המצויה בחלק משפות העולם, המתבטאת בשינוי גובה הקול בעת הגיית מילים מסוימות כדי ליצור הבחנה בין מילים.
- שפות המשתמשות בטונים מכונות שפות טונאליות.
- קיימת הערכה, כי כמחצית משפות העולם הן טונאליות. השפות הטונאליות הנפוצות ביותר הן ממשפחת השפות הסינו-טיבטיות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הסינית המנדרינית כדוגמא:

הבא נצפה בטבלה הבאה ונבחין פונמית בין ההברות השונות
ma ואחר **נאזין** לאבחנה ביניהן:

STANDARD CHINESE <i>ma</i>			
Chinese Character	Tone symbol	Tone description	English gloss
媽	ˊ 55	high level	'mother'
麻	ˊ˥ 35	high rising	'hemp'
馬	ˊ˨˨˥ 214	low falling	'horse'
罵	˥˨˥ 51	high falling	'scold'

<http://www.uiowa.edu/~linguist/faculty/beckman/lotw01/graphics/Chinese.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מקום-הטעם Accent

- הוא המקום בו אנו מדגישים את התנועה (ולא את העיצור).
- לטעם בעברית למשל יש מקום פונמי מבחין.
- בערבית עתיקה למשל לא הייתה התייחסות לנושא הטעם. כיום יש אבחנה בהגיית הטעם בין הלהגים הערביים.
- ישנן שפות, כגון אמהרית וגיאורגית (גרזינית) שם אין לטעם תפקיד מבחין.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הברה Syllable

- היא יחידה פונולוגית. מילים מורכבות מהברה או ממספר הברות.
- כל הברה מורכבת מגרעין אחד בלבד, שהוא המרכיב הבסיסי שלה.
- בספרי לימוד של שפות נעשה שימוש בכמה סימנים מוסכמים בתחום הפונולוגיה:
  - **C** - לסימון כללי של עיצור
  - **V** - לסימון כללי של תנועה
  - **CV, CVC** וכו' - לסימון מבנה של הברות

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תורת הצורות Morphology

בשיעור זה נתייחס רק ל**כמה** תחומים חשובים טיפולוגיים בהשוואה בין שפות העולם. הנושאים המסומנים בכחול יורחבו בהמשך.

- שפות מיידעות ושפות שאינן מיידעות.
- היחסות.
- מבנה הפועל בשפות.
- כינויי הגוף.
- הריבוי.
- המספרים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות מיידעות ושפות שאינן מיידעות.

- בשפות רבות בעולם לא קיים מנגנון של יידוע באמצעות צורן מיידע (Aticle).
- ישנן שפות, שיש בהן צורן, דווקא לחלק הבלתי מיודע, למשל bir בתורכית (במשמעות אחד).
- ישנן שפות, שהצורן המיידע הוא כתחילית ובאחרות כמוספית.
- ישנן שפות שיש צורן מיידע התלוי במין. כך הוא הדבר בכמה שפות בקניה.
- בגרמנית היידוע משתנים בהתאם למינים וכן בהתאם לתפקידו התחבירי במשפט. כן קיים יידוע לרבים.

לזכר der; לנקבה die; לנייטרלי das; לרבים die

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

היחסות [1] Cases

- בכמחצית משפות העולם קיים סימון לתפקיד התחבירי במשפט באמצעות צורנים מוספיים, למשל:
- ישנן שפות, כדוגמת להגי הערבית המדוברת, שעברו משפה המסמנת יחסות (הפֶּצְחָא) ללהגים בהן אין יחסות, או רק שרידי יחסות (כך גם באכדית ובעברית?)
- בין השפות בהן יחסות נזכיר את הלטינית, היוונית, הרוסית, הגרמנית ועוד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

היחסות [2] Cases

- דוגמא ליחסות בלטינית:
- (nominative) **Brutus**
- **Brutus** venit   ברוטוס מגיע
- (vocative) **Brute**
- **Et tu, Brute!**   היי ברוטוס
- (accusative) **Brutum**
- **Brutum** video   ראיתי את ברוטוס

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

היחסות [3] Cases

- נשאר בשפה הגרמנית, על-מנת להרחיב את הקשר בין יידוע ליחסות:

תואר ויחסה

	Masc.	Fem.	Neut.
Nom.	der guteMann	die guteFrau	das guteBuch
Acc.	den gutenMann	die guteFrau	das guteBuch
Dat.	dem gutenMann	der guteFrau	dem gutenBuch
Gen.	des gutenMannes	der guteFrau	des gutenBuches

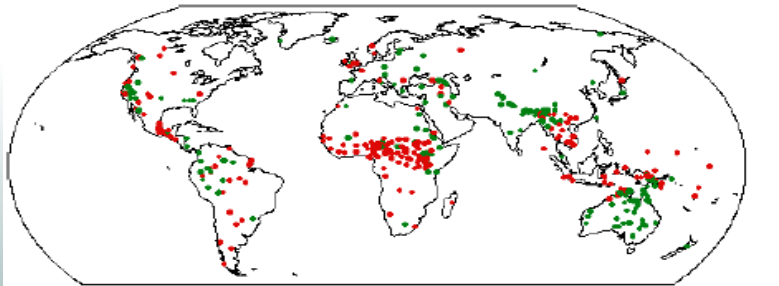
Plural.

- die gutenLeute
- die gutenLeute
- den gutenLeuten
- der gutenLeute

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

היחסות [4] Cases

- שפות העולם בהן יחסות (ירוק) לעומת אלו שאין בהן יחסות (אדום):

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה הפועל בסינית

- 我吃鸡 *wǒ chī jī* אני אוכל עוף
- 你吃 *nǐ chī jī* אתה אוכל עוף
- 昨天我吃鸡 *zuótiān wǒ chī jī* אני אכלתי אתמול עוף

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה הפועל בתורכית

Tense	Append
Present	-(i)yor-
General (Aorist)	-(i)r-
Future	- (y)ecek-
miş-past	-miş-
di-past	-di-
Necessity	-meli-
Conditional	-se-
Subjunctive	-e-

<http://www.cromwell-intl.com/turkish/verbs.html>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

התחביר Syntax

בשיעור זה נתייחס רק לשני תחומים חשובים טיפולוגיים בהשוואה בין שפות העולם.

- מבנה SVO בשפות-העולם.
- שפות סינתטיות לעומת שפות אנליטיות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה טיפולוגי SVO בשפות העולם [1]:

- S (Subject, נושא)
- V (Verb, פועל)
- O (Object, מושא ישיר)

סטטיסטית לפנינו האפשרויות הבאות:

- SVO
- SOV
- VSO
- VOS
- OSV
- OVS

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה טיפולוגי SVO בשפות העולם [2]:

- *The farmer killed the duckling.* (אנגלית: SVO)
- *Hasan öküz-ü aldı.* (תורכית: SOV)
Hasan ox (Acc.) bought
'Hasan bought the ox'.
- *Lladdodd y ddraig y dyn.* (וולשית: VSO)
Killed the dragon the man
'The dragon killed the man'.
- *Nahita ny mpianatra ny vehivavy.* (מלגשי: VOS)
Saw the student the woman
'The woman saw the student'.
- *Toto yahosiye kamara* (היחטקריאנה: OVS)
Man it-grabbed-him jaguar
'The jaguar grabbed the man'.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה של גניטיב אנליטי [1] (Analytic Genitive)

- שפות בהן נמצא יחסות, תהא בהן סמיכות ללא שימוש במילית אנליטית, למשל בעברית: בית-המלך (סמיכות סינתטית) לעומת: הבית של המלך (סמיכות אנליטית)
- כך גם ניתן להשוות טיפולוגית בין שפות, המשתמשות בסמיכות אנליטית או סינתטית.
- כך גם באנגלית (ובשפות גרמאניות אחרות) נמצא מבנה סינתטי לעומת אנליטי, למשל:
  - Tom's house
  - The house of Tom

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מבנה של גניטיב אנליטי [2] (Analytic Genitive)

- השפה הערבית הספרותית היא סינתטית במבנה הסמיכות שלה, כך נמצא **بَيْتُ الْمَلِكِ** [בית המלך]
- לעומת זאת בדיאלקטים נמצא מילית אנליטית, האופיינית לכל להג ולהג:
אלבית **דיאל** אלמלכ (מרוקו)
אלבית **בתאע** אלמלכ (מצרים)
אלבית **חק/חג** אלמלכ (תימן)
אלבית **מאל** אלמלכ (עראק)
אלבית **שית** אלמלכ (סוריה)
אלבית **תבע** אלמלכ (בארץ)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תחום המשמעים: סוגית אוצר-מילים משווה

- תחום אוצר המילים בהשוואה בין שפות קשור לאטימולוגיה (תולדות המילה), סמנטיקה (משמעי המילה) ולקסיקולוגיה (מילונאות). בשיעור זה ניתן כמה דוגמאות שיעקרו מתחום האטימולוגיה.
- ניתן להבחין בין "מילים שקופות" (Transparent words), ל"מילים אטומות" (Opaque words). מילים שקופות הן מילים שבאמצעות השורש או מבנה-המילה שלהם ניתן לסבור מה פירוש המילה. לעומתן, מילים אטומות אין השורש או מבנם ואף לא הקונטקסט חושפים דבר על משמעותן. הדבר נכון לכל שפות העולם.
- מילים המחקות צלילי טבע – הן בד"כ שקופות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

צליל דומה – משמעות שונה [1]

מילים הומונימיות (Homonym words) שיש להן צליל זהה בין שפות שונות – אך משמעות שונה:

גרמנית	אנגלית
Gift סם	מתנה Gift
Mist זבל	ערפל Mist
Nein לא	תשע Nine
Ei ביצה	עין Eye

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

צליל דומה – משמעות שונה [2]

- כמו שראינו לעיתים הצליל דומה, אך הכתיב שונה, הבה נבחן את הצליל הדומה למלה "so" באנגלית ומה פירושו בשפות אחרות:
- צרפתית = דלי (sceau)
- הונגרית = מילה (szó)
- איטלקית = אני יודע (so)
- בסינית (לפי הטון) = מקום-חבל-דרישה-מבצר.
- וייטנאמית = פחד.
- זולו = פנים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

צליל דומה – משמעות שונה [3]

- אם נערוך השוואה בין מילים בעברית למילים בתורכית נמצא כי:
- at בתורכית = "סוס" (דומה ל"את" בעברית).
- sus בתורכית = "שתוק!" (דומה ל"סוס" בעברית).
- et בתורכית = בשר (דומה ל"את" בעברית).
- ben בתורכית = "אני" (דומה ל"בן" בעברית).
- ot בתורכית = "עשב" (דומה ל"אות" בעברית).
- az בתורכית = "מעט" (דומה ל"אז" בעברית).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אטימולוגיה וגזרון [1] (Etymology and etymon)

- האטימולוגיה חוקרת את שורשי המילה ההיסטוריים וכיצד השתנתה עם הזמן. המשמעות ההיסטורית נקראת "גזרון" (או אטימון).
- לעיתים הגזרון הוא נכון (גזרון מדעי) ולעיתים הוא עממי. לעתים הגזרון העממי הוא נכון ולכן הוא חופף עם הגזרון המדעי.
- למשל המילים "נגר", "מלח", "היכל", "תרנגול" בעברית מקורן שומרי.
- המילה "קנגורו" מקורו באחת משפות האבוריגיני באוסטרליה. הם נשאלו על-ידי המתישבים האגלים מה שם החיה המוזרה? ונענו "אינני יודע".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אטימולוגיה וגידרון [2] (Etymology and etymon)

- מילים לטיניות רבות חדרו לשפות רבות בעולם כמו ad hoc, persona non grata, alibi, exit, veto, candidate
- בשפות רבות משתמשים במילים זהות כגון "טלפון", אך לא בכל העולם. למשל בפינית לא תמצאו מילים בינלאומיות רבות, שם puhelin הוא "טלפון" והמילה הבינלאומית center הנכתבת בצורות שונות (centre, sentrum, zentrum ועוד) נהגית בפינית keski.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- בשיעור השביעי עסקנו בשאלה "ממה מורכבת שפה?".
- ניסינו לדון בהשוואה בין שפות בעולם.
- מצאנו, כי בכל השפות בעולם קיימים ארבע מרכיבים בסיסיים: תורת ההגה, תורת הצורות, תחביר ואוצר-מילים.
- תורת-ההגה נחלקת לתת-התחומים הבאים: עיצורים, תנועות, טונים, טעם, מבנה הברה.
- בתורת הצורות נ מבחינה משווה נמצא תחומים רבים: היידוע, הפעלים, צורות יחיד ורבים, הכינויים, היחסות ועוד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[2] סיכום

- בתחביר דנו בשיעור זה מבחינה משווה בעיקר בתחום סדר המילים במשפט, שהוא שונה משפה לשפה וכן במבנה הפנימי של השפות (שפות אנליטיות לעומת סינתטיות).
- בתחום המשמעיים המשווה דנו בעיקר בסוגית אוצר-המילים. ראינו כי מילים נולדות בשפה מסוימת ועוברות לשפות אחרות. מצאנו גם כי צלילים הומונימיים בשפה אחת אינם בעלי משמעות זהה בשפה אחרת.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[3] סיכום

- ניתן לערוך השוואה בין כל שפה למשניה מבחינות שונות מבחינת מבני-השפה.
- ישנן שפות שיש בהן עיצורים רבים ומגוונים ואחרות-עיצורים מעטים, כך גם הדבר לגבי התנועות. ישנן שפות שיש בהן תפקיד לטעם ואחרות לא. ישנן שפות שיש בהן טונים ואחרות לא. גם במבנה הצורני יש הבדלים רבים: יש שפות שיש בהן צורן יידוע ואחרות לא. מן הבחינה התחבירית מצאנו אפשרות למיין את שפות העולם מבחינת סדר המרכיבים במשפט.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[3] סיכום

- ניתן לערוך השוואה בין כל שפה למשניה מבחינות שונות מבחינת מבני-השפה.
- ישנן שפות שיש בהן עיצורים רבים ומגוונים ואחרות- עיצורים מעטים, כך גם הדבר לגבי התנועות. ישנן שפות שיש בהן תפקיד לטעם ואחרות לא. ישנן שפות שיש בהן טונים ואחרות לא. גם במבנה הצורני יש הבדלים רבים: יש שפות שיש בהן צורן יידוע ואחרות לא. מן הבחינה התחבירית מצאנו אפשרות למיין את שפות העולם מבחינת סדר המרכיבים במשפט.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[4] סיכום

- יוצא אפוא, כי המגוון בקרב שפות העולם הוא רחב.
- הוא מורה לנו עד כמה שפות יכולות להיות דומות מבחינות מסוימות מחד-גיסא – אך כמה הן יצירתיות מאידך גיסא.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שיעור שמיני: שפה ותרבות א'

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפה איננה תרגום בלבד...

- שפה היא גם תלוית תרבות.
אפילו לומר משהו פשוט כמו "יום הולדת שמח!" אין לתרגם מילולית משפה לשפה... ([קישור](#))
- על אחת כמה וכמה אין להשיג מתורגמן כמה דקות לפני ישיבת עסקים. הוא חייב לא רק לדעת את השפה... אלא גם את מנהגי התרבות... ([קישור](#))

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אנתרופולוגיה לשונית Anthropological Linguistics

בשיעור השמיני והתשיעי נעסוק בתחום שפה ותרבות.
בראשית השיעור השמיני נבחן ראשית את התחומים
בהם:

- בלשנות תיאורית (נוטה להיות סינכרונית)
Descriptive/Synchronic Linguistics
- בלשנות היסטורית (נוטה להיות דיאכרונית)
Historical/Diachronic Linguistics
- בלשנות אתנולוגית Ethno-linguistics
- בלשנות חברתית (סוציולינגוויסטיקה) Sociolinguistics

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בלשנות תיאורית (נוטה להיות סינכרונית)

- התבססות על תיאור החותר לאובייקטיביות ודיוק ע"פ התחומים השונים של תיאור מבני-הלשון (תיאור סטרוקטורליסטי) ואשר נלמדו בשיעור הקודם: תורת ההגה, תורת הצורות, תחביר ואוצר-מילים (תחום המשמעיים).
- התחום התיאורי הסטרוקטורליסטי פותח ע"י ליאונרד בלומפילד (1949-1887) Leonard Bloomfield ואשר חקר את השפות ההודו-אירופיות על-פי מבניהן.
- תחום זה הוא סינכרוני, דהיינו משווה בין השפות בתקופת זמן זהה פחות או יותר.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בלשנות היסטורית (נוטה להיות דיאכרונית)

- דנה בשינויים שעוברות שפות עם הזמן.
- מנסה לשחזר את השפות מבחינה היסטורית משווה, למשל לגבי שפת-הפרוטו ולאילו משפחת-שפות השפה הנדונה שייכת (בלשנות משווה Comparative Linguistics)
- פיתוח תיאוריות שונות לגבי התפתחות שפה מסוימת והשינויים שעברה.
- דיון היסטורי בהתפתחות המילים (אטימולוגיה).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בלשנות אתנולוגית [1]

- ניתוח היחסים בין תרבות, מחשבה ושפה וכיצד קבוצות אתניות שונות רואות את העולם מבחינה לשונית.
- תחומים הנבחנים כדוגמא:
  - ספקטרומים שונים של צבעים מבחינה מילולית בין קבוצות אתניות שונות (קרי – שפות שונות)
  - מדוע בקבוצות אתניות שונות מייחדים מילים מסוימות רבות לתחום מסוים – בעוד הן אינן קיימות בקבוצות אתניות אחרות?
  - כיצד מכנות קבוצות אתניות שונות את כיווני השמיים?

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בלשנות אתנולוגית [2]

תוכלו להשוות בין שמות הצבעים בשפות שונות בעולם באתר האינטרנט Omniglot ([קישור](#)).

Primary colours

						
Afrikaans	swart	blank wit	rooi	geel	blou	groen
Arabic	أسود (aswad)	أبيض (abyadh)	أحمر (ahhmar)	أصفر (assfar)	أزرق (azraq)	أخضر (akh-dhar)
Asturian	prietu	blancu	bermeyu	mariellu	azul	verde
Basque	beltz	zuri	gorri	hori beilegi	urdin	berde
Bengali	কালো (kālo)	সাদা (sādā)	লাল (rāñā)	হালুদা (haluda)	নীল (nīla)	সবুজ (sabuja)
Bulgarian	черен (cheren)	бял (bjal)	червен (cherven)	жълт (zhălt)	син (sin)	зелен (zelen)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בלשנות חברתית (סוציולינגויסטיקה)

- כיצד שונות קבוצות אתניות שונות על בסיס אתני, דתי, מיני (סקסיזם), זהות לאומית, רמת-חינוך, גיל וסטאטוס-חברתי?
- תחום זה אמנם החל להתפתח מראשית המאה העשרים, אך החוקר הידוע ביותר בו הוא וויליאם לאבוב William Labov, שנולד בארה"ב ב-1927 ורוב מחקריו קשורים לשפה האנגלית.
- גם תחום זה מבוסס מבנית על תחומי הלשון שלמדנו בשיעור הקודם (קרי: הגה, צורות, תחביר ואוצר-מילים).
- בין היתר עוסק תחום זה ביוקרה לשונית, נימוס (למשל כבוד Honorific) ובסטייה מהלשון התקנית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפה וזהות [1]

- אחד התחומים החשובים בקשר בין שפה לזהות הוא הריבוד הלשוני-חברתי (Sociolinguistic Stratification)
- הריבוד החברתי יכול להיות על בסיס כלכלי, דתי וחברתי, אך גם על בסיס לשוני (משלב לשוני).
- בחברה ההינדית בהודו ישנם הבדלים חברתיים על בסיס קאסטה (Castes) ברורים בין הברהמינים (אנשי הדת), כאשר בסדר יורד אחריהם באים הקשאטריה (לוחמים), ואיסה (איכרים וסוחרים), אחריהם הסודרה (המשרתים) ולבסוף "הטמאים".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפה וזהות [2]

נבחן עתה את הפן הלשוני בהקשר לריבוד החברתי: החלוקה כאן היא מבחינה רק בשתי קבוצות בלבד.

לשון ברהמינים   לשונם של הלא ברהמינים   הפירוש

כבשים	<i>urangū</i>	<i>tūngu</i>
תספורת	<i>krāppu</i>	<i>krāfu</i>
הוא עושה	<i>pannuhā</i>	<i>paṅra</i>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[3] U and Non-U

- בשנת 1954, פרסם הבלשן הבריטי A.S. C. Ross מאמר שזכה להדים רבים ביותר בשם: "Linguistic class-indicators in present-day English"
- במאמר זה הוא מבחן בין "U" – שהם "המעמד הגבוה בחברה הבריטית", בשעה ש "Non-U" תאר "שימושים אחרים בשפה", לדוגמא:

<u>Non U</u>	<u>U</u>
take a bath	have a bath
Scottish	Scotch
toilet-paper	lavatory-paper

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיבור ושתיקה בבורנדי [4]

- E.M. Albert פרסם בשנת 1964 מחקר בנושא הריבוד הלשוני החברתי במדינת בורנדי שבאפריקה.
- ע"פ מחקר זה התברר כי לזקנים (Ubukuru) ישנה זכות ראשונים בדיבור בחברה. גברים יכולים לדבר בחברה ונשים לא. נשים אמורות לשתוק בסיטואציות שכאלה. גברים במעמד חברתי גבוה ידברו לפני גברים במעמד חברתי נמוך.
- מגיל צעיר ביותר מחנכים את הילדים המשתייכים למעמד חברתי גבוה כיצד לרכוש ביטויי לשון המתאימים למעמדם החברתי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

לשון כבוד [5] The language of respect/ honorifics

- בחברות רבות בעולם פונים בצורות נימוס (בד"כ ברבים "אתם" או "הם" במקום "אתה", "את").
- בחברה היפנית קיימות צורות רבות ומסובכות (לזרים הלומדים את השפה) להבעת כבוד, למשל:
- צורת החיבה chan (ちゃん) שאין לפנות בה למי שמעליך במעמד חברתי, שכן הדבר נחשב לזלזול.
- kun 君: היא פניה ממבוגר למי שצעיר ממנו בגיל.
- הפניה למי שגבוה ממך בהרבה במעמד sama さま.
- הפניה למר, גב', מי שעובד עמך בחברה או אפילו לחיות היא さん "סאן".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

לשון כבוד [5] The language of respect/ honorifics

הבה ונצפה יחדיו בסרטון, שילמדנו על השימוש במילות כבוד בשפה היפנית ([קישור](#))

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ביטויים דתיים בשפות [7]

- ביטויים טיפולוגיים דתיים הקיימים בכל תרבויות העולם, למשל:
- "בשנה הבאה בירושלים" (עברית)
- لا اله الا الله (ערבית)
- Dieu le veut!

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיגלוסיה [1] Diglossia

- שימוש בשתי שפות בקרב אותם דוברי שפה, כאשר שפה אחת היא נחשבת לגבוהה יותר (למשל ספרותית) והשנייה לצרכי יומיום.
- יצוינו כמה דוגמאות ידועות לדיגלוסיה בעולם:
- ביוונית השפה "הגבוהה" מכונה Katharévousa
- השפה "הנמוכה" מכונה Dhimotiki
- בערבית (כפי שנלמד) מכונה השפה הגבוהה "פֶּצְחָא" ואילו השפה המדוברת "עאמיה".
- בשווייץ (כפי שהוזכר) מכונה הגרמנית הגבוהה Hochdeutsch ואילו הלהג המקומי Schwitterdutch.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיגלוסיה [2] Diglossia

עתה נצפה יחדיו בהסבר נוסף על הדיגלוסיה,
בסרטון [הבא](#)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

דיגלוסיה [3] Diglossia

יש להבחין בין המצב בו ערבים מדברים ערבית ועברית
ביומיום בישראל לדיגלוסיה. לשם חידוד העניין, נצפה
בסרט המתאר את מצב השפות המדוברות בסנגל ([קישור](#))

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

זהות קונטקסטואלית (Contextual Identity) [1]

- הזמן המסוים, המקום המסוים והנסיבות המסוימות, בהן בני-אדם משתמשים בשפתם.
- למשל, מחקר על "מה אומרים וכיצד מתנהגים, כאשר מרימים את שפופרת הטלפון?" (D. Godard, 1977).
- ישנן ארצות שאומרים הלו/אלו/מושי-מושי (ועוד) וישנן ארצות שמנומס קודם-כל להגיד את שם-הדובר הפרטי למשל "מרטין מדבר" או את שם המשפחה בלבד, ללא הלו. גם בגווי אמירת ה"הלו" ישנם הבדלים רבים בין מדינות העולם (ראו ביחידת הלימוד מסמך "הלו" בשפות העולם).
- ישנן ארצות (למשל בסקנדינביה וצפון גרמניה) שלשם הבעת נימוס – פותחים את המשפט בשאיפת-אויר.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אזכור של עמים אחרים [1]

- אזכורים אלו ברובם שליליים ולעתים מקורם בטעות:
- הביטוי Gringo מקורו במלחמה בין ארה"ב למקסיקו ב-1848, כאשר החיילים האמריקנים זימרו את השיר שהיה להיט בתקופה "Green grow the lilacs".
- הביטוי העברי "גוי" למי שאינו יהודי.
- בצרפת של ימי-הביניים כונו האנגלים godons מתוך המילים באנגלית God Damnes.
- הביטוי באוסטריה ל"עובד זר" הינו "צ'וש" ומקורו מחיקוי של מילים בשפה הצ'כית "ת'שמע" čuje!
- הביטוי الإفرنج בערבית ו"פרענק" בידיש.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

אזכור של עמי אחרים [2]

- הביטוי Gringo מקורו במלחמה בין ארה"ב למקסיקו ב-1848, כאשר החיילים האמריקנים זימרו את השיר שהיה להיט בתקופה "Green grow the lilacs".

הבה ונאזין לשיר ([קישור](#))

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

קללות בשפות העולם [1]

- משתמשים ברשימה ארוכה של חיות. למשל באנגלית מכבים העכברוש, החזיר, הכלבה והפרה.
- בצרפתית משתמשים להבעת אדם שאיננו מתנהג בצורה נאותה במלה "גמל" (chameau) ואילו לאישה "פרה" vache.
- באמהרית המלה "בג" (כבשה) היא קללה גרועה מאד ומורה על טיפשות.
- היפנים נחשבים למנומסים וכמעט לא משתמשים בקללות בניגוד לפינים ולהונגרים המרבים לקלל. המילה baka ביפנית מקורה בסינית והיא מורה "טיפש" ולה היסטוריה המורה על אדם שאיננו מסוגל להבחין בין סוס לצבי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

קללות בשפות העולם [2]

- בסינית נחשב ה"צב" לקללה גרועה מאד, שכן מיוחסים לו סטיות מיניות too-tze.
- ברוב שפות העולם מהקללות הגרועות ביותר היא איזכור פשוט של אמו של הדובר השני.
- באיטלקית המילה Madonna! משמשת כמילה חיובית ושליית – תלוי בסיטואציה.
- ברוסית אזכור השטן "שצ'ורט" נחשבת עד היום לקללה לא קלה. כך גם במילה Fanden! בשפות סקנדינביות שונות ובמיוחד הביטוי בשבדית svarte kockte fanden! שפירושו הוא משהו הקרוב ל"שטן מבושל בשחור!"

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הבעות חיבה ואהבה בשפות שונות [1]

- תחום זה קשור גם הוא לשפה וחברה.
- באנגלית למשל ישנה אבחנה בין dear, darling, love, sweetherat.
- בצרפתית מובעת חיבה במילים "כרוב קטן שלי" Mon petit chou ואילו בשפות רבות אחרות כמו גרמנית, איטלקית ועברית משתמשים במילה "אוצר" (Schatz, Tesoro).
- בעברית מאובחנת לאחרונה התפתחות של הבעת צורת חיבה בין נשים בלשון זכר.
- ברוסית פונים לאישה יפה במילה "מילושקה". במילה "גולובטשיק" (=יונה) ניתן לפנות הן לאישה והן לאיש.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

הבעות חיבה ואהבה בשפות שונות [2]

- אם מעוניינים לתת מחמאה ביפן לאישה בשל יופייה, אזי אומרים "ביצה עם עיניים" tamago kato no kao שכן על-פי מידות היופי הקלאסיות ביפן, על הפנים של אישה להיות אובאליים עם עיניים שחורות ובולטות בצורת שקד.

ועתה נשמע כיצד אומרים "אני אוהב/ת אותך" בכמה שפות
(קישור)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- השיעור השמיני והתשיעי מוקדשים לנושא שפה ותרבות (שיעור שמיני: שפה ותרבות א', שיעור תשיעי: שפה ותרבות ב').
- בשיעור זה דנו בתחומי האנתרופולוגיה הלשונית, הנחקרת מתוך מחקר-השדה ונחלקת ל:
  - בלשות תיאורית (סינכרונית)
  - בלשנות היסטורית (דיאכרונית)
  - בלשנות אתנולוגית
  - בלשנות חברתית (סוציולינגוויסטיקה)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [2]

- דנו בשיעור זה במונחים "שפה וזהות" ובחנו ביטויים דתיים בשפות, ציוני עמים אחרים בשפות, קללות, מילות חיבה ואהבה.
- כמו-כן דנו במונח דיגלוסיה, שהוא שימושים שונים בתוך אותה שפה בחיי היומיום לשפה ספרותית ולשפה מדוברת.
- מתוך שיעור זה הבנו את הקשר החזק הטמון בין שפה לתרבות ובו נמשיך גם בשיעורנו הבא, השיעור התשיעי.

שיעור תשיעי: שפה ותרבות ב'

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

נושאי השיעור העיקריים

בשיעור התשיעי נמשיך בלימוד נושאים הקשורים לשפה ותרבות:

- לשון תלוית-תרבות
- משחקי-לשון בתרבויות שונות
- שפות סתרים בעולם
- מחסום השפה
- תרגום שפות
- רב-לשוניות

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

לשון תלוית-תרבות

כיצד אומרים "לחיים!" בשפות שונות?

- סינית, יפנית, קוריאנית: kan pei (תרגום מילולי: כוס ריקה). לעתים שמים את הכוס הריקה הפוכה על הראש, ע"מ להציגה כריקה באמת.
- בשפות רבות משתמשים במילה "בריאות" (גרמנית, אנגלית, צרפתית, רוסית, פורטוגזית, ספרדית, איטלקית).
- בשפות סקנדינביות משתמשים במילה "סקול" שפירושה "גולגולת".
- בתורכית במשמעות "לכבוד" şerefe!

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

משחקי-לשון בתרבויות שונות

- פלינדרומים:

A man, a plan, a canal –panama!

Roma tibi subito motibus ibit amor (האהבה תתעורר)
 בך לפתע ברומא)

- שם תחנת הרכבת בוויילס

Blanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwellllandysio
 gogogoch

"כנסית הקדושה מארי, הנמצאת בעמק עץ אגוז הלוז הלבן
 בקרבת הנהר הגועש ליד כנסית הקדוש דיסיליוס ליד
 המערה האדומה"

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות סתרים בתרבויות [1]

- המונחים הקשורים לתחום זה קשורים גם ל"סלנג":
  - ז'ארגון jargon – מתוך המילה בצרפתית של ימה"ב jargoun "לצייץ": מילים וביטויים של בעלי תחום ספציפי, שאינם מובנים על-פי-רב ע"י אנשים אחרים.
  - ארגו argot – מתוך צרפתית של ימה"ב במשמעות "לחטוף": ז'ארגון של בעלי מקצוע מסוימים, למשל...גנבים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות סתרים בתרבויות [2]

- דוגמאות:
  - Square grouper - דג ממשפחת הלוקוס, שימש בשנות העשרים של המאה העשרים לכינוי ל"סוליות חשיש" בקרב מבריחים בספינות.
  - שפת פושעים בדרום-אמריקה במשך זמן רב במהלך המאה העשרים דוברה במהירות וכללה היפוך של מילים:
    - mujer – rejum בחורה
    - ratam -matar להרוג
  - טנגו אהוב בארגנטינה כונה samsemoton היפוך של No tomes más! (אל תשתה יותר!)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות סתרים בתרבויות [3]

- "שפות אבניבי" בעולם, Pig Latin באנגלית, בתוספת ay
 כך Let's go הופך ל- Etslay ogay!
 בצרפת מוסיפים av – כך שהמילה Paris תהא:
 Pavaravis
 בגרמניה קיימת שפה הדומה לעקרון בעברית, כך המילה
 "גן-ילדים" Kindergarten תהא:
 Kinbinderbergarbartenben

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

שפות סתרים בתרבויות [4]

- השפה הצבאית:
- דוגמאות מאנגלית של חיילים בריטים ששרתו בהודו
 bungalow, pajamas, bearer, jodhpur
  - חיילים בצרפת ששירתו באלג'יריה:
- רופא Toubib
  - קרב Baroud
  - לא משנה kif-kif
  - משוגע Maboul
  - משרת במקום רחוק bled, bledard

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מחסום השפה [1]

- בשנת 1985 פורסמה בארה"ב רשימה של 169 שפות בעולם שהוגדרו כ-Critical Language, מתוך הכוונה שלימודם יקדם מחקר מדעי או ביטחון לאומי. הדבר בא גם להיאבק במה שכנה ה-Washington Post "Language illiteracy". בין השפות היו גם עברית, ערבית.
- "מגדל בבל של השוק האירופאי המשותף": כבר בשנת 1994 התברר, כי הוא המעסיק הגדול ביותר של מתורגמנים בעולם. ב-1995 הוחלט על 11 שפות רשמיות של השוק האירופאי (תיאורטית 110 סוגי מתורגמנים שונים).
- כך גם כיום באו"מ הוכרזו שפות שהן נחשבות כחשובות: ערבית, סינית, אנגלית, צרפתית, רוסית, ספרדית ולאחרונה גם פורטוגזית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מחסום השפה [2]

מאז שנת 1983 ועד היום, מתקיים בפאריס יריד בינלאומי בשם Expolangues והוא מצהיר כי מטרתו היא כדלקמן: "Designed to promote the learning of languages, defend multilingualism and develop international communication. Expolangues is a unique event which has been gathering all the players in the linguistic market, both professional and general public, for the past 25 years".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

מחסום השפה [2]

The banner for Expolangues 2010 features the event's logo on the left, which includes stylized faces and the text 'Expolangues Langues • Cultures • Echanges'. To the right, the dates '3 > 6 février / February 2010' and the location 'Paris Expo - Pavillon 5.2 Paris - Porte de Versailles' are displayed. Below this, it states '28e édition / 28th edition'. A navigation bar contains links for 'Presentation', 'Special Events', 'Conferences', 'Exhibitors', 'Practical infos', and 'Contacts'. The main text describes the event's purpose: 'Designed to promote the learning of languages, defend multilingualism and develop international communication, Expolangues is a unique event which has been gathering all the players in the linguistic market, both professional and general public, for the past 25 years.' It also mentions that Catalan is the guest of honor. Logos of various regional governments and educational institutions are shown at the bottom, including Institut Ramon Llull, Generalitat de Catalunya, Govern de les Illes Balears, Xarxa Vives d'Universitats, and others. A yellow box on the right says 'Animations et lots à gagner'. A small note at the bottom of the banner states: 'Meet over 200 exhibitors from the following sectors : language schools, language study holidays.'

קישור לאתר היריד שנלווה לו גם כנס בינלאומי:

<http://www.expolangues.fr/indexELgb.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תרגום שפות [1]

בתחום התרגום ידועות השיטות הבאות:

- תרגום מילה במילה Word-for-word translation: נוצרות בעיות היגיון רבות אידיומאטיות (לפעמים גם בתרגום ממוחשב). (deadline)
- תרגום חופשי Free translation.
- יש להקפיד על מקצועיות גבוהה.
- עד כמה התרגום יכול להיות מהיר? (יש הבדל בין חומר טכני לחומר רגיל).
- קיימת אבחנה כיום בעולם בין interpreting-translating

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תרגום שפות [2]

- חשוב שלא לתרגם כיום שמות של חברות באופן מילולי, למשל Boots, Iceberg...Super Farm
- לעתים יש לתת תרגום מקביל פונטי לשם של חברה כמו Cristal ביפנית Kuri-su-taru

בואו נראה יחדיו מדוע חשוב לא לתרגם באופן מילולי ומדוע חשוב להבין שפות. צפו [בסרטון הבא](#) של ברליץ.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

תרגום שפות [3]

- מילים משפות אירופאיות שחדרו לפרסומות ביפנית:
- מאנגלית: now, happy, sale, extra, big, nice
  - מצרפתית: chocolat, café, image, plaisir
  - מגרמנית: schön, Sahne, Auslese (selection)
  - מאיטלקית: carina (sweetheart), manifesto, buongiorno
  - מספרדית: olé, domingo (Sunday), bonita (pretty)
- זהו [בפרסומת הבאה](#) את המילים האנגליות (למשל tropical, terrific ועוד..

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [1] Multilingualism

- בניגוד לדיגלוסיה של אותה שפה, יכול להתפתח בארץ מסוימת (או איזור מסוים) מצב של רב-לשוניות. רב-לשוניות (דו-לשוניות, תלת-לשוניות וכו') היא מונח בבלשנות המתאר שתי תופעות:
- אדם הדובר ברמה סבירה לפחות שתי שפות;
- קהילה שבה נעשה שימוש במספר שפות.
- בעולם ישנם יותר אנשים רב-לשוניים מאשר אנשים הדוברים שפה אחת בלבד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [2] Multilingualism

- הסיבות לרב-לשוניות עשויות להיות:
- תרבותיות: רצון להזדהות עם מרכיב אתני מסוים או לאומניות לשונית.
- מדיניות: סיפוח, פליטים וכיו"ב.
- דתיות: אנשים מעדיפים לגור בארץ מסוימת בשל שיוך דתי.
- כלכליות.
- חינוכיות: לימוד שפה זרה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [3] Multilingualism

- בהתאם למידת הגמישות של המשתמש במונח, ניתן להחשיב את "היכולת לתקשר" באמצעות שפה מסוימת ליכולת לתקשר באמצעותה ברמת שפת אם (לדוגמה, אדם הדובר רוסית ועברית ברמת שפת אם ייחשב כדו-לשוני); או להחשיב ידע בסיסי יותר (למשל, אדם הדובר עברית באופן שוטף ומבין אנגלית ברמה בסיסית ייחשב בהגדרה זו כאדם דו-לשוני). ההגדרה הראשונה היא הנפוצה יותר כאשר משתמשים במונח זה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [4] Multilingualism

- אנשים רב-לשוניים הם אנשים אשר רכשו שפה מסוימת בשנות ינקותם ושפה זו נקראת "שפת אם" (L1). שפת אם נרכשת בצורה לא-פורמלית, על ידי מנגנונים אנושיים טבעיים. אופן רכישתה של שפת אם נחקר באופן אינטנסיבי במהלך המחצית השנייה של המאה ה-20.
- בכל מקרה מוסכם כי רכישתה של שפת אם אפשרי עד תחילת ההתבגרות בערך. שפה שנייה (L2) נרכשת באמצעות חינוך פורמלי (בדרך כלל בבתי ספר בהם נלמדת שפה נוספת כשפה בינלאומית) או לאחר מעבר למגורים או הגירה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [5] Multilingualism

- ילדים הרוכשים שתי שפות בו-זמנית מכונים "דו-לשוניים סימולטניים". במקרה שלהם, שפה אחת היא בדרך-כלל השפה הדומיננטית יותר והיא זאת הנמצאת בשימוש רב יותר בשנות ילדותם. סוג זה של דו-לשוניות נוצר בדרך כלל כאשר את הילד מגדלים הורים דוברי שפות שונות, או כשהשפה שמדברים ההורים וקרובי המשפחה שונה מהשפה המדוברת בקהילה הרחבה יותר.
- לא ידוע על מגבלה על מספר השפות שיכול ילד לרכוש. ילד שגדל בסביבה שבה מדברים שלוש או ארבע שפות עשוי לרכוש את כולן ברמת שפות אם, אך סביר שלא ישלוט בכולן באותה מידה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [6] Multilingualism

- מי מחזיק בשיא בידיעת שפות? ("פוליגלוט")
- הקרדינאל ג'וזפה קספר מצופאנטי (Giuseppe Caspar Mezzofanti)
- (1774-1849 היה ספרן בוותיקן. אומרים שדיבר 50 שפות (רובן באופן שוטף), הבין במידת-מה עוד 20 שפות ויכול היה לתרגם מ-114 שפות.

<http://www.logoi.com/notes/img/mezzofanti.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [7] Multilingualism

מי מחזיק בשיא בידיעת שפות?

- הדיפלומט הוויקטוריאני ג'ון בורינג (John Bowring 1792-1872)

סופר כי ידע לדבר 100 שפות וגם יכול היה לקרוא אותן.
לא ברור, באיזו רמה ידע כל שפה ושפה.

http://images.absoluteastronomy.com/images/topicimages/jo/john_bowring.gif

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [8] Multilingualism

צפו בסרט הבא. האם לדעתכם גם לזה ניתן לקרא רב-
לשוניות?

[סרטון](#)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

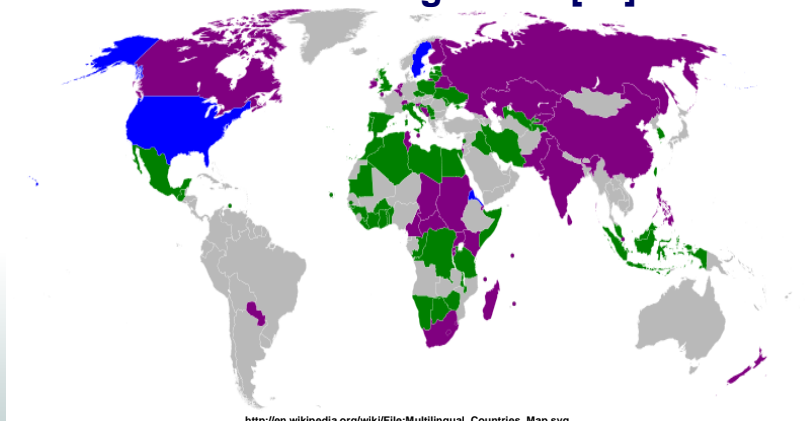
רב-לשוניות [9] Multilingualism

"שפות רדומות" (Dormant Languages)

- מונח שפירושו "שפות שנרכשו (לא כשפת-אם) ולא נעשה בהן שימוש בחיי היומיום לאורך תקופה ארוכה.
- כך למשל מהגר יהודי מאזור הרי הקרפטים במזרח אירופה, שהחליף ידיים במהלך מלחמת העולם השנייה, דיבר יידיש בביתו, הסביבה דברה אוקראינית, בבית-בספר למד צ'כית ואח"כ הונגרית. למד במחנה באושוויץ קצת גרמנית. הצטרף לצבא האדם ולמד רוסית. אחר-הגר לארה"ב ומדבר כיום אנגלית. סביר להניח שחלק מהשפות, שצוינו לעיל הן רדומות מבחינתו ורמת-שליטתו בהן איננה חזקה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [10] Multilingualism

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Multilingual_Countries_Map.svg

Multiple official languages

Single official language, functionally multilingual

No official language, functionally multilingual

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [11] Multilingualism

כמה דוגמאות לרב-לשוניות ביבשת אפריקה:

- במצרים: הערבית (הספרותית) רשמית. קיים להג מדובר. האנגלית או הצרפתית נלמדות בבתי-ספר.
- בנמיביה: האנגלית רשמית. ב-אובמבו דוברת מחצית האוכלוסייה ואילו גרמנית ואפריקנס מדוברות גם כן.
- באריתריאה: אין שפה רשמית, אך מדברים בה שפות שמיות (טיגרה וטיגריניה), אמהרית, שפות כושיות רבות (אפאר, בג'ה, בלין) ואילו אנגלית או איטלקית למדות בבתי-הספר.
- ברפובליקה של אפריקה המרכזית: צרפתית רשמית ואילו סאנגו היא השפה המדוברת השלטת.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [12] Multilingualism

כמה דוגמאות לרב-לשוניות באמריקה הצפונית:

- בארה"ב: ברמה הפדראלית אין שפה רשמית, למרות שהיו ניסיונות חוזרים ונשנים להפוך את האנגלית לשכזאת. מדינת לואיזיאנה היא בילינגואלית דה-פאקטו (אנגלית וצרפתית). במדינת הוואי: אנגלית והוואית הן רשמיות. במדינות של ארה"ב קליפורניה, טקסס ופלורידה, בהן רוב של דוברי ספרדית (היספאנים) – לספרדית מעמד גבוה כלאנגלית ומסמכים רשמיים צריכים להיות מתורגמים אליה.
- בקנדה: רשמית בילינגוואלית (כ-60% דוברי אנגלית, כ-23% דוברי צרפתית במיוחד באיזור קוויבק). בקנדה אזורים של דוברי אינואיט – שם דיאלקטים אלו זוכים למעמד רשמי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [13] Multilingualism

כמה דוגמאות לרב-לשוניות באמריקה המרכזית והדרומית:

- אין שפה רשמית במישור הפדראלי, למרות המעמד החשוב של הספרדית שמשמשת דה-פאקטו כשפה רשמית. כן מוכרות רשמית 62 שפות אינדיאניות מקומיות, חלקן על-ידי יותר ממיליון נפש וחלקן על-ידי פחות ממאה נפשות.
- בפרו: לספרדית מעמד רשמי, אך לשתי השפות קווצ'ואה ו-אימארה מעמד שליט בפועל בפרובינציות.
- בפרגוואי: כ-50% מהאוכלוסייה היא בילינגוואלית בספרדית וב-גוואראני. כ-40% מדברים רק גוואראני ואילו כ-8% דוברי ספרדית בלבד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [14] Multilingualism

כמה דוגמאות לרב-לשוניות באסיה:

- בהודו: קיימות 23 שפות רשמיות (כולל הינדי ואנגלית). הינדי מדוברת על-ידי כמחצית מהאוכלוסייה (יותר בצפון המדינה מאשר בדרום המדינה). בכל מדינה בהודו נלמדת הינדי לצד השפה הרשמית של המדינה. קיים שימוש מסיבי ביותר של מילים אנגליות לא רק בדיבור בהינדי, אלא גם בדיבור בכל אחת מהשפות הרשמיות. יוצא איפוא, שרבים מהדוברים בהודו הם בילינגוואלים לפחות, אם לא יותר מכך.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [15] Multilingualism

- בישראל: עברית וערבית הן שפות רשמיות. האנגלית איננה שפה רשמית בישראל, למרות שאנשים רבים סוברים כך בטעות. לרוסית מעמד חזק בחברה (כחמישית מהאוכלוסייה), לפעמים עוד יותר מאשר לערבית (כחמישית מהאוכלוסייה). שפות רבות אחרות מדוברות, שכן ישראל ארץ הגירה. יצוין מקומה של היידיש וכן מקומה המעניין של האמהרית מאז מבצע שלמה בשנות התשעים של המאה העשרים.
- בפקיסטן: שתי שפות רשמיות: אורדו ואנגלית. ישנן שפות ודיאלקטים מקומיים רבים כמו בלוצ'י, סינדהי ובורושסקי.
- במלזיה: מלאי היא השפה הרשמית של המדינה. לטמיל ולסינית דוברים רבים. לא מעט מתושבי המדינה הם טרילינגוואליים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [16] Multilingualism

כמה דוגמאות לרב-לשוניות באירופה:

- בבלגיה: שלוש שפות רשמיות: פלמית (60% לערך), צרפתית-וואלונית (30%) ומיעוט דוברי גרמנית. בבירה בריסל, המתפקדת למעשה כבירה התרבותית של השוק האירופאי המשותף – רוב של דוברי צרפתית. בשנים האחרונות ויכוחים פוליטיים-לשוניים בין דוברי הפלמית לדוברי הצרפתית-הוואלונית.
- במלטה: שתי שפות רשמיות – מלטזית ואנגלית.
- בהולנד: שתי שפות רשמיות: הולנדית ופריזית.
- בפינלנד: שתי שפות רשמיות – פינית ושבדית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

רב-לשוניות [17] Multilingualism

האם ידעת, כי בלינגוואליזם יכול למנוע אלצהיימר?
נא צפו [בסרט הבא](#) לגבי מחקר בנושא בכמה ארצות בעולם.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- בשיעור התשיעי המשכנו בנושא תרבות ושפה.
- בראשית השיעור טעמנו מהקשר בין שפה ותרבות בעת הרמת כוסית ומה המשמעות של המילים הנדונות. כן סקרנו משחקי-מילים בשפות שונות ודנו במונח "לשון סתרים".
- סקרנו את המונח "מחסום שפה" וכיצד מבקשים להתגבר על סוגיה זאת במקומות שונים בעולם.
- כן עסקנו בקשר בין שפה לתרבות בהקשר לתרגום.
- נתח ניכר מהשיעור התשיעי הוקדש לתחום הרב-לשוניות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[2] סיכום

- דנו בהבדל בין רב-לשוניות לדיגלוסיה.
- נסקרו הסיבות לרב-לשוניות בשפות העולם.
- הוזכרו דמויות במהלך ההיסטוריה, של אנשים שנטען, כי ידעו שפות רבות.
- סקרנו את המונח "שפות רדומות"
- יריעה נרחבת יוחדה למעמדן של שפות במדינות שונות בעולם (שפה רשמית, בילינגוואליזם, טרילינגוואליזם).

שיעור עשירי: שיטות כתיבה טרום-אלפביתיות בשפות העולם הקדום

מהו כתב?

- **כתב** הוא מערכת של סימנים, שיכולים להיות סמלים שהם מעין ציורים המייצגים עצמים פשוטים, או אותיות שהן סימנים גראפיים המייצגות הברות או הגאים.
- הציורים או הסמלים נרשמים אחד ליד השני כדי ליצור משפט המחבר את העצמים השונים שכל סמל מייצג.
- האותיות נרשמות זו לצד זו לצורך יצירת מילה בעלת משמעות שמתקבלת על ידי חיבור הצלילים של כל אות שממנה היא מורכבת.
- לשפות שונות, ייתכנו צורות כתב שונות, אך ייתכנו להן גם צורות כתב זהות.

פרוטו-כתב

- פרוטו כתב הינם ציורים קדומים, אשר קדמו למערכות-כתב.
- הפרוטו-כתב, כולל אידיוגראפים, כלומר רעיונות המועלים בצורת ציור ומעבירים היגד מסוים, אשר איננו ניתן להבנה באופן חד-משמעי.
- סמלים הופיעו קודם, (כבר לפני 30000 שנים) ואילו הכתב החל לפני כ-7000 שנה (התקופה הניאוליתית המוקדמת).

עדויות ראשונות לפרוטו-כתב [1]

סימני וינצ'ה (Vinča) מדרום-מזרח אירופה, רומניה (כתב וינצ'ה-טורדש) החל מהמאה השישית-שביעית לפנה"ס, נתגלו ב-1875.

• סימנים על כלי:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/03/Vinca_vessel.png

- סימנים על כלי מחימר
- מ-4500 לפנה"ס (קמע?)
- גם כן מרומניה (טרטריה):

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Tartaria_amulet.png

עדויות ראשונות לפרוטו-כתב [2]

עדויות מסין לכתב פיקטוגראפי (פיקטוגרם) "סמלי ג'יאהו":

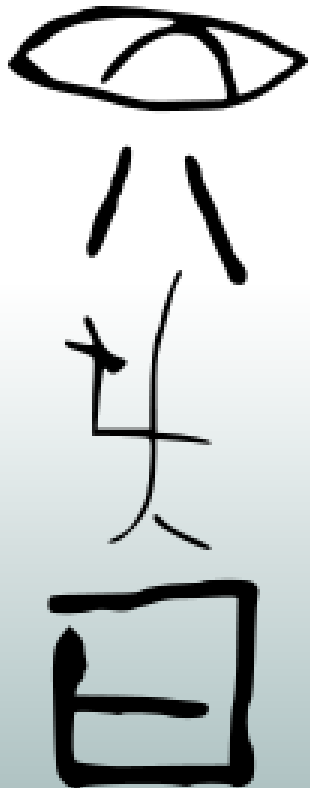
16 ציורי סימנים פרהיסטוריים מ-6600 לפנה"ס.

לא ברור אם שימשו לחזות את העתיד.

יש הסבורים, שניתן לראות בהם הרמז

הקדום ביותר לכתב הסיני,

בשל דמיון בסימנים:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7a/Jiahu_writing.svg/100px-Jiahu_writing.svg.png

עדויות ראשונות לפרוטו-כתב הכתב: הסיני הקדום [3]:

התפתח לפני יותר מ-4000 שנה והתייעוד הקדום ביותר חוזר למאה ה-15 לפנה"ס.

- יצוינו כתובות "עצמות הניחוש" משנת 1200 לפנה"ס, שהן פיקטוגראפיות.

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:%E9%A6%AC-oracle.svg>

- הכתב הסיני העתיק אינו אלפביתי. מתקיים ויכוח בנושא קטלוגו ככתב ציורים, כתב אידיאוגרפי (רעיוני) או משלב משמעות ויזואלית עם צליל. בפועל, מרבית הסימנים משלבים מרכיב פונטי ומרכיב סמנטי.

עדויות ראשונות לפרוטו-כתב [4]

עדויות מעמק האינדוס (הודו) מהמאה השלישית לפנה"ס.
(Harappan Script).

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Indus_seal_impression.jpg

כתב-היתדות השומרי [1] Sumerian Cuneiform

- החל מהאלף השלישי-רביעי לפנה"ס ממסופוטמיה בכתיבה על טיט.
- זהו כתב הברתי, כאשר לכל הברה כמה צורות כתיבה אפשריות.
- השומרים לא היו עם שמי והכתב שלהם לא היה אלפביתי, אלא התפתח מציורים.
- רק מעטים ידעו לקרוא אותו בזמנו, מתוך הסיבה כי יכולת קריאה פירושה "כוח" והכוח אמור להיות בידי השליטים ולא בידי ההמונים.

כתב-היתדות השומרי [2] Sumerian Cuneiform

- נצפה יחדיו על הרעיון העומד מאחורי כתב-היתדות ([קישור](#))

כתב-היתדות השומרי [3] Sumerian Cuneiform

דוגמא להתפתחות הסימן למילה "ראש" ("סג"):

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:SAG.svg>

כתב-היתדות השומרי [4] Sumerian Cuneiform

דוגמא להתפתחות הסימן למילה "ראש" ("סג"):

- שלב 1 – מראה את המילה בשלב של כתב הציורים בערך 3000 לפנה"ס.
- שלב 2 – מתוארך ל-2800 לפנה"ס הסימן של הראש הסתובב על צידו
- שלב 3 - הציור הופך מופשט יותר וקיבל סימן (הירוגליף), זהו הכתב הקדום המתוארך ל 2600 לפנה"ס.
- שלב 4 – שלב 4 הינו שלב 3 כאשר הוא כתוב באמצעות יתד על גבי חרס.

כתב-היתדות השומרי [5] Sumerian Cuneiform

דוגמא להתפתחות הסימן למילה "ראש" ("סג"):

- שלב 5 - מייצג את הסימן בסוף האלף השלישי לפנה"ס.
- שלב 6 - מייצג את הכתב האשורי הקדום בתחילת האלף השני לפנה"ס, כתב זה אומץ על ידי החיתים.
- שלב 7 – הינו סימן פשוט יותר של כתב היתדות האשורי מתחילת האלף הראשון לפנה"ס ועד להיעלמות הכתב.
- בתקופות הקדומות ביותר הסימנים סודרו בתיבות והשורות נקראו מלמעלה למטה. לאחר מיכן שונה כוון הסימנים ב- 90 מעלות והשורה נקראה משמאל לימין.

כתב-היתדות השומרי [6] Sumerian Cuneiform

- התעודה הראשונה בכתב היתדות נמצאה בארך בשכבה מסוף האלף הרביעי לפנה"ס.
- ב- 2500 לפנה"ס לערך אימצו האכדים את הכתב השומרי.
- האכדים היו עם ממוצא שמי אשר שפתם הייתה שונה לחלוטין, אי לכך עיצורים שמים רבים אי אפשר היה לבטא במדויק באמצעות הסימנים שבכתב השומרי.
- ברבע האחרון של האלף השלישי לפנה"ס אומץ כתב היתדות על ידי החורים והעילמים.
- הכתב נמצא בשימוש גם אצל החיתים.

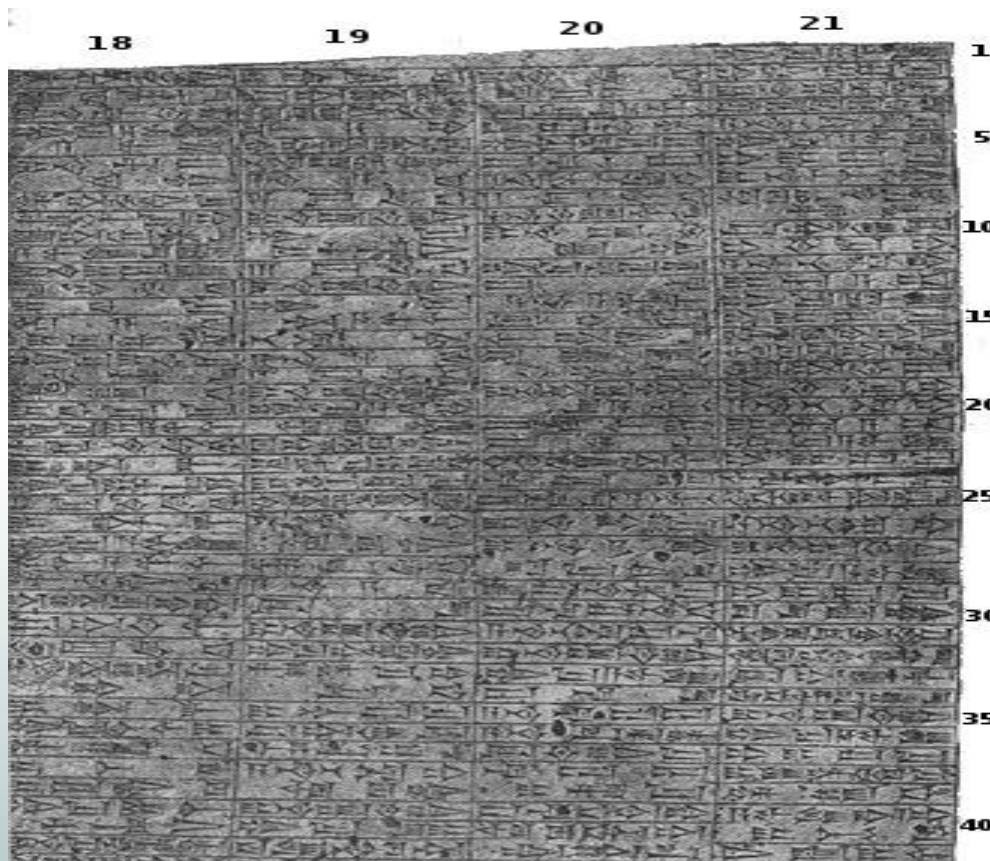
חוקי חמורבי בכתב היתדות האכדי [1]

- חוקי חמורבי הינם משנת 1790 לפנה"ס והם נכתבו בכתב היתדות האכדי.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Milkau_Oberer_Teil_der_Stele_mit_dem_Text_von_Hammurapis_Gesetzescode_369-2.jpg

חוקי חמורבי בכתב היתדות האכדי [2]

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/CodexOfHammurabi.jpg>

חוקי חמורבי בכתב היתדות האכדי [3]

דוגמא לטכסט חמורבי המפוענח:

*šumma awēlum īn mār awēlim uḥtappid, īnšu
uḥappadū*

"אם אדם מוציא את עינו של אדם-בין-חורין, יש להוציא
(כפעולת גמול) את עינו שלו."

כתיבת ההברות בכתב היתדות האכדי [1]

	ca	ca	ca	ca	ca	ca	ca
𐎠	𐎠	𐎠	𐎠	𐎠			
𐎡	𐎡	𐎡	𐎡	𐎡		𐎡	𐎡
𐎢	𐎢	𐎢	𐎢	𐎢			
𐎣	𐎣	𐎣	𐎣	𐎣		𐎣	𐎣
𐎤	𐎤	𐎤	𐎤	𐎤			
𐎥	𐎥	𐎥	𐎥	𐎥		𐎥	𐎥
𐎦	𐎦	𐎦	𐎦	𐎦			
𐎧	𐎧	𐎧	𐎧	𐎧		𐎧	𐎧
𐎨	𐎨	𐎨	𐎨	𐎨			
𐎩	𐎩	𐎩	𐎩	𐎩		𐎩	𐎩
𐎪	𐎪	𐎪	𐎪	𐎪			
𐎫	𐎫	𐎫	𐎫	𐎫		𐎫	𐎫
𐎬	𐎬	𐎬	𐎬	𐎬			
𐎭	𐎭	𐎭	𐎭	𐎭		𐎭	𐎭
𐎮	𐎮	𐎮	𐎮	𐎮			
𐎯	𐎯	𐎯	𐎯	𐎯		𐎯	𐎯
𐎰	𐎰	𐎰	𐎰	𐎰			
𐎱	𐎱	𐎱	𐎱	𐎱		𐎱	𐎱
𐎲	𐎲	𐎲	𐎲	𐎲			
𐎳	𐎳	𐎳	𐎳	𐎳		𐎳	𐎳
𐎴	𐎴	𐎴	𐎴	𐎴			
𐎵	𐎵	𐎵	𐎵	𐎵		𐎵	𐎵
𐎶	𐎶	𐎶	𐎶	𐎶			
𐎷	𐎷	𐎷	𐎷	𐎷		𐎷	𐎷
𐎸	𐎸	𐎸	𐎸	𐎸			
𐎹	𐎹	𐎹	𐎹	𐎹		𐎹	𐎹
𐎺	𐎺	𐎺	𐎺	𐎺			
𐎻	𐎻	𐎻	𐎻	𐎻		𐎻	𐎻
𐎼	𐎼	𐎼	𐎼	𐎼			
𐎽	𐎽	𐎽	𐎽	𐎽		𐎽	𐎽
𐎾	𐎾	𐎾	𐎾	𐎾			
𐎿	𐎿	𐎿	𐎿	𐎿		𐎿	𐎿

<http://www.ancientscripts.com/akkadian.html>

כתיבת ההברות בכתב היתדות האכדי [2]

phonogram an	logogram AN		logogram DINGIR	determinative name of deity
da-an-nim danim 'powerful' (gen.)	AN Anum god Anum	AN-ú šamū 'heaven'	KÁ-DINGIR-RA Babilum Babylon	EN-LÍL Enlil god Enlil

<http://www.ancientscripts.com/akkadian.html>

כתב החרטומים המצרי [1]

- נקרא "כתב הירוגליפי (מיוונית: הירוס: קדוש, גליף: תחריט).
- מבוסס על שילוב של לוגרמות (סימנים שכל אחד מהם מייצג מילה שלמה) יחד עם סימנים אלפביתיים (שכל אחת מהם מייצג עיצור או תנועה). כלומר:
- לשיטת הכתב שני סממנים בסיסיים: האחד, חפצים יוצגו כתמונות (אידאוגרמה), והשני, לסמלי תמונות ניתן הערך הפונטי של המילים לחפצים אלו (פונוגרם).
- הכתובת העתיקה ביותר מ-4240 לפנה"ס.

סימן	תעתיק	תואם לעברית	מתאר
	3	אלף	נשר מצרי
	j	יוד	קנה
	j	י ארוכה	שני קווים
	y	י ארוכה	שני קנים
	u	ע, ד או ר	זרוע
	w	וו	אפרוחי-שלו
	b	ב	רגל
	p	p	שרפרף או מחצלת מקנה
	f	f	צפע
	m	מ	ינשוף
	n	נ	מים (גליים)
	r	ר	פה
	h	ה	חצר
	h	ה	פתילה
	b	ה'	שמשיה(?)
	h	ה	בטן של חיה עם זנב
	z	ז	בריח-דלת
	s	ס	בד מקופל
	š	ש	אגם
	q	ק	מדרון
	k	כ	סל עם ידית

כתב החרטומים המצרי [2]

	g	ג	כד
	g (g2)	2ג	שק מבד
	t	t	כנר-לחם
	t	צ'	חבל
	d	ד	יד
	d	ג'	קוברה

כתב החרטומים המצרי [3]

- שיטת הכתיבה של ההירוגליפים מכילה פונוגרמות [phonograms], אידיאוגרמות [ideograms] ודטרמינטיבים [determinatives].
- למשל האידאוגרם למילה "בית" prw
- או למלה "שמש" או אל השמש "רעו"

כתב החרטומים המצרי [4]

דטרמינטיב: מתוך העובדה שהכתב ההירוגליפי לא הכיל תנועות, נוצרו מילים רבות הדומות בקריאה (הומוגראפים) ולכן היה צורך להבדיל ביניהן:

משמעותו של הדטרמינטיב	הדטרמינטיב מתאר... ...	פירוש המילה	תעתיק	כתיבה הירוגליפית
שער, דלת, לפתוח	דלת	לפתוח	wn	
תנועה	צמד רגליים	למהר	wn(j)	
רע, נבזה	אנקור	טעות, אשמה	wn	
שער, שעיר, עיזב	קווצת-שיער	להקריח	wn	

אבן הרוזטה [1]

- **אבן רוזטה** היא סלע, שתודות לטקסט קדום שנחקק עליה ביוונית, דמוטית וכתב החרטומים, אפשרה את פענוח הכתב ההירוגליפי.
- האבן התגלתה בעיר הנמל המצרית רוזטה (כיום רשיד) ב-15 ביולי 1799 על ידי קפטן פייר בושר (Pierre Bouchard), במהלך המערכה המצרית של נפוליאון בונפרטה.
- מתוך העובדה, כי יוונית היא שפה מוכרת היטב, שימשה האבן כמפתח לפענוח הכתב ההירוגליפי, בשנת 1822 על ידי ז'אן פרנסואה שמפוליון. פענוח הכתב איפשר תרגום טקסטים הירוגליפיים נוספים.

אבן הרוזטה [2]

- הטכסט הינו משנת 196 לפנה"ס, מתקופת תלמי-5 ומפרט רשימה של מיסים.
- בפענוח כתב החרטומים הסתייע שמפוליון בעבודתו של הפיזיקאי תומאס יאנג, שהראה שהן הכתב הדמו [□] הכתב ההירוגליפי מכילים סימנים אלפביתיים וגם סמלים, שיש ביניהם קשר בל-ינתק.
- מתוך כך עלה, כי השפה הקופטית, בה נעשה שימוש גם במצרים של היום, מסייעת להבין את פונטיית הכתב ההירוגליפי.

אבן הרוזטה [3]

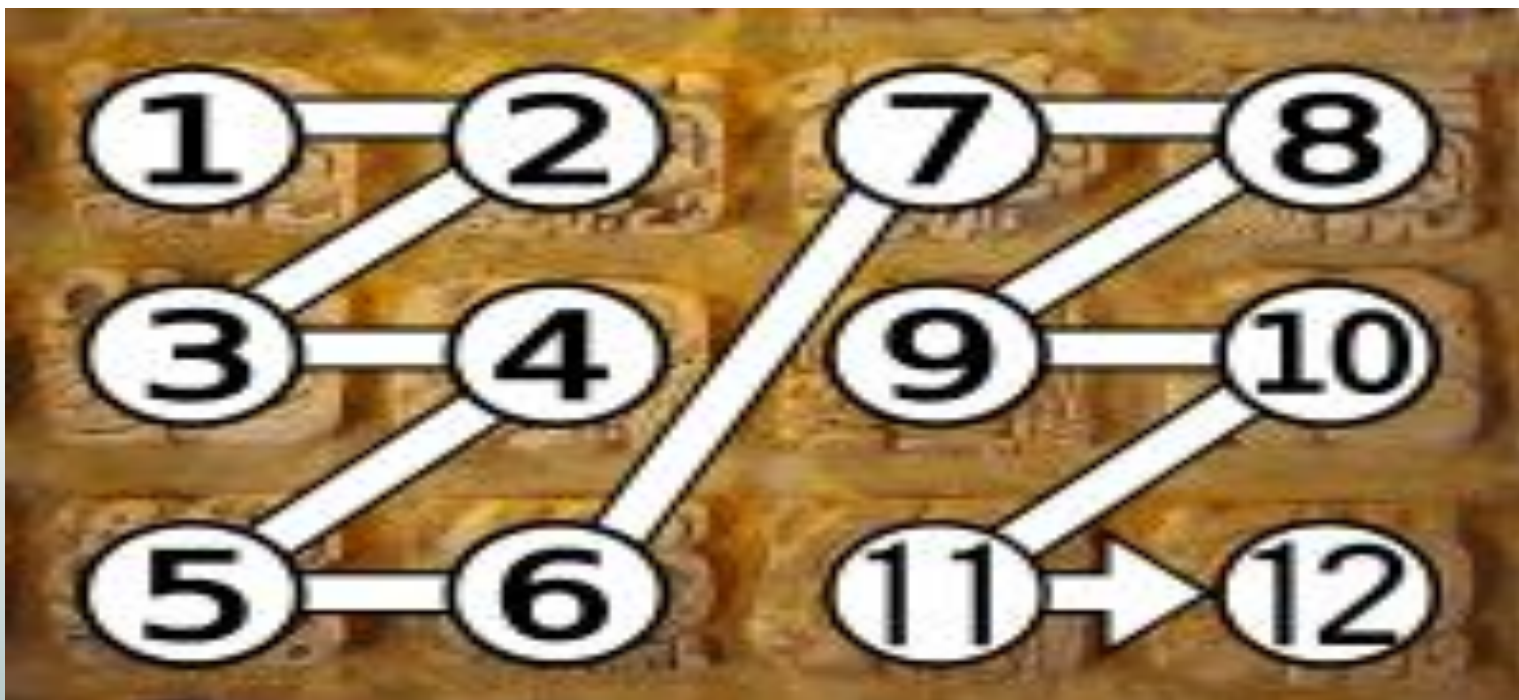
- על גילוי אבן הרוזטה ופענוח כתב החרטומים על-ידי המשלחת הצרפתית של שמפוליון ונפוליון, צפו בחמשת הסרטונים הבאים לאחר השיעור.
- חלק א' ([קישור](#))
- חלק ב' ([קישור](#))
- חלק ג' ([קישור](#))
- חלק ד' ([קישור](#))
- חלק ה' ([קישור](#))

הכתב ההירוגליפי של המאיה [1]

- הכתובות הראשונות חוזרות לאלף השלישי לפנה"ס, מ-סאן ברטולו, גואטמלה. בכתב זה נעשה שימוש עוד תקופה קצרה, לאחר שהספרדים הגיעו לאיזור במאה ה-16.
- בכתב זה ישנו שימוש בלוגוגרמות בעלות תפקוד הברתי (מבנה לוגו-סילאבי). כמו בכתב היתדות, סימנים (גליפים) רבים יכלו להיקרא בצורות שונות. כך למשל ההברה u-.

הכתב ההירוגליפי של המאיה [2]

- הכתב נכתב בגושים, שנעו משמאל לימין בזיגזג, ע"פ המצוין בתרשים הבא:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Maya_script_reading_direction.png

הכתב ההירוגליפי של המאיה [3]

- המילה "יגואר" (a) balam יכולה להכתב בלוגוגראם משל עצמה או בואריאנטים שונים של צירופי הברות, למשל: balam-ma או ba-balam.
- מילים, שהסתיימו בעיצורים מסוימים (בשפה זאת נדיר שמילה תסתיים בתנועה) – הרי שהם לא תמיד נכתבו ובעיקר העיצורים למנ"ר (sonorants).

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/NaranjoStela10Maler.jpg>

סיכום [1]

- בשיעור העשירי, הפותח את הדיון בשיטות-כתב בשפות העולם (ממשיך בשיעור אחד עשרה), עסקנו בשיטות-כתיבה שאינן אלפביתיות בעולם הקדום.
- ראינו כי הכתב הוא מערכת סימנים והוא החל למעשה מצוירים (פיקטוגרמות).
- הפרוטו כתב כלל גם אידיאוגרמות/לוגוגרמות, למשל צוירים הדומים לשמש, כוכב ועוד.
- הכתב החל לפני כתשעת אלפים שנה ויש לו גם עדויות ביבשת אירופה (רומניה).

סיכום [2]

- עדויות לפרוטו-כתב קיימות גם מסין ומעמק-ההינדוס (הודו).
- עסקנו ברעיון כתב היתדות השומרי ואח"כ האכדי (ומשם גם לתרבויות קדומות אחרות) שבו לוגרמות וניסיון לכתיבת הברות.
- בכתב החרטומים ההירוגליפי המצרי, מספר הסימנים אומנם קטן יותר, אך ההומוגראפים רבים ולכן יש צורך בדטרמינטיבים.
- גם בכתב המאיה באמריקה מסתמן כתב הברתי הדומה להתפתחות במזרח-התיכון.

סיכום [3]

- נראה, כי בשלב הטרומ אלפביתי, הכתב לא התאים להנחלה להמונים ולכן התייחד ככתב מקודש או ככתב המשמש שכבה דקה של החברה הגבוהה והשלטון.
- נדמה, כי אף לא היה קיים רצון להנחיל את הכתב לכל שכבות האוכלוסייה ולכן הוא לא עבר בשלב זה להיות פשוטני יותר.
- צמצום הסימנים והמעבר לכתב האלפביתי הביאו את הכתב לשכבות חברה נרחבות יותר ועל-כך בשיעור הבא, בו יסקרו מערכות-כתב הקיימות אלפביתיות מהעבר הרחוק ועד היום בכל רחבי-העולם.

השיעור האחד עשר: שיטות כתיבה אלפביתיות בשפות העולם

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בטרם נתחיל... מבט חוזר אל הסינית [1]

- **הכתב הסיני** איננו אלפביתי. הוא משמש את הלהגים הסינים, על אף שאינם מובנים הדדית. סימניו משמשים חלקית גם יפנית (קאנג'י), קוריאנית וויאטנאמית.
- היסטורית הוא נכתב מלמעלה למטה, אך היום משמאל לימין.
- כל תו מייצג צליל ולרוב אף מילה או רעיון.

<http://www.omniglot.com/writing/chinese.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בטרם נתחיל... מבט חוזר אל הסינית [2]

- בסינית יש הומופונים רבים, אך כל אחד מהם נכתב בגראפמה שונה:

傍	幫	梆	邦	榜	膀	綁	膀	傍	棒	磅	鎊
bàng	bāng	bāng	bāng	bàng	bǎng	bǎng	bǎng	bàng	bàng	bàng	bàng
near	to help	watchman's wooden clepper	nation, state, country	list of names	tablet, plaque	to tie up	shoulder	to depend on, to draw near	stick, club, cudgel	pound [ɒ], scales	pound [ɛ]

<http://www.somahol.com/writing/chinese.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

בטרם נתחיל... מבט חוזר אל הסינית [3]

- בסינית יש סימנים מורכבים:

電腦	飛機	大學	收音機	貓頭鷹	精神分裂症
computer	aeroplane	university	radio	owl	schizophrenia
(electric brain)	(flying machine)	(great learning)	(receive sound machine)	(cat-headed eagle)	(split mind disease)

<http://www.somahol.com/writing/chinese.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ומכאן אל ראשיתו של האלפבית [1]

- מקורו של הכתב האלפביתי עורר כבר את סקרנותם של היוונים הקדמונים.
- ההיסטוריון היווני הרודוטוס, שחי במאה ה-5 לפנה"ס, מדווח, כי הפיניקים ועמם אישיות קדומה בשם קדמוס, הם אלו שהביאו את הכתב ליוון.
- רוב ההיסטוריונים הקדמונים מסכימים אם ההערכה, כי הפיניקים הם אלו שלימדו את היוונים את הכתב, אך הם חלוקים בדעתם לגבי מקור הכתב הפיניקי עצמו וחלקם מחזירים אותו לכתב היתדות האשורי או לכתב ההירוגליפי המצרי.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ראשיתו של האלפבית [2]

- בראשית המאה העשרים, התגלו "הכתובות הסינאיות" ב- צראביט אל-ח'אדם. אלו הן כתובות המכונות "פרוטו-כנעניות" וסימני הכתב אינם עולים על שלושים.
- החוקרים, רואים בכתובות אלו את מעשה של עבדים שמיים מערביים, שבאו במגע עם הכתב ההירוגליפי המצרי והגבילו אותו לסימנים חד-עיצוריים.
- בכתובת זאת מזהים החוקרים את המילים "עת" ו"בעלת" (=גברת). האות "נ" מסומלת כ"נחש".

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Ba%60a1at.png>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ראשיתו של האלפבית [3]

- הכתב הרוני, "המסתורי" (Runic, Runes) נקרא גם פות'ארק, על-שם 6 האותיות הראשונות שבו. זהו כתב נורדי (סקנדינבי) עתיק ופגאני ומשוך לשפות הגרמאניות.
- לכתב זה יש גם משמעויות מאגיות וכישופיות.
- על פי המיתולוגיה הנורדית האל אודין "אב החיים" פנה ל"עץ החיים", כדי שיגלה לו את סודות היקום והעתיד. העץ צווה עליו לקבע את עצמו עליו במהופך לתשע יממות. אודין קיבע עצמו לעץ עם חניתו, כשהחנית נעוצה מבטנו לנקודה המבדילה בין גזע העץ לתשעת ענפיו, כשכל ענף מסמל את אחד מתשעה עולמות. בתום תשעה ימים, העלה "עץ החיים" על האדמה את שורשיו ועליהם 24 סימני-כתב.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ראשיתו של האלפבית [4]

האלפבית הרוני:

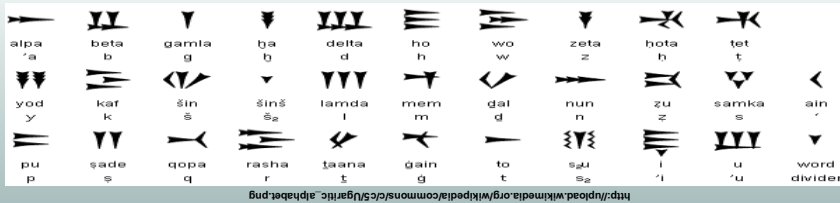
אות	שם	מובן	א"ב הלטיני	מיסטי פירושי	אות	שם	מובן	א"ב הלטיני	מיסטי פירושי
ᚠ	פיהו	צאן	F	מחסה, טיפול, טיפות	ᚢ	איונאו	טקסוס	EI	התנוונות, שמירה
ᚡ	אורח	שור	U	כוח, עצמה, השתוללות	ᚦ	פ'רת'	התנוונות	P	כוחות נסתרים
ᚣ	טוריקס	ענק	T	שיר, פתח, הזמנות	ᚨ	איל	איל	Z	חיים, רפואה
ᚤ	אנסח	שליח, אל	A	סוד, מחבוא	ᚱ	סוילו	השמש	S	שלמות, פנימיות
ᚥ	קידו	מטע	R	מסעות, שינויים	ᚩ	קאןאו	לחם	T	נחישות, התחדשות
ᚦ	קאנו	אש	K	אור, התבררות	ᚷ	ק אקקה	שיר (שיר) סוג של עץ	B	לידה, צמיחה, זרע
ᚧ	קאבו	מתנה	G	נדיבות, שותפות	ᚹ	איונאו	סוס	E	תנועה, מעבר
ᚨ	וונגלו	שמהה	W	שמהה, תגיטה	ᚺ	קאקו	איש	M	הבנה עצמית
ᚩ	קנקאו	קריאה	H	עזרה, הרהרה, אזהרה	ᚻ	אינגה	שליש	ING	התחדשות, לידה מחדש
ᚪ	קאטיס	צורך	N	מבלה, כאב	ᚾ	קאנו	יום	D	פולחן, הצלחה
ᚫ	איקה	קרח	I	קיסאה, עזרה	ᚿ	אופיקה	רכוש	O	הפרדה, ניתוק
ᚬ	ק'קה	שנה, קציר	J	הצלחה, תגמול					

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%AA>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ראשיתו של האלפבית [5], הכתב האוגריתית:

- בשנת 1928 התגלו בחפירות ראס-שמרא שבחוף הים של סוריה תעודות מהעיר אַגֶּרֶת. כאן זוהה כתב יתדות אלפביתי (אך המזכיר את זה האכדי-שומרי). בכתב זה היו 30 סימנים והוא מקור חשוב ביותר להכרת השירה והמיתולוגיה הכנענית, אך יותר מזאת – האוגריתית תורמת מאד להכרת לשון המקרא.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

ראשיתו של האלפבית [6], הכתב הפיניקי:

- הכתב האלפביתי הפיניקי הוא צאצא ישיר של הכתב "הפרוטו-כנעני" והוא התהווה בערל בשנת 1050 לפנה"ס.
- 22 האותיות הן נטולות תכונות פיקטוגראפיות.
- העברים והארמים השתמשו בעשרים ושתיים האותיות, שלמדו מהפיניקים, על אף שהיו בהן יותר עיצורים מאשר בפיניקית (בעברית הייתה גם ש', ע', ח' והארמים ביטאו בשפתם ד', ט', ת', וכן עיצור שכתבוהו בתחילה ב-ק' ואח"כ ב-ע).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [4]

- צפו בסרטון על לימוד האלפבית הסוריאני (סורי בעיקר ארמית מזרחית כיום) לילדים.
- הרי הארמית (ארמית מזרחית: טורויו וארמית מערבית:מעלולה) היא שפה חיה!

צפו בסרטון הבא: שיר הא'-ב' בסוריאנית ([קישור](#)).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [5]

- אחד הלהגים של הארמית נקרא "מנדעית" ולו כתב משל עצמו. למנדעים ספר קדוש "גנזא רבא" (האוצר הגדול).

- את הא"ב המנדעי מכנים "אא-בא-גא"

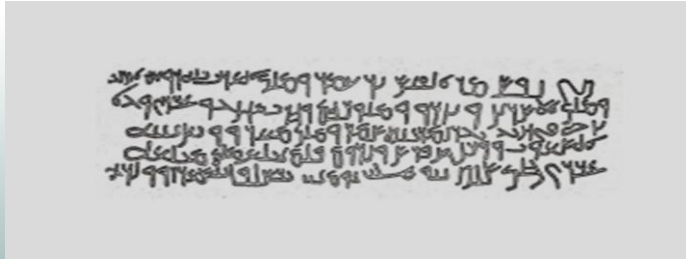
آبجهد – Ābāgā							
Form	-ā	-ī	-ū	ā	Trans.	Pronun.	Mystery
Ⲁ	Ⲁ	Ⲁ	Ⲁ	Ⲁ	a	α, a, ā	Highest
Ⲃ	Ⲃ	Ⲃ	Ⲃ	Ⲃ	b	b, β	Father
Ⲅ	Ⲅ	Ⲅ	Ⲅ	Ⲅ	g	g, γ	Gabriel
Ⲇ	Ⲇ	Ⲇ	Ⲇ	Ⲇ	d	d, ɖ	Way
Ⲉ	Ⲉ	Ⲉ	Ⲉ	Ⲉ	h	h	Life
Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	w, u	o, u, ū, w, v	Alas
Ⲍ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲍ	z	z	Radiance
Ⲏ	Ⲏ	Ⲏ	Ⲏ	Ⲏ	ī	ī	God's Eye
Ⲑ	Ⲑ	Ⲑ	Ⲑ	Ⲑ	t	t	Good
Ⲓ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲓ	y, i	e, i, l, y	Day
Ⲕ	Ⲕ	Ⲕ	Ⲕ	Ⲕ	k	k, χ	Truth
Ⲗ	Ⲗ	Ⲗ	Ⲗ	Ⲗ	l	l	Tongue
Ⲙ	Ⲙ	Ⲙ	Ⲙ	Ⲙ	m	m	Mind
Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	n	n	Light
Ⲝ	Ⲝ	Ⲝ	Ⲝ	Ⲝ	s	s	Mother
Ⲟ	Ⲟ	Ⲟ	Ⲟ	Ⲟ	i (e, ē)	i (e, ē)	Eye
Ⲡ	Ⲡ	Ⲡ	Ⲡ	Ⲡ	p	p, f	Tree
Ⲣ	Ⲣ	Ⲣ	Ⲣ	Ⲣ	s	s	Sound
Ⲥ	Ⲥ	Ⲥ	Ⲥ	Ⲥ	q	q	Cry
ⲧ	ⲧ	ⲧ	ⲧ	ⲧ	r	r	
ⲩ	ⲩ	ⲩ	ⲩ	ⲩ	š	š	Sun
ⲫ	ⲫ	ⲫ	ⲫ	ⲫ	t	t, θ	Penitence
ⲭ	ⲭ	ⲭ	ⲭ	ⲭ	d-	(a)d	
ⲯ	ⲯ	ⲯ	ⲯ	ⲯ	a	a	

http://en.wikipedia.org/wiki/Mandaic_alphabet

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [6]

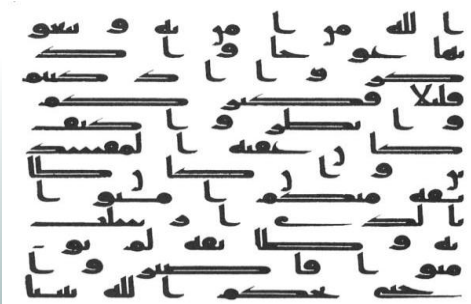
- רבים סבורים, כי האלפבית הנבטי, השפיע על האלפבית הערבי.
- למשל כתובת נמארה (משנת 328 לס'), שהתגלתה בחוראן בשנת 1902. הכתב נבטי, אך הלשון ערבית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [7]

- יש לציין, כי חוקרים רבים רואים בכתב הערבי העתיק הכופי, התגלגלות של הכתב הנבטי. כתב זה הוא חסר ניקוד דיאקריטי, דהינו איננו מבחין בין האותיות הערביות ב-ת-נ-ת-י

<http://www.syrianstory.com/images/comment6-6-5.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [8]

IPA	Value	Name	Final	Medial	Initial	Isolated	IPA	Value	Name	Final	Medial	Initial	Isolated
[ʔ]		ʾayn	ع	ع	ع	ع	[ʔ]	ʾ(ə)	alif	ا	-	-	ا
[b]			ب	ب	ب	ب	[b]	b	baʾ	ب	ب	ب	ب
[t]			ت	ت	ت	ت	[t]	t	taʾ	ت	ت	ت	ت
[θ]			ث	ث	ث	ث	[θ]	θ	thaʾ	ث	ث	ث	ث
[j]		ghayn	غ	غ	غ	غ	[j]	j	jīm	ج	ج	ج	ج
[f]		f	ف	ف	ف	ف	[f]	f	faʾ	ف	ف	ف	ف
[q]		qāf	ق	ق	ق	ق	[k]	kh	khāʾ	خ	خ	خ	خ
[k]		kāf	ك	ك	ك	ك	[d]	d	dāl	د	-	-	د
[l]		lām	ل	ل	ل	ل	[ð]	dh	dhāl	ذ	-	-	ذ
[m]		mīm	م	م	م	م	[r]	r	rāʾ	ر	-	-	ر
[n]		nūn	ن	ن	ن	ن	[z]	z	zay	ز	-	-	ز
[h]		hāʾ	ه	ه	ه	ه	[s]	s	sīn	س	س	س	س
[w]		wāw	و	-	-	و	[ʃ]	ʃ	shīn	ش	ش	ش	ش
[i]		yāʾ	ي	ي	ي	ي	[s]	s	sād	ص	ص	ص	ص

• הכתב הערבי:

<http://www.bahrain-stamps.com/images/arabic.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [9]

- **השבאית:** שפה שמית דרומית באיזור תימן; הכתב מתוארך מהמאה החמישית לפנה"ס ובמאות הראשונות אחרי הספירה. כתב בעל 29 סימנים בשיטת ה"בוסטרופדון": מיוונית "כפי שהשור חורש".
- ממנו התפתח מאוחר יותר הכתב האתיופי.

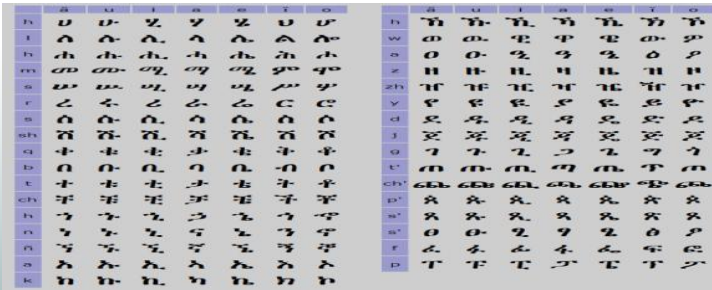
𐩦	𐩧	𐩨	𐩩	𐩪	𐩫	𐩬	𐩭	𐩮	𐩯	𐩰	𐩱	𐩲	𐩳	𐩴	𐩵	𐩶	𐩷	𐩸	𐩹	𐩺	𐩻	𐩼	𐩽	𐩾	𐩿	
g	m	l	k	y	t	h	z	w	h	h	d	g	b	'												
𐩿	𐩾	𐩽	𐩼	𐩻	𐩺	𐩻	𐩼	𐩽	𐩾	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿	𐩿
t	g	z	l	q	s	f	'	z	s'	s'	s'	z	n													

<http://www.omniglot.com/writing/sabaeen.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [10]

- הא"ב האתיופי (אבוגידה, פידל) מוצאו מהכתב השבאי, שמקורו העתיק בכתב הפיניקי. ייחודו של אלפבית זה, שהוא כולל המצאה: רישום עיצור+תנועה (באנלוגיה חלקית)

http://www.adbassania.com/images/geez_ALPHABET.gif

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [11]

- הכתב היווני: אין איש חולק על מקורו השמי המערבי של כתב זה. גם סדר האותיות בא"ב היווני זהה לסדר הפיניקי. כן יציין, כי צורתיהן של האותיות היווניות הקדומות דומות מאד או זהות לאותיות הפיניקיות.

Greek Letter	Name	Phonetic	Sound When Spoken
Α	Alpha	A	al-fah
Β	Beta	B	bay-tah
Γ	Gamma	G	gam-tah
Δ	Delta	D	dei-tah
Ε	Epsilon	E	ep-si-lon
Ζ	Zeta	Z	zey-tah
Η	Eta	E	ay-tay
Θ	Theta	Th	thay-tah
Ι	Iota	I	eye-o-tah
Κ	Kappa	K	kap-tah
Λ	Lambda	L	lem-b-dah
Μ	Mu	M	mew
Ν	Nu	N	naw
Ξ	Xi	X	zix
Ο	Omicron	O	om-ah-cron
Π	Pi	P	pie
Ρ	Rho	R	row
Σ	Sigma	S	sig-ma
Τ	Tau	T	tau
Υ	Upsilon	U	oop-si-lon
Φ	Phi	Ph	figh or tie
Χ	Chi	Ch	kigh
Ψ	Psi	Ps	sig
Ω	Omega	O	o-may-gah

<http://www.usm.maine.edu/planet/greek2.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [12]

- הכתב האטרוסקי: התפתח מהכתב היווני (המערבי) וחוזר למאה השישית לפנה"ס.

הכתב האטרוסקי העתיק

𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋
n	m	l	k	i	th	ch	dz	v, r	e	g	a
𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕	𐤖	𐤗
r	kh	ph	ks	u	t	s	r	q	sh	p	

<http://www.omniglot.com/writing/etruscan.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [13]

האלפבית הלטיני:

- התפתח במאה ה-7 לפנה"ס מהאלפבית האטרוסקי ממנו שאל 21 אותיות. מקורו של האלפבית האטרוסקי הוא באלפבית היווני. עם הזמן נוספו לאלפבית הלטיני עוד אותיות רבות.
- באלפבית הלטיני ה"מקורי" לא היו אותיות קטנות, אך בשימוש יומיומי האותיות הסטנדרטיות קיבלו צורה מפושטת. בתקופת ממלכת הפרנקים הוסדרה צורת כתיב זאת באופן רשמי והתפשטה ברחבי אירופה.
- באלפבית זה כותב רוב העולם כיום.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [14]

האלפבית האינדונזי:

- האלפבית הלטיני משמש כיום את אינדונזיה, שכן בה המגוון הענק ביותר של שפות בעולם.
- הוא מכונה כיום (Cara Pengucapan)
- ההשפעה הינה בשל כך, שאינדונזיה הייתה מושבה הולנדית.
- רוב מוחץ של השפות באינדונזיה לא נכתב לפני-כן כלל וכלל!
- kh משמשת לכתובת ח' וכן ng לכתובת נ מאונפפת.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [15]

- הכתב הקירילי (Кириллица) מכיל 33 אותיות, החל מהמאה ה-10 לסה"ן. יש לו קרבה לכתב היווני ויש הסוברים גם לעברי (ההיסטוריון והבלשן אברהם רוזניס).
- א"ב זה נוצר במקורו לכתובת הכנסייה הסלאבית העתיקה.
- הוא עבר לכתובת שפות רבות ולא רק סלאביות (בולגרית, אוקראינית ועוד) אלא כמו, אבחזית, מונגולית, צ'וקצ'ית (שפות השפעה של ברה"מ לשעבר).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! הכתב הקירילי [16]

Й й	И и	З з	Ж ж	Ё ё	Е е	Д д	Г г	В в	Б б	А а
יִי	אִי	זִי	זִי	יִי	אִי	דִי	גִי	בִי	בִי	אִי
Ф ф	У у	Т т	С с	Р р	П п	О о	Н н	М м	Л л	К к
פִּפּ	אִי	תִּת	סִס	רִר	פִּפּ	אִי	נִנ	מִמ	לִל	כִּכ
Я я	Ю ю	Э э	Ь ь	Ы ы	Ъ ъ	Щ щ	Ш ш	Ч ч	Ц ц	Х х
אִי	יִי	אִי	יִי	יִי	יִי	שִׁשׁ	שִׁשׁ	צִצ	צִצ	כִּכ

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%9C%D7%A4%D7%91%D7%99%D7%AA_%D7%A7%D7%99%D7%A8%D7%99%D7%9C%D7%99

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [17]

- היסטוריונים רבים מאמינים כי גם האלפבית הבראהמי העתיק, וצאצאיו האלפביתים ההודים, התפתחו מהאלפבית הפיניקי, השערה שעושה אותו ל"אבי" רוב שיטות הכתיבה. ישנו דמיון בין כתב הגעז לכתבים אלו.

+	ka [ka]	ך	kha [כא]	א	ga [גא]	ב	gha [גב]	ל	ra [רא]
d	ca [ca]	כ	cha [כא]	ע	ja [גא]	פ	pha [פא]	ה	ra [רא]
c	ta [ta]	ת	tha [תא]	ד	da [דא]	ד	dha [דא]	י	ya [יא]
א	ta [תא]	ת	tha [תא]	ל	da [דא]	ד	dha [דא]	י	ya [יא]
ב	ga [גא]	ב	bha [גב]	ס	sa [סא]	ס	saha [סא]	א	ra [רא]
י	ya [יא]	י	ya [יא]	ו	va [וא]	ו	va [וא]	ו	va [וא]
Δ	da [דא]	ד	da [דא]	ה	ha [הא]	ה	ha [הא]	ה	ha [הא]

- כתב זה השפיע לא רק על כתבים הודיים רבים, אלא גם על הכתב הטיבטי והח'מרי (קמבודי).

<http://www.omniglot.com/writing/brahmi.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [18]

- הכתב הבורמזי (מראמנה אקהאג'ה) מקורו גם כן בכתב הבראהמי והוא כולל 33 אותיות.

က	ခ	ဂ	ဃ	င
ka [ka]	kha [kʰa]	ga [ga]	gha [ga]	ña [ña]
စ	ဆ	ဇ	ည	ဏ
ca [sa]	cha [sʰa]	ja [za]	jha [za]	ña [ña]
တ	ထ	ဋ	ဋ	ဏ
ta [ta]	tha [tʰa]	da [da]	dha [da]	na [na]
ပ	ဖ	ဍ	မ	မ
pa [pa]	pha [pʰa]	ba [ba]	bha [ba]	ma [ma]
ယ	ရ	လ	ဝ	သ
ya [ya]	ra [ya]	la [la]	wa [wa]	sa [sa]
ဟ	ါ	အ		
ha [ha]	la [la]	a [a]		

<http://www.ancientscripts.com/images/burmese.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [19]

- כתב הדוונאגארי देवनागरी (דוה=אל, נגאר=עיר)ההודי:

משמש לכתיבת סנסקריט, הינדי, נפאלי מראתי, גוג'ארתי, קונקאני, סינדהי, פונג'אבי ועוד.

क	ख	ग	घ	ङ	च	ज	झ	ञ	य	श	ह
ka /k/	kha /kʰ/	ga /g/	gha /gʱ/	ṅa /ŋ/	ca /c/	ja /j/	jha /jʱ/	ña /ɲ/	ya /j/	śa /ʃ/	ha /h/
ट	ठ	ड	ढ	ण	र	ल	व	श	स		
ṭa /ṭ/	ṭha /ṭʰ/	ḍa /ḍ/	ḍha /ḍʱ/	ṇa /ɳ/	ra /r/	la /l/	va /v/	śa /ʃ/	śa /ʃ/		
त	थ	द	ध	न	र	ल	व	स			
ta /t/	tha /tʰ/	da /d/	dha /dʱ/	na /n/	ra /r/	la /l/	va /v/	śa /ʃ/			
प	फ	ब	भ	म							
pa /p/	pha /pʰ/	ba /b/	bha /bʱ/	ma /m/							

<http://en.wikipedia.org/wiki/Devanagari>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [20]

- הבה נצפה בסרטון על השפה הנפאלית, המשתמשת בכתב דוואנגארי:

צפו בסרטון הבא על הכתיבה בשפה הנפאלית ([קישור](#))

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [21]

Tibetan Consonants							
ཀ	ཁ	ག	ང	ཅ	ཆ	ཇ	ཉ
ka	k'a	g'a	nga	cha	ch'a	j'a	nya
ཏ	ཐ	ད	ན	པ	ཕ	བ	མ
ta	t'a	d'a	na	pa	p'a	b'a	ma
ཚ	ཛ	ང	མ	ཞ	ཟ	འ	ཡ
tza	ts'a	dz'a	wa	zha	za	'a	ya
ར	ལ	ཤ	ས	ཧ	ཨ		
ra	la	sha	sa	ha	a		
Tibetan Vowel Modifiers							
ཨི	ཨུ	ཨེ	ཨོ				
i	u	e	o				

- האלפבית הטיבטי,
- מקורו גם-כן בכתב הדוואנגארי:

<http://tibet.dharmakara.net/img/TibetanABC1.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [22]

דוגמא לכתב הודי דרומי: כתב **מאלאיאלאם**: החל משנת 830 לס'. היה קשה להדפסה. נכתב גם לעתים נדירות באותיות ערביות. מכיל גם סימנים לאותיות ממזגות כצו

tm, sk

ക	ka [ka]	ഖ	kha [kʰa]	ഗ	ga [ga]	ഘ	gha [gʰa]	ങ	ṅa [ṅa]
ച	ca [tʃa]	ഛ	cha [tʃʰa]	ജ	ja [dʒa]	ഝ	jha [dʒʰa]	ഞ	ña [tɲa]
ട	ṭa [ṭa]	ഠ	ṭha [ṭʰa]	ഡ	ḍa [ḍa]	ഢ	ḍha [ḍʰa]	ണ	ṇa [ɲa]
ത	ta [ta]	ഥ	ṭha [tʰa]	ദ	da [da]	ധ	dha [dʰa]	ന	na [na]
പ	pa [pa]	ഫ	pha [pʰa]	ബ	ba [ba]	ഭ	bha [bʰa]	മ	ma [ma]
യ	ya [ja]	ര	ra [ra]	ല	la [la]	വ	va [va]		
ശ	śa [ca]	ഷ	ṣa [ca]	സ	sa [sa]	ഹ	ha [ha]		
ഘ	gha [gʰa]	ഞ	ñha [tɲʰa]	ഠ	ṭha [ṭʰa]	ഡ	ḍha [ḍʰa]		

<http://www.omniglot.com/writing/malayalam.htm>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [23]

- הכתב הגיאורגי [kartuli დამწერლობა] **damts'erloba**
- משמש בכמה שפות בקווקז ובו 33 עיצורים.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Street_sign_in_Georgian_and_Latin_alphabets.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [24]

• הכתב הגיאורגי

ა	ani [a]	ბ	mani [m]	გ	phani [v]
ბ	bani [b]	გ	gari [g]	დ	dari [d]
გ	gani [g]	დ	dani [d]	ე	ehini [s]
დ	dani [d]	ე	e'ari [p]	ვ	chimi [c]
ე	ehi [e]	ვ	zhani [z]	ზ	tsani [ts]
ვ	vani [v]	ზ	zani [z]	თ	ts'ni [tsʰ]
თ	thani [t]	ი	i'ani [iʰ]	კ	ch'ari [cʰ]
ი	ini [i]	კ	kani [k]	ლ	lani [l]
კ	k'ani [kʰ]	ლ	lani [l]	მ	mani [m]
ლ	lani [l]	მ	mani [m]	ნ	nani [n]

<http://www.ancientscripts.com/images/georgian.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [25]

• הכתב הארמני: נחלק לשני סוגים: מזרחי ומערבי. כולל 38 אותיות. נקרא "איבובן" טֵאֵקֵאֵאֵאֵאֵ

Հայկական Առօրյա Giant Floor Puzzle

38 Large Pieces

Ա	Բ	Գ	Դ	Ե	Զ	Է	Ը
Թ	Ճ	Ի	Լ	Ն	Շ	Չ	Պ
Ղ	Ջ	Կ	Ս	Տ	Վ	Տ	Ր
Պ	Պ	Պ	Պ	Պ	Պ	Պ	Պ

Armenian Alphabet Giant Floor Puzzle

Ages 3 and up
21.5" x 29"
73.65cm x 54.61cm
Made in China

<http://www.tyalt.com/images/puzzle.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [26]

- כתב האינואיט החדש, כתב חדש בעולם! (מכונה גם הכתב ה"קנדי")

	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק	ר	ש	ת	י	נג	+													
א	גא	דא	הא	וה	זא	חא	טא	יא	כא	לא	מא	נא	סא	תא	יא	נגא	+	א	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ת	י	נג	+
י	גי	די	הי	וי	זי	חי	טי	יי	כי	לי	מי	ני	סי	תי	י	נגי	+	א	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ת	י	נג	+
ו	גו	דו	הו	וו	זו	חו	טו	יו	כו	לו	מו	נו	סו	תו	יו	נגו	+	א	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ת	י	נג	+

http://www.houston-north-gallery.ns.ca/images_site/alpha.gif

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [27]

- ביפן ארבע מערכות כתב שונות (היראגאנה, קטאקנה, קאנג'י [סימנים סיניים], ורומאג'י [תעתיק יפני לכתב לטיני]).
- ההיראגאנה [קאנה חלקה = לכתב יד] משמש מילים יפניות שאין להן סימני קאנג'י משלהן. לדוגמה הסיומת סאן (さん). באותיות ההיראגאנה משתמשים גם כבשיטת ניקוד בדומה לעברית [פּוּרִיגָאנָה]. כאשר רואים טקסט הכתוב באותיות סיניות אשר ביניהן שזורות אותיות היראגאנה, הדבר מעיד בהכרח כי מדובר בטקסט שכתוב ביפנית.
- כל סימן היראגאנה מציין הברה אחת, והוא יכול להיות תנועה ללא עיצור (למשל אּ *あ*), עיצור מלווה בתנועה (למשל קא *か*), או עיצור ללא תנועה (למשל נּ *ん*).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [28]

אלפבית היראגאנה:

<http://www.yapanit.com/m3/sites/default/files/Hiragana.jpg>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [29]

קטאקאנה הוא כתב מרובע (קאנה קטועה=לדפוס) ומשמש בעיקר במקרים הבאים:

- שמות של חיות וצמחים.
- תעתיק של מילים בשפות זרות שאינן סינית (נקראות גאיראיגו). לדוגמה, "טלוויזיה" נכתבת *terebi* .テレビ או "מלים הנאמרות על ידי זר".

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [30]

אלפבית קטאקאנה:

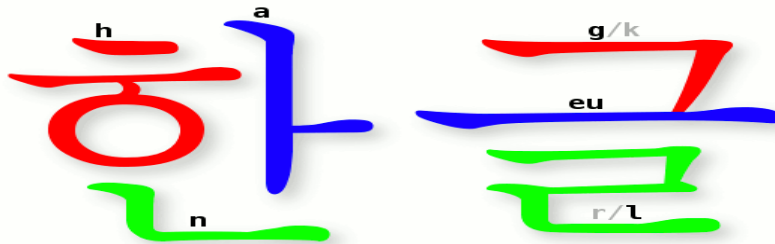
a	i	u	e	o
ア	イ	ウ	エ	オ
ka	ki	ku	ke	ko
カ	キ	ク	ケ	コ
sa	shi	su	se	so
サ	シ	ス	セ	ソ
ta	chi	tsu	te	to
タ	チ	ツ	テ	ト
na	ni	nu	ne	no
ナ	ニ	ヌ	ネ	ノ
ha	hi	fu	he	ho
ハ	ヒ	フ	ヘ	ホ
ma	mi	mu	me	mo
マ	ミ	ム	メ	モ
ya		yu		yo
ヤ		ユ		ヨ
ra	ri	ru	re	ro
ラ	リ	ル	レ	ロ
wa				wo
ワ				ヲ
				ん
				ン

<http://www.learn-japanese.info/katakana.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [31]

- הכתב בקוריאנה: נחלק ל-האנגול (דרום קוראנה) ול-צ'וסונגול (צפון קוריאנה).
- בהאנגול 14 עיצורים ו-10 תנועות.

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c4/Hangeul.png>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

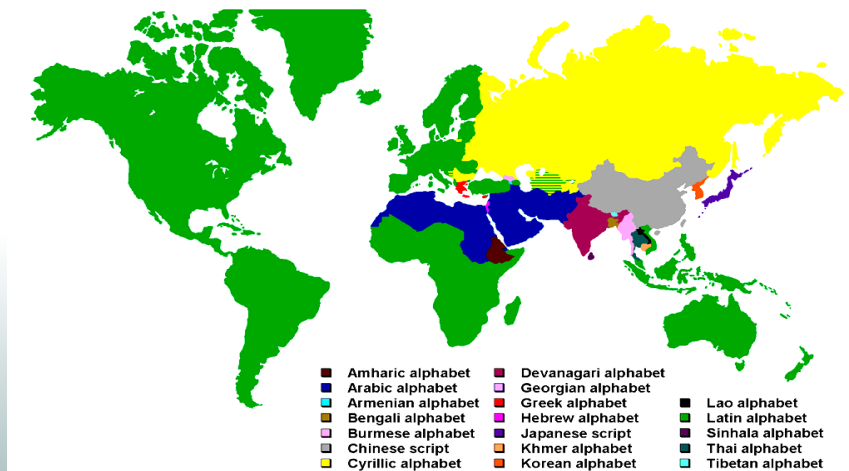
האלפבית הפיניקי משפיע על כתבים רבים בעולם! [34]

- נצפה עתה בזמר בי סוקריט מתאילנד, מלווה בכתוביות תאיות, לשם המחשת הכתב התאי וכן תעתיק.
- שימו לב שאין הפרדה בין המילים!

צפו בסרטון הבא בשפה התאילנדית (קישור)

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

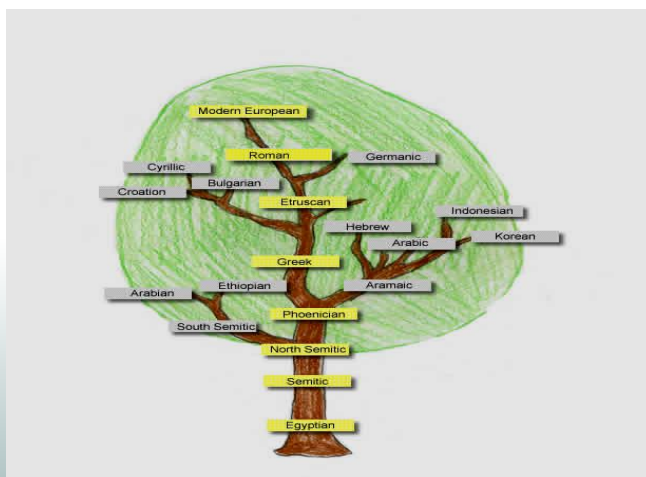
האלפביתים בשפות העולם

<http://users.telenet.be/worldstandards/images/spread%20of%20alphabets%20around%20the%20world.gif>

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

עץ תולדות האלפבית

http://library.thinkquest.org/05aug/01046/images/use/pencil_tree.jpg

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- בשיעור האחד עשר דנו במערכות אלפבית בכל רחבי העולם.
- הדגשנו את העובדה, כי הכתב הסיני איננו אלפביתי והוא פיקטוגראפי-אידיאוגראפי. הסינית, אם כך, נבדלת מכל שפות העולם האלפביתיות.
- בכתב היתדות האוגריתית היה צמצום של סימני כתב-ביתדות השומרי-אכדי.
- ראינו, כי רוב האלפביתים בעולם הינם אלפביתיים מקורם באלפבית הפיניקי הקדום.
- בעולם כיום כ-20 משפחות שונות של מערכות-כתב.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[2] סיכום

- ישנם כתבים המכילים כבר את בתנועה שבאה עם העיצור, דבר שניתן לאבחן היסטורית בכתב האתיופי, שהתפתח מהכתב השבאי, שציין רק את העיצור ולכן קשה לדעת כיצד נקראו בו המילים לפי התנועות השונות.
- כיווני הכתיבה בעולם שונים. בסינית קדומה נכתב מלמעלה למטה, בשבאית נכתב משמאל לימין ואח"כ מימין לשמאל (בוסטרופדון, "כחריש השור") וישנם כתבים אלפביתיים בהם נכתב מימין לשמאל ומשמאל לימין וכן שיטת כתיבה קוריאנית (המזכירה את כיוון הכתיבה של המאיה).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

[3] סיכום

- ישנן ארצות בהן משמשות כמה מערכות כתב (יפן למשל או הודו, שבה כתבים רבים, חלקם מהכתב הבראהמי וחלקם לא).
- רוב העולם כותב באותיות ממערכת האלפבית הלטיני. אפילו באינדונזיה, שבה כמות השפות מהגדולות בעולם, אמצה מערכת אלפבית זאת.
- בעולם צמח כתב אלפביתי חדש, הוא כתב האינואיט (של האסקימואים), המכונה גם "קנדי".
- ראינו גם, כי בעולם שיטות שונות לכתוב ספרות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השנים עשר: סיכום ומגמות

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הראשון (1)

- בשיעור הראשון בחנו את רשימת עשר השפות המדוברות ביותר בעולם מבחינת מספר דוברי שפת-אם. אם נבחן מגמות לגבי חשיבות השפות ולא דווקא לגבי מספר דובריהן בטווח הזמן הקצר (עשרים-שלושים שנה) – נוכל להניח כי מעמדה של הספרדית יתחזק על חשבון האנגלית. גם מעמדה של הפורטוגזית יתחזק. הערבית תטפס בהדרגה למקום הרביעי. מעמדן של הרוסית, גרמנית, יפנית ובנגלית יחלש. נראה, כי קיים קשר בין מעמדן הכלכלי של ארצות והשפות המדוברות בהן. לטווח ארוך, קשה לנבא, אך נראה, כי מעמד המנדרין יתפוס בהדרגה את המקום שממלאת האנגלית כרגע.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הראשון (2)

- בקורס הפנמנו את העובדה, כי מספר מצומצם של כ-5% משפות העולם מדוברות ע"י יותר ממיליון איש בעוד יותר ממחצית שפות העולם מדוברות ע"י פחות מעשרת אלפים איש. מתוך מגמות של גלובליזציה והתחזקותן של שפות על בסיס כלכלי, כפי שראינו קודם, תתחזק, למרבית הצער, המגמה של העלמות שפות שמספר דובריהן קטן יחסית ומכאן מספר השפות עתיד להצטמצם עד 2050 באופן מהותי. העולם הולך ומעבד בכך לא רק את גיוונו, אלא גם תרבות נרחבת הקשורה בעבותות לקיומה של שפה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הראשון (3)

- אי לכך, חשוב להבין, כי יש לשמר שפות ולתעדן על-ידי מחקר-שדה מאומץ ואינטנסיבי במקומות מועדים לפורענות של העלמות מוחלטת, כפי שראינו בשיעור הראשון. התייעוד צריך להיעשות על-ידי הקלטת מידענים (אינפורמנטים) דוברי שפה ספציפית לגבי התרבות של הדובר (למשל ידע לגבי צמחי-מרפא באמזונס) וכן חשוב למלא שאלונים לשוניים. תצוין עבודת האתנולוג בתחום התייעוד.
- יש לפתח את תחום הבלשנות-האנתרופולוגית.
- ראינו גם, כי רוב שפות העולם מרוכזות באזורים חמים.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השני (1)

- בשיעור השני דנו בתיאוריות להיווצרותן של שפות ושאלנו את עצמנו לגבי הקשר בין סיפור "מגדל בבל" המקראי והתיאוריה הנוסטראטית. ישנן הוכחות מילונאיות לקיומה של תיאוריה זאת. ראינו, כי מחד-גיסא, קבוצה גדולה של שפות יכולות להשתייך לשפות הנוסטראטיות, אך מאידך-גיסא, ישנן קבוצות שפות רבות בעולם, שאינן משתייכות לתיאוריה זאת, כמו למשל השפות המזרח אסיאתיות. ע"פ תיאוריה זאת, איפוא -רוב שפות העולם מקורן אחד וחשיבות יתרה לקבוצה ההודו-אירופאית המכסות שטחים ניכרים בעולם, הן באסיה ובאירופה והן באמריקות ובאוסטרליה.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השני (2)

- קשה למקם את האזור הגיאוגרפי שהחלו בו משפחות מסוימות של שפות. רק מתוך שם של משפחת שפות כמו "השפות האפרו-אסיאתיות" ניתן להבין, כי הכינוי הזה איננו מתייחס רק למקום התפרושת של לשונות אלו כיום, אלא גם מתייחס בעקיפין לנקודה האפשרית של מקום היווצרותן וכך גם לגבי משפחת-השפות הגדולה ההודו-אירופאית.
- ניתן להבין את הקשר ההדוק בין תיאוריות אנתרופולוגיות לגבי האדם הקדמון ולמקום היווצרותן של שפות. ניתן לקשור עם השיעור הראשון ולומר, כי יתכן וקיים קשר בין מקומות פוריים וחמים שהיוו קרקע נוחה להיווצרות תרבויות שונות ואף להיווצרותן של משפחות שפות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השלישי (1)

- עם ההתקדמות בלימוד הקורס, הבנו, כי קיימות מספר לא קטן של משפחות שפות בעולם. בהדרגה הפנמנו, כי ניתן לחלק את שפות-העולם לא רק על-פי חלוקה גנטית (היסטורית) אלא גם על-פי חלוקה טיפולוגית (של טיפוס-שפות).
- ראינו גם, כי ישנן שפות מבודדות בעולם. מי מהן שהיא שפה בעלת מעמד בעולם (מספר דוברים ומעמד כלכלי) כמו היפנית והקוראנית ומי שהיא שפה בעלת מספר דוברים מצומצם. נראה, לפי-כך, כי אין קשר בין היות שפה מבודדת (מבחינה היסטורית וטיפולוגית) למעמדה כיום.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השלישי (2)

- עוד נראה, כי דינן של שפות מבודדות, שמספר דובריהן מצומצם ומידת השפעתן בעולם קטנה (כגון הבורושסקי) הוא כדין השפות הנמצאות בסכנה (על דרגותיה השונות).
- לגבי עתידן של שפות הפידג'ין והקראול: למדנו, כי רובן מבוססות על מספר שפות קולוניאליות מצומצם: אנגלית, צרפתית, פורטוגזית, ספרדית. אם כך עצם קיומן חוזר לבסיס היסטורי. האם יכולות להיווצר שפות פידג'ין חדשות? נראה, שהתשובה מורכבת, אך הדבר יתכן ותלוי בהתפתחויות בינלאומיות ועליית מעמדם של שפות מסוימות, אך גם מבחינה גיאוגרפית גרידא הדבר אפשרי תיאורטית.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השלישי (3)

- מעמדן של שפות מלאכותיות (כגון האספרנטו) מעולם לא היה איתן דיו, אך נדמה, כי בשנים האחרונות מעמד זה הולך ונעלם, אלא אם תקום שפה חדשה בינלאומית, מותאמת לרוח-הזמן.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הרביעי

- בשיעור הרביעי העמקנו את ידיעתנו לגבי משפחת השפות ההודו-אירופאית. הבנו, כי חשיבותה של קבוצה זאת עצומה ולכן יוחד לה מקום של חשיבות בקורס "שפות העולם": קיים קשר בין שפות בהודו ובאיראן ושפות רבות באירופה (ומכאן גם באמריקות ובאוסטרליה).
- חשוב איפוא, להעמיק את המחקר המשווה בתוך משפחת השפות ההודו-אירופאיות ולא רק להסתפק במחקרים שנעשו לגביהן בעבר. אחד התחומים הוא האטימולוגיה במסגרת משפחת שפות זאת, היכולה לשפוך אור על ראשיתן.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור החמישי (1)

- קבוצה אחרת של משפחת-שפות, שלה חשיבות יתרה, היא משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות שבה נמצאות גם העברית והערבית. הבנו שמשפחת שפות זאת, כוללת את תת-המשפחה השמית.
- מכאן, אם אנו מעוניינים להרחיב את הידע שלנו לגבי העברית והערבית, אל לנו להסתפק בדין בכל אחת מהן כאילו הייתה אי לשוני בודד. חשיבות יתרה מגולמת - לא רק בהשוואה טיפולוגית בתוך קבוצת השפות השמיות עצמן, אלא גם בראייה רחבה יותר לגבי משפחת-השפות האפרו-אסיאתיות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור החמישי (2)

- כמו-כן הפנמנו בשיעור זה, כי ישנן שפות שמיות רבות מתות ואחרות חיות, אך לא כל שפה שמית אותה חשבנו למתה, היא אכן כזאת בהתבסס על מה שלמדנו בקורס. במעמד זה הזכרנו את השפה הארמית, שהיא עדיין מתפקדת כשפה חיה עד עצם היום הזה. יחד-עם זאת, ניתן להטיל ספק רב, לצערנו ולסבור, כי עתידה של הארמית החיה על שלוחותיה המזרחיות והמערביות מוטל בסכנת קיום חריפה: הגירה מהמזרח-התיכון (מקום ההיווצרות) לאירופה ולאררה"ב, שם למרות הניסיונות לחנך את הדור החדש בשפה, אין הוא ממשיך לדבר שפה זאת בחיי-היומיום. גם לסוגית הנישואין מקום משמעותי בעניין.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הששי (1)

- עם ההתקדמות בלימוד הקורס, עברנו לדון בסוגית הלהגים (דיאלקטים) וחקר הדיאלקטולוגיה בשפות. ראינו כי לא בכל שפות העולם התפתחו דיאלקטים ואין הדבר קשור לגודל המדינה בה מדוברת שפה כלשהי, אלא למשך הזמן ההיסטורי של התפתחותה. כך למשל במלטזית ניתן למצוא להגים, למרות השטח המצומצם של מלטה (אחד חלקי 20 לערך ממדינת ישראל), אך בעברית החדשה עוד לא התפתחו להגים ורק ניתן למצוא בה ניצני-ניצנים של התפתחות שכזאת.
- ישנן ארצות שההבדלים הדיאלקטליים בהן ניכרים מאד.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור הששי (2)

- דוגמא טובה לכך היא גרמניה, בה קיימים עד היום עשרות להגים, ההבדלים ביניהם ניכרים ואף אנשים עושים להם לתחביב את גילוי הלהג של דובר, בו נפגשו לראשונה.
- גם בתחום הלהגים קיימת סכנה משמעותית מבחינת המגמות ההתפתחותיות בעולם כיום, בשל הגלובליזציה ובמיוחד בשל התפתחות אמצעי-התקשורת היוצרים מרכז ועלייה בחשיבותה של השפה הסטנדרטית של אמצעי התקשורת. הדבר בה לידי ביטוי במיוחד ברחבי העולם הערבי, בו נעלמים בהדרגה להגים. הוכחה לכך היא, שהשפה הספרותית הערבית הולכת ונעשית מובנת יותר על-ידי דוברים להגיים בהשוואה למצב בעבר הלא רחוק.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השביעי (1)

- עתה עברנו לדון בקורס בשאלה "ממה מורכבת שפה?".
ראינו, כי קיימים כמה תחומים טיפולוגיים משווים בין שפות בעולם: תורת ההגה (פונולוגיה): המורכבת מתחומי-העל הבאים: עיצורים-תנועות-הברות-טעם וטונים. תורת הצורות (מורפולוגיה): שבה מרכיבים רבים שניתן להשוות הן שפות כמו שאלת היידוע או חוסר יידוע, שימוש ביחסות או חוסר שימוש וכיו"ב. תחום התחביר: למשל סוגית סדר המילים בשפות שונות. תחום המשמעים: למשל האטימולוגיה.
- מתוך כך ניתן להפנים, כי מספר המבנים האפשרי מבחינה

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השביעי (2)

- משווה בין שפות הוא מוגבל, שכן אנו עוסקים לרוב בסוגיות בינאריות (שהתשובה עליהן "קיים" או "לא קיים"), למשל בנושא היידוע והיחסות. גם בסוגית סדר המילים במשפט, ראינו כי מבחינה טיפולוגית מתמטית האפשרויות מוגבלות (לששה דגמים בלבד - SVO-VSO-SOV-VOS-OSV-OVS)
- מכאן ניתן להסיק, כי אם מספר הדגמים מצומצם יחסית מבחינות לשוניות שונות, אזי התחום בו קיימת שונות מבחינה תיאורטית הוא תחום אוצר המילים והאטימולוגיה, אך גם בו ראינו כי מבחינה גנטית קיימת היסטוריה משותפת, כמו במקרה של משפחת השפות ההודו-אירופית

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השביעי (3)

והאפרו-אסיאתית.

- בהתבסס על עובדות אלו ניתן להסיק, כי אם מספר הדגמים מצומצם יחסית, הרי ככל שנלמד יותר שפות, לימוד השפה הבאה יהא קל יותר! זאת משום, שבשלב מסוים נכסה בלימודנו את כל הדגמים האפשריים הסטרוקטוראליים (המבניים). גם אוצר המילים יזכיר לנו בכל לימוד של שפה חדשה משהו בשפה אחרת (ולא רק על בסיס נוסטראטי או גנטי, אלא לעתים גם על בסיס מקרי או הומונימי).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השמיני והתשיעי (1)

- בשיעורים אלו דנו בקשר בין שפה לתרבות. ראינו, כי ניתן להתייחס לשפות בראיה סינכרונית (בו-זמנית) ובראיה דיאכרונית (היסטורית). דנו בתחומי מחקר כמו בלשנות אתנולוגית וסוציולינגוויסטיקה. כן דנו במונח דיגלוסיה ונוכחנו, כי השימוש בשתי שפות יוצר תמונה מורכבת הן מבחינת הדוברים והן מבחינת לימוד השפה הזרה הספציפית.
- עלינו להפנים, כי דברים רבים משותפים מבחינה חברתית בין שפות העולם, אך גם ישנם דברים אחרים שונים, ההופכים את המגע עם שפות חדשות למעניין יותר.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור השמיני והתשיעי (2)

- ישנן שפות הפותחות בשאיפת אויר במשפטי נימוס, ישנן שפות בהן קיימות מילים רבות לתחום מסוים.
- דנו במונחים כגון רב-לשוניות, "שפות רדומות", פוליגלוטיזם (ידע רב של שפות) ומחסום שפה.
- יוצא איפוא, כי חשוב ללמוד נוסף לשפה ולמרכיביה גם את התרבות של אותה קבוצה או אותו עם.
- גם כאן מתחדדת החשיבות שבין מחקר-השדה האנתרופולוגי למחקר הלשוני. הצלת שפות או לפחות תיעודן – משמרת גם תרבות כלל-אנושית, היסטוריה וגיוון.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור העשירי והאחד עשר (1)

- בשיעורים אלו נסקרו שיטות כתיבה טרום-אלפביתיות, ציוריות ובהמשך גם אלפביתיות.
- ראינו כי רוב מוחץ מבחינה כמותית של שפות העולם משתמש בכתב אלפביתי, מלבד השפה הסינית ושפות בהן נעשה שימוש במרכיבים סיניים (כמו היפנית והקוריאנית).
- למדנו, כי רוב האלפביתים בעולם הינם אלפביתיים מקורם באלפבית הפיניקי הקדום ולכן קיים למעשה דמיון רב מבחינה גראפית באלפביתים שונים. עם זאת, מספר מערכות הכתב הוא יחסית מצומצם וישנן כיום רק כעשרים משפחות שונות של מערכות-כתב.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור העשירי והאחד עשר(2)

- ישנם עמים כמו באינדונזיה, באפריקה ובקרב שבטים אינדיאניים, שהמורשת הכתובה שלהן הייתה מצומצמת או לא קיימת ולכן הן שאלו את מערכת הכתב הלטינית.
- האם תצטמצמנה עוד מערכות הכתב בעולם? – בעבר היה הכתב כלי של כוח ושררה ולכן לא הועבר לכל שכבות האוכלוסייה ואף היה מורכב ומסובך בלימודו. אומנם קיים כלי בלשני פונטי לתעתיק של כל שפות העולם לשם תיעוד ולימוד ונראה, כי בפרסומות נשאלת מערכת הכתב הלטיני גם למערכות אחרות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

השיעור העשירי והאחד עשר

- יחד עם זאת, הכתב נשאר סממן תרבותי מהותי, שעמים לא נוטים לוותר עליו ולכן בקבוצה קטנה יחסית כמו תת-המשפחה השמית נמצאות כל-כך הרבה שיטות כתב שונות ואפילו כיוונים שונים בהם מתחיל הטכסט הכתוב.
- נראה כי מערכת הכתב האנושית מבקשת לשמור מבחינה דיאכרונית וסינכרונית על גיוון. מערכות-הכתב מסמלות לאומיות, היסטוריה ותרבות ולכן לא מוותרים עליהן בקלות (למשל שימוש באותיות ערביות באורדו). גיוון זה נעשה קל באמצעות השימוש במחשב ובפונטים השונים שבו.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [1]

- בעולם יש כיום למעלה מששת אלפים שפות, כאשר מספר זה היה גדול הרבה יותר לפני כמה עשרות שנים. העולם הולם ומעבד מגיוונו, שפות הולכות ונעלמות, להגים הולכים ונעלמים ועמם נעלמת מורשת תרבותית והיסטורית ענפה. העולם צועד להיות כפר גלובאלי, אך מילת –המפתח לקיומו צריכה להיות "גיוון". גיוון מינים הולך ומצטמצם בעולמנו גם מבחינה זואולוגית ובוטנית. עולם אחיד איננו עולם מעניין.
- עלינו לשמר שפות ועל-ידי שימורן ננציח תרבות.

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [2]

- הקורס "שפות העולם" לא בא במטרה ללמד את כל שפות העולם, כי אין דבר זה אפשרי מבחינה לוגית. הוא בא ללמדנו את היסודות לאבחנה בין משפחות שפות, הרכבן של שפות, השונה והדומה ביניהן.
- ידע של שפות הוא סוג של אינטליגנציה. הוא פותח דלת וצוהר לידידים חדשים. הוא משדרג את יכולתו של האדם ואת ההזדמנויות החדשות העומדות בפניו.
- הקורס "שפות העולם" בא במטרה לעודד לימוד של שפות חדשות, מחקר על שפות חדשות מכל סוג שהוא (לשוני, לשוני-אנתרופולוגי-היסטורי ועוד).

ד"ר אהרון גבע קלינברגר, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה ©

סיכום [3]

- הקורס "שפות העולם" בא לעודד מחקר-שטח ומחקר-הצלה לגבי שפות בעולם.
- זיכרו, לימוד השפה הבאה, יהא קל יותר!

מקווה שנהניתם ומאחל לכם רוב הצלחה, הנאה וגיוון!

ד"ר אהרון גבע קלינברגר